

รายงานการวิจัย

เรื่อง “การจัดการความรู้และสำรวจแผนที่ศักยภาพมนุษย์
(Human Mapping) เพื่อการบริหารจัดการงานพัฒนาอย่างยั่งยืนและ
แก้ปัญหาความยากจนในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง”

“Knowledge Management and Human Potential Mapping for
Administration of Poverty Elimination in Pakpanang Basin”

โดย

ผศ.สุวรรณี โกษากรณ์

หัวหน้าโครงการวิจัย

และ

นางสาวบุสรินทร์ คุนีอาจ

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย

ได้รับการสนับสนุนทุนวิจัย ประเภทอุดหนุนทั่วไป

ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2552

รายงานการวิจัย

เรื่อง “การจัดการความรู้และสำรวจแผนที่ศักยภาพมนุษย์
(Human Mapping) เพื่อการบริหารจัดการงานพัฒนาอย่างยั่งยืนและ
แก้ปัญหาความยากจนในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง”

“Knowledge Management and Human Potential Mapping for
Administration of Poverty Elimination in Pakpanang Basin”

โดย

สุวรรณี โภชากรณ์ และคณะ

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย

ได้รับการสนับสนุนทุนวิจัย ประเภทอุดหนุนทั่วไป

ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2552

ชื่อการวิจัย	: การจัดการความรู้และสำรวจแผนที่ศักยภาพมนุษย์(Human Potential Mapping) เพื่อการบริหารจัดการงานพัฒนาอย่างยั่งยืนและแก้ปัญหาคความยากจน ในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง”
คณะผู้วิจัย	: สุวรรณิ โภชากรณั และคณะ
วัน เดือน ปี	: ตุลาคม 2551 – 30 กันยายน 2552
ผู้สนับสนุน	: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.)

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่องการจัดการความรู้และสำรวจแผนที่ศักยภาพมนุษย์(Human Potential Mapping) เพื่อการบริหารจัดการงานพัฒนาอย่างยั่งยืนและแก้ปัญหาคความยากจนในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง” มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจศักยภาพของประชาชนของแต่ละชุมชน และศึกษา
มูลเหตุและที่มาของศักยภาพที่มีในตัวบุคคล เพื่อศึกษาความสำเร็จของการนำศักยภาพของบุคคล
ไปใช้ในการพัฒนางานสร้างอาชีพ และค้นคว้าบันทึกองค์ความรู้ในตัวบุคคล ออกมาเป็นลาย
ลักษณ์อักษรและเป็นขุมความรู้ของชุมชนและจัดทำแผนที่ศักยภาพมนุษย์ (Human Mapping) ใน
พื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาคั้งนี้คือประชากรที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง ทั้ง
13 อำเภอ ใน 3 จังหวัด คือ จังหวัดนครศรีธรรมราช ได้แก่ อ.เมือง(บางส่วน) อ.ปากพนัง อ.เชียร
ใหญ่ อ.หัวไทร อ.ชะอวด อ.ร่อนพิบูลย์ อ.เฉลิมพระเกียรติ อ.พระพรหม อ.ลานสกา(บางส่วน)
อ.จุฬาภรณ์ จังหวัดพัทลุง ได้แก่ อ.ควนขนุน อ. ป่าพะยอม และ จังหวัดสงขลา ได้แก่ อ. ระโนด

สำหรับกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาการวิจัยคั้งนี้คือ บุคคลที่มีความรู้ความ
ชำนาญและมีความเก่งในเรื่องต่าง ๆ ที่อยู่ในพื้นที่ ลุ่มน้ำปากพนังในพื้นที่จังหวัดนครศรีธรรมราช
จำนวน 3 อำเภอ ได้แก่ อ.ปากพนัง อ.ชะอวด และ อ.ร่อนพิบูลย์ โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบ
เชิงก้อนหิมะ (Snowball Sampling) โดยใช้ผู้เชี่ยวชาญที่ได้จากการศึกษาเอกสารเป็นผู้ให้ข้อมูล
คนแรก จนได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 5 ด้าน ได้แก่ ด้านแพทย์แผนไทย ด้านศิลปะพื้นบ้าน ด้าน
หัตถกรรม ด้านเกษตรแผนใหม่ และด้าน การบริหารจัดการชุมชน

ผลจากการที่ได้ศึกษาวิจัย ในคั้งนี้พบว่า แหล่งที่มาของศักยภาพที่มีอยู่ในตัวบุคคลจะเกิด
การสืบทอดความรู้มาจากบรรพบุรุษ และส่วนใหญ่องค์ความรู้ที่ได้รับถ่ายทอดมานั้นก็จะเป็น
ภูมิปัญญาพื้นบ้าน นอกจากนี้ความรู้บางส่วนยังได้แสวงหาจากผู้เฒ่าผู้แก่และผู้รู้ในชุมชนที่ตน
อาศัยอยู่ การสอบถาม แลกเปลี่ยนความรู้กันในกลุ่มอาชีพเดียวกันและใช้วิธีการเรียนรู้ด้วยตนเอง

แบบครูพักลักจำ การนำความรู้ที่ตนเองมีนั้นช่วยเหลือบุคคลอื่นในชุมชนแฝงในรูปของวิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี ข้อห้าม และความเชื่อต่างๆ สำหรับการถ่ายทอดแบ่งปันความรู้ นั้น ใช้กระบวนการถ่ายทอดความรู้ในลักษณะของการบอกเล่าการให้เข้าร่วมประสบการณ์จริง และให้ลงมือปฏิบัติ สำหรับการจัดการความรู้ ไม่มีการรวมกลุ่มของกลุ่มอาชีพเดียวกันอย่างที่ชัดเจน และยังขาดในเรื่องของการแสวงหาความรู้เพิ่มเติม การนำความรู้ไปใช้นั้น แฝงในรูปของวิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี ข้อห้าม และความเชื่อต่างๆอยู่ ส่วนการถ่ายทอดแบ่งปันความรู้ นั้นไม่มีการถ่ายทอดแบ่งปันความรู้ที่ชัดเจน การจัดการความรู้ แต่องค์ความรู้ต่าง ๆ เหล่านี้มีแนวโน้มว่าจะลดลงไป เพราะสภาพสังคมและวิถีชีวิตของคนเปลี่ยนแปลงไป อีกทั้งยังขาดการสนับสนุนและการกระตุ้นจากองค์กรภาครัฐในท้องถิ่นและมีแนวโน้มของการสูญหายของภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังนั้นหากจะให้องค์ความรู้เหล่านี้ยั่งยืนต่อไป และไม่ให้สูญหาย จะต้องสร้างพลังให้เห็นคุณค่าของภูมิปัญญาเหล่านี้ และส่งเสริมสนับสนุน เข้าไปจัดการเกี่ยวกับความรู้อย่างต่อเนื่องและมีการพัฒนาอย่างยั่งยืน

สำหรับการผลของการนำศักยภาพไปพัฒนาอาชีพในชุมชน พบว่า ความรู้ความสามารถที่มีอยู่ในตัวบุคคลแต่ละคนนั้นสามารถนำไปใช้ในการสร้างอาชีพ หรือพัฒนาอาชีพทั้งของตนเองและของบุคคลอื่นได้อีกมากมาย ซึ่งจะออกมาในรูปแบบกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้กับบุคคลอื่น โดยศักยภาพที่มีอยู่ในตนเองเพื่อการพัฒนาอาชีพ

ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าศักยภาพมนุษย์ หรือองค์ความรู้ที่มีอยู่ในตัวมนุษย์ นั้นหากสามารถดึงความรู้ที่มีอยู่ในตัวบุคคลออกมารวบรวมให้เป็นชุมชนความรู้ และนำออกมาใช้ได้นั้น ชุมชนก็จะสามารถพัฒนาได้อย่างยั่งยืน

คำสำคัญ : การจัดการความรู้, แผนที่ศักยภาพมนุษย์, การบริหารจัดการ, ปัญหาความยากจน

Title: : Knowledge Management and Human Potential Mapping for Sustainable Development and Management and Poverty Elimination in Pak Panang Plateau Area
Researcher : Asst.Prof. Suwannee Pochakorn and Colleagues
Date : October 2008-30 September 2009
Fund Source : Thai National Research Council

Abstract

A research on Knowledge Management and Human Potential Mapping for sustainable Development & management and poverty elimination in Pak Panang Plateau Area aimed at surveying individual people's potential, parameters related to individual people's potential, success stories of people in applying knowledge for his career, searching and recording them in a written form and make use of these knowledge as a source of powerful communities'

knowledge as well as making a human potential mapping in Pak Panang Plateau Area

People living in Pak Panang Plateau Area including 13 District in provinces :Nakorn Sri Thammarat Province(Muang, Pak Panang, Chianyai ,Huasai , , Cha-Uat, Ronpiboon, Chalerm Prakiat, Praporm, Lansaka and Chulaporn District), Pattalung Province (Kuan Kanoon and Pa Payom), Songkhla (Ranot) is employed as a population in the research.

Knowledgeable and people mastered in various disciplines living in Pak Panang Plateau Area in Nakorn Sri Thammarat Province in 3 Districts (Pak Panang, Cha-Uat and Ronpiboon District) are used as representatives of a population. Snowball sampling techniques are used and Masters in various fields obtained by prior paper study are used a information narrator until sampling group taken in 5 fields of study: Thai Traditional Medicine, Traditional Arts, Traditional Handicrafts, Modern Agriculture , Community Development and Management.

Sources of potential in individual persons derived from handing down from their ancestors and most of transferred knowledge is local wisdom. In addition, some parts of knowledge are transferred through the elderly, knowledgeable persons living in communities. Modes of knowledge transferring are questioning, knowledge exchange in people in a common walks of life, self-studying and intentional observing of other people's practices. Making use of these knowledges helping other people in their own communities was hidden in their folks of life, traditions, customs, prohibitions and convictions. A part from that, transferring and sharing of knowledge are done through narrating and participating of actual experience, actual practices. However, there was no distinctly occupational grouping and new knowledge enthusiasm, no concrete modes of knowledge transferring systematically and some parts of knowledge transferring and management are diminishing as a result of society and life-style rapidly changed. Furthermore, a lack of obvious support and stimuli from local government officials worsens a situation of loss of local wisdom. To sustainably preserve and make use of these valuable knowledge managements and continuing their benefits to communities, communities and local government officials played an important role to make these local wisdom eternally exists.

Taping of these potential knowledge and these potential persons resulted in further Developing careers in communities. Additionally, individual person's capabilities could be successfully integrated into their careers and/or help build a new careers for their own living and for other people's living.

To sum up, people's potential and body of knowledge inside could be extracted and collected into communities, these people and knowledge could be used a tool to sustainably develop people and communities as a whole.

key words: knowledge management, people's potential mapping, development and management, economic problem

คำนำ

การศึกษาวิจัยเรื่องการจัดการความรู้และสำรวจแผนที่ศักยภาพมนุษย์(Human Mapping) เพื่อการบริหารจัดการงานพัฒนาอย่างยั่งยืนและแก้ปัญหาคความยากจนในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง” มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจศักยภาพของประชาชนของแต่ละชุมชน และศึกษามูลเหตุและที่มาของศักยภาพที่มีในตัวบุคคล เพื่อศึกษาความสำเร็จของการนำศักยภาพของบุคคลไปใช้ในการพัฒนางานสร้างอาชีพ และค้นคว้าบันทึกองค์ความรู้ในตัวบุคคล ออกมาเป็นลายลักษณ์อักษรและเป็นขุมความรู้ของชุมชนและจัดทำแผนที่ศักยภาพมนุษย์ (Human Mapping) ในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง

การดำเนินงานวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ที่เลือกศึกษากลุ่มประชากรและกลุ่มตัวอย่างในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง โดยกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาการวิจัยครั้งนี้คือ บุคคลที่มีความรู้ความชำนาญและมีความเก่งในเรื่องต่าง ๆ ที่อยู่ในพื้นที่ ลุ่มน้ำปากพนังในพื้นที่จังหวัดนครศรีธรรมราช จำนวน 3 อำเภอได้แก่ อ.ปากพนัง อ.ชะอวด และ อ.ร่อนพิบูลย์ โดยใช้ผู้เชี่ยวชาญที่ได้จากการศึกษาเอกสารเป็นผู้ให้ข้อมูลคนแรก จนได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 5 ด้าน ได้แก่ ด้านแพทย์แผนไทย ด้านศิลปะพื้นบ้าน ด้านหัตถกรรม ด้านเกษตรแผนใหม่ และด้าน การบริหารจัดการชุมชน

คณะผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่างานวิจัยนี้จะเป็นประโยชน์ต่อผู้สนใจที่จะศึกษาถึงการจัดการความรู้ของศักยภาพมนุษย์ เพื่อเป็นฐานในการพัฒนาองค์ความรู้ของประชาชนและการจัดการความรู้ในกลุ่มพื้นที่อื่น ๆ ในเขตภาคใต้หรือทั่วประเทศไทย เพื่อเปรียบเทียบ และพัฒนาองค์ความรู้ให้ได้รับการสืบทอดต่อไป

คณะผู้วิจัย

มีนาคม 2553

สารบัญ

บทที่	หน้า
1. บทนำ	
ความเป็นมาและความสำคัญของเรื่อง	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	5
ขอบเขตของการวิจัย	5
นิยามศัพท์เฉพาะ	6
กรอบแนวคิดของการวิจัย	7
2. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
แนวคิดเกี่ยวกับปัญหาความยากจน	8
แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น	15
แนวความคิดเรื่องการจัดการความรู้	18
แนวคิดศักยภาพมนุษย์	30
แนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน	33
ลุ่มน้ำปากพนัง	34
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	43
3. วิธีดำเนินการวิจัย	
การกำหนดประชากรและการเลือกกลุ่มตัวอย่าง	44
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	44
การเก็บรวบรวมข้อมูล	45
แผนการดำเนินงาน	46
4. ผลที่ได้จากการศึกษา	47
5. สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	
สรุปผลการศึกษาค้นคว้า	88
อภิปรายผลการศึกษา	93
ข้อเสนอแนะ	94
ภาคผนวก	

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญและที่มาของปัญหาการวิจัย

ปัญหาความยากจนของประชาชนและของประเทศเป็นปัญหาระดับชาติที่รัฐบาลกำหนดให้เป็นนโยบายเร่งด่วนที่ทุกภาคส่วน ในสังคมต้องร่วมกันคิดหาหนทางแก้ปัญหา ซึ่งจะเห็นได้ว่า จากการแถลงนโยบายต่อรัฐสภาของทุกรัฐบาลที่ผ่านก็ได้กำหนดนโยบายเร่งด่วนเพื่อบรรเทาความเดือดร้อนของประชาชนในลักษณะสำคัญ 3 เรื่อง ได้แก่ ปัญหาความยากจน ปัญหาสุขภาพ และปัญหาการอุปถัมภ์ ในการดำเนินงานเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน มีเป้าหมายที่จะขจัดความยากจนให้หมดสิ้นไป โดยการเพิ่มรายได้ ลดรายจ่าย และขยายโอกาส ให้กับประชาชน โดยรัฐบาลดำเนินการแก้ไขปัญหาความยากจนในลักษณะนโยบายคู่ขนานที่ให้ความสำคัญกับการกระจายโอกาสและบรรเทาความเดือดร้อนของประชาชนในระดับรากหญ้า พร้อมกับการสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ ภายในประเทศคู่ขนานไปกับการเชื่อมโยงกับเศรษฐกิจของโลกอย่างแข็งแกร่ง และการดำเนินการดังกล่าวรัฐบาลได้มอบหมายให้กรมการปกครองกระทรวงมหาดไทย จัดตั้งศูนย์ปฏิบัติการต่อสู้ เพื่อเอาชนะความยากจน (ศตจ.) เป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบรับจดทะเบียนผู้ประสบปัญหาสังคมและความยากจน เพื่อนำข้อมูลประกอบการแก้ไขปัญหาความยากจน ซึ่งมีผู้มาลงทะเบียนทั่วประเทศจำนวน 8,258,435 คน สำหรับในจังหวัดนครศรีธรรมราช มีประชาชนมาลงทะเบียนเป็นจำนวน 172,147 คน ในส่วนของอำเภอปากพนังมีผู้มาลงทะเบียน 9,661 คน (www.Khonthai.com)

ซึ่งจากจำนวนผู้ลงทะเบียนทั่วประเทศทำให้เห็นว่าประเทศไทยมีผู้ที่ประสบปัญหาความยากจนอยู่อีกเป็นจำนวนมาก จึงจำเป็นต้องเร่งรัดที่รัฐบาลจะต้องเร่งแก้ปัญหาเพื่อบรรเทาความยากจนของประชากรของประเทศ

ปัญหาความยากจนเป็นปัญหาที่สลับซับซ้อนและเชื่อมโยงมาจากหลายปัจจัยและหลายสาเหตุ ไม่สามารถระบุได้ว่าเกิดจากปัจจัยใดปัจจัยหนึ่งได้ เช่น อาจเกิดจากปัจจัยดังนี้คือ

1. ปัจจัยจากภาครัฐบาลเช่น

- โครงสร้างของระบบราชการยังไม่เอื้อต่อการแก้ปัญหาความยากจน
- การบริการด้านพื้นฐานจากรัฐบาลไม่ทั่วถึง สาธารณูปโภคไม่เพียงพอ
- การบริการด้านการศึกษาไม่เพียงพอ
- การบริการทางด้านสาธารณสุขไม่เพียงพอ

- การบริการทางด้านข้อมูลข่าวสารไม่รวดเร็ว

2. ปัจจัยทางด้านสังคม

- นโยบายสังคม ระบบสังคม ซึ่งเป็นผลกระทบมาจากการเปลี่ยนแปลงของสังคม เศรษฐกิจและการเมือง การเปลี่ยนแปลงของระบบสังคม และวัฒนธรรม โดยเฉพาะระบบ การจัดการและควบคุมการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและ การเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อม ขาดการวางแผนและบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ
- ขาดความเสมอภาคและความเป็นธรรมทางสังคม
- ชนชั้นทางสังคม ความไม่เท่าเทียมกันในความมั่งคั่ง อำนาจและเกียรติภูมิทำให้มี โอกาสชีวิตไม่เท่ากัน ค่านิยม ทักษะคติ และอุดมการณ์มีความแตกต่างกัน
- คุณภาพชีวิต ความพึงพอใจในการใช้ชีวิตในสังคม การบริการสาธารณะจากรัฐยัง
- ไม่ เป็นที่พึงพอใจ ทำให้มีผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของประชาชน

3. ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ

- การขยายตัวทางเศรษฐกิจ เศรษฐกิจไทยยังต้องพึ่งพาการค้าต่างประเทศมากเกินไป
- นโยบายเศรษฐกิจ แนวทางความร่วมมือแห่งภาครัฐและเอกชน
- นโยบายการเงิน การรักษาความสมดุลทางการเงิน อัตราดอกเบี้ย อัตราแลกเปลี่ยน
- นโยบายการคลัง การเบิกจ่ายงบประมาณแผ่นดิน ภาษีอากร ระบบงบประมาณที่เป็นตัวกระตุ้นเศรษฐกิจ

4. ปัจจัยส่วนบุคคล

- การขาดการศึกษา การศึกษายังไม่สามารถตอบสนองต่อการดำรงชีวิตของประชาชน ความไม่เท่าเทียมกันทางการศึกษา
- การขาดทักษะในการประกอบอาชีพ
- การขาดที่ดินทำกินไม่มีเอกสารสิทธิ์ในที่ดินทำกิน
- ปัญหาสุขภาพขาดแพทย์ชำนาญการ โดยเฉพาะในชนบท
- ภาระหนี้สิน หนี้สินเฉลี่ยต่อครัวเรือนสูงขึ้นส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพการผลิตทางเศรษฐกิจและยังจะนำไปสู่ปัญหาของสังคมตามมาอีกด้วย

รัฐบาลได้มีนโยบายและทิศทางของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) ได้ให้ความสำคัญในการพัฒนาคน แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) ได้ให้ความสำคัญเกี่ยวกับชุมชนเป็นอย่างมาก โดยมีจุดมุ่งหมายว่าต้องการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน จนมาถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554) ได้ให้ความสำคัญเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อแก้ปัญหาความยากจน จะเห็นได้ว่าทุก ๆ แผนพัฒนาจะให้ความสำคัญกับการแก้ปัญหาความยากจนด้วยการกระจายโอกาสให้คนจนสามารถเข้าถึงการบริการของภาครัฐ มีการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากให้เข้มแข็งรวมทั้งพยายามที่จะพัฒนาศักยภาพของคนให้พึ่งพาตัวเองได้มากขึ้น พร้อมทั้งการปรับปรุงระบบการบริหารจัดการภาครัฐ สร้างความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นในสังคม จึงมีการมุ่งเน้นการพัฒนาอย่างยั่งยืน การบริหารจัดการแบบบูรณาการของประชาชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อร่วมกันวางแผนกระตุ้นและพัฒนาเศรษฐกิจในระดับฐานรากของประเทศต่อไป

แต่ในสภาพปัจจุบันปัญหาความยากจนก็ยังคงมีอยู่ และทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะปัญหาหนี้สินของประชาชน ทั้งนี้ในระบบและในระบบทำให้ประชาชนต้องแบกรับภาระหนักท่ามกลางการวิกฤติทางเศรษฐกิจปัจจุบันประชาชนจึงมีรายได้ไม่เพียงพอจากรายจ่าย ไม่สามารถหารายได้มาบำบัดความต้องการพื้นฐานในการดำรงชีวิต ประชาชนจึงมีคุณภาพชีวิตที่ต่ำกว่ามาตรฐานที่สังคมกำหนดซึ่งจากการสำรวจความต้องการของประชาชนเพื่อแก้ไขปัญหาสังคมและความยากจนเชิงบูรณาการของรัฐบาลปรากฏว่ามีประชากรที่มาลงทะเบียนและแจ้งปัญหาเรื่องหนี้สินทั่วทั้งประเทศมีจำนวนถึง 4,680,936 ราย สำหรับในจังหวัดนครศรีธรรมราชมีประชากรที่มีปัญหาเรื่องหนี้สินที่ลงทะเบียนไว้ 264,601 ราย และในส่วนของอำเภอปากพนังมีประชากรที่มีปัญหาเรื่องหนี้สินสูงถึง 21,015 ราย ซึ่งเป็นตัวเลขที่ค่อนข้างสูง (www.khonthai.com)

ลุ่มน้ำปากพนังเป็นพื้นที่ในโครงการพัฒนาตามแนวพระราชดำริที่หลายฝ่ายหลายหน่วยงานได้ร่วมมือกันพัฒนาให้เกิดความอยู่ดีกินดี สังคมดี โดยให้ความสำคัญในการมีส่วนร่วมในการจัดปัญหาความยากจนของประชาชนในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังทั้ง 13 อำเภอ 3 จังหวัด คือ จังหวัดนครศรีธรรมราช ได้แก่ อ.เมือง(บางส่วน) อ.ปากพนัง อ.เชียรใหญ่ อ.หัวไทร อ.ชะอวด อ.ร่อนพิบูลย์ อ.เฉลิมพระเกียรติ อ. พระพรหม อ.ลานสกา(บางส่วน) และ อ. จุฬาภรณ์ จังหวัดพัทลุง ได้แก่ อ.ควนขนุน อ.ป่าพะยอม และจังหวัดสงขลา ได้แก่ อ.ระโนด

ดังนั้น การสำรวจแผนที่ศักยภาพมนุษย์ (Human Mapping) จะทำให้ได้ข้อมูลที่เป็นข้อเท็จจริงเกี่ยวกับศักยภาพของประชาชนในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง ว่ามีคนเก่งในเรื่องใด อยู่ที่ไหน ซึ่งเป็นการค้นหาคนเก่งในแต่ละพื้นที่เพื่อเป็นข้อมูลในการพัฒนาขีดความสามารถของบุคคลให้เข้มแข็งและสามารถพึ่งตนเองได้ อย่างยั่งยืน จึงนำไปสู่การพัฒนางานแก้ปัญหาความยากจนได้

อย่างยั่งยืนด้วย นอกจากนี้แล้วยังจะเป็นฐานข้อมูลศักยภาพของมนุษย์ที่สามารถนำไปใช้ในการจัดการความรู้ของชุมชน(Knowledge Management) และสังคม สามารถขยายการพัฒนาศักยภาพของประชาชนในเขตอื่น ๆ และ ใกล้เคียงได้อีกด้วย

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช เป็นสถาบันการศึกษาที่มีภารกิจในการให้บริการและเผยแพร่วิชาการ เพื่อสร้างความความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนและสนองความต้องการในการพัฒนาประเทศ โดยการผสมผสานภูมิปัญญาไทยและการบริหารจัดการเพื่อเพิ่มมูลค่า มีการดำเนินการศึกษาพัฒนาท้องถิ่น สร้างเครือข่ายความร่วมมือในการจัดการศึกษากับชุมชนและท้องถิ่นพัฒนาองค์ความรู้และเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับความต้องการของสังคมรวมทั้งมีศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีพัฒนางานวิจัยและสิ่งประดิษฐ์เพื่อนำไปประยุกต์ใช้พัฒนาสังคมและชุมชน

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราชจึงเป็นสถาบันการศึกษาที่มีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาความยากจนเพื่อให้ประชาชนได้ค้นพบตนเองรู้ว่าตนเองมีศักยภาพที่สามารถพัฒนาสังคมและชุมชนได้ร่วมคิด ร่วมเรียนรู้ ร่วมศึกษาปัญหาและร่วมกันวางแผนจัดการปัญหาของชุมชนและสำรวจข้อมูลประชาชนในแต่ละชุมชนเพื่อค้นหาศักยภาพที่มีอยู่ในตัวบุคคลว่าในแต่ละชุมชนหรือพื้นที่มีคนเก่งในเรื่องใดบ้างแล้วนำข้อมูลมาจัดเก็บอย่างเป็นระบบทำเป็นแผนที่ศักยภาพมนุษย์ (Human Mapping) เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการบริหารจัดการความรู้(Knowledge Management) จัดเวทีแลกเปลี่ยนความรู้และเรียนรู้ร่วมกัน (Knowledge Sharing) พร้อมจัดเก็บเป็นขุมความรู้ของชุมชน (Knowledge Asset) อันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาแก้ปัญหาความยากจนตามศักยภาพของประชาชนในแต่ละพื้นที่ เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันได้ พึ่งตนเองได้ ซึ่งจะมีผลในการพัฒนาแก้ปัญหาความยากจนได้อย่างยั่งยืน

การศึกษการวิจัยครั้งนี้ จะได้ผลลัพธ์ 2 ประเด็นคือ ประเด็นที่หนึ่ง ทราบปัญหาและความต้องการของชุมชน ได้องค์ความรู้เพื่อกำหนดรูปแบบการบริหารจัดการเพื่อแก้ปัญหาความยากจน โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมทั้งร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ ประเด็นที่สอง ได้แผนที่ศักยภาพมนุษย์ (Human Mapping) ทราบศักยภาพที่มีอยู่ในตัวบุคคลว่าในแต่ละชุมชนหรือในพื้นที่มีคนเก่งในเรื่องใดบ้าง เพื่อช่วยกันร่วมแก้ปัญหาความยากจนและขยายผลไปในพื้นที่อื่นในโอกาสต่อไป

จากหลักการและแนวคิดดังกล่าว ผู้วิจัยจึงได้มีการทำโครงการ “การจัดการความรู้และสำรวจแผนที่ศักยภาพมนุษย์(Human Mapping) เพื่อการบริหารจัดการงานพัฒนาอย่างยั่งยืนและแก้ปัญหาความยากจนในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง จ.นครศรีธรรมราช”

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อสำรวจศักยภาพของประชาชนของแต่ละชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง
2. เพื่อศึกษามูลเหตุและที่มาของศักยภาพที่มีในตัวบุคคล
3. เพื่อศึกษาความสำเร็จของการนำศักยภาพของบุคคลไปใช้ในการพัฒนางานสร้างอาชีพในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง
4. เพื่อค้นคว้าบันทึกองค์ความรู้ในตัวบุคคล ออกมาเป็นลายลักษณ์อักษรและเป็นขุมความรู้ของชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง
5. เพื่อจัดทำแผนที่ศักยภาพมนุษย์ (Human Mapping) ในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง

ขอบเขตโครงการวิจัย

1. ขอบเขตพื้นที่ที่เลือกศึกษา

ประชากรที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังของจังหวัดนครศรีธรรมราช จำนวน 3 อำเภอ ได้แก่ อ.ปากพนัง อ.ชะอวด และ อ.ร่อนพิบูลย์

2. ขอบเขตเนื้อหา

1. ศึกษาและสำรวจศักยภาพของประชากรของแต่ละชุมชนในเขตลุ่มน้ำปากพนัง
2. ศึกษามูลเหตุและที่มาของศักยภาพที่มีอยู่ในตัวบุคคล ในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง
3. ศึกษาความสำเร็จของการนำศักยภาพของบุคคลไปใช้ในการพัฒนางานสร้างอาชีพในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง
4. ศึกษาค้นคว้าบันทึกองค์ความรู้ในตัวบุคคลออกมาเป็นลายลักษณ์อักษรและเป็นขุมความรู้ของชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทราบปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของชุมชน ได้องค์ความรู้เพื่อกำหนดรูปแบบการบริหารจัดการเพื่อแก้ปัญหาความยากจน โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วม ทั้งร่วมคิด ร่วมวางแผน และร่วมปฏิบัติ
2. ได้แผนที่ศักยภาพมนุษย์ (Human Mapping) รู้ศักยภาพที่มีอยู่ในตัวบุคคลว่าในแต่ละชุมชนหรือในแต่ละพื้นที่มีคนเก่งในเรื่องใดบ้าง เพื่อช่วยกันร่วมแก้ปัญหาความยากจนและขยายผลไปในพื้นที่อื่นในโอกาสต่อไป

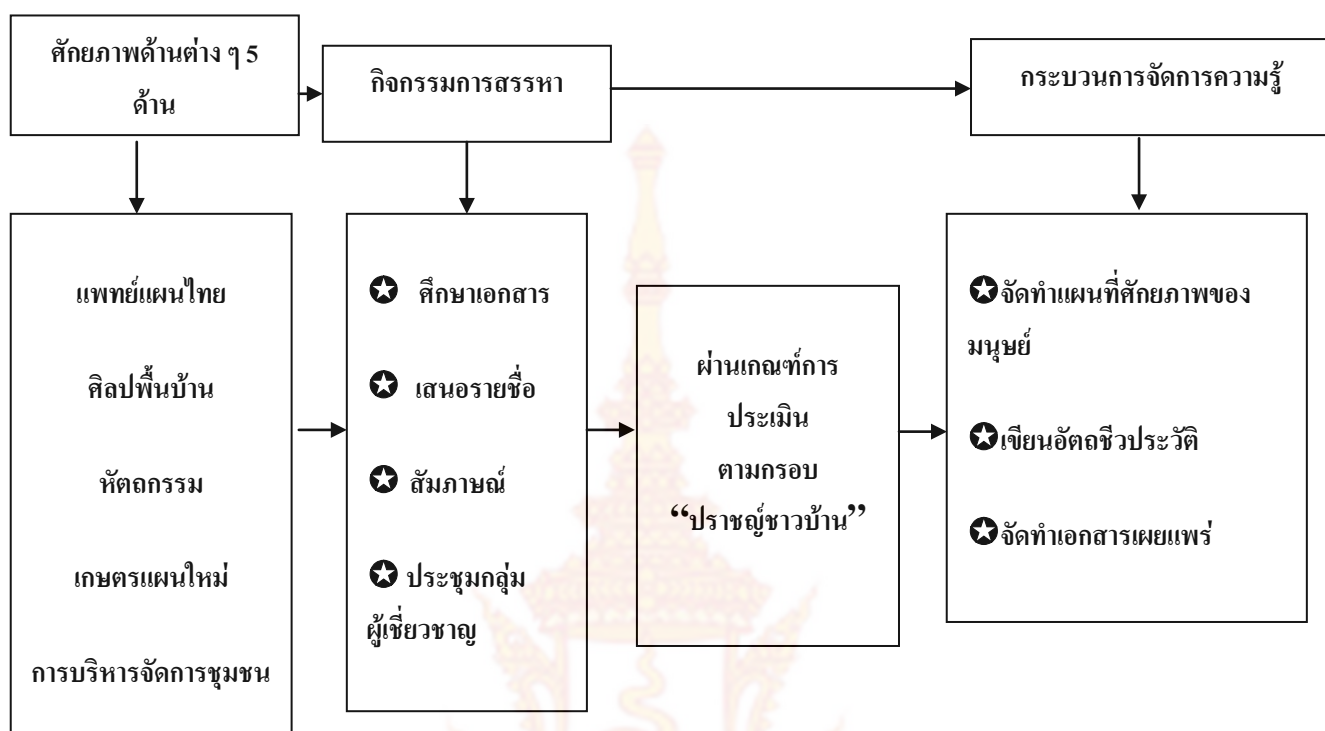
คำสำคัญ (keywords) ของโครงการวิจัย

1. **ลุ่มน้ำปากพนัง** หมายถึง พื้นที่ในจังหวัดนครศรีธรรมราช 3 อำเภอ ได้แก่ อ.ปากพนัง อ.ชะอวด และ อ.ร่อนพิบูลย์
2. **ศักยภาพมนุษย์** หมายถึง ความรู้ ความถนัด และความสามารถสูงสุดของบุคคล ในด้านต่าง ๆ วัดโดยแบบประเมินที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น
3. **การจัดการความรู้** หมายถึง การนำความรู้ที่มีอยู่มาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด
4. **การพัฒนาอย่างยั่งยืน** หมายถึง การดำรงชีวิตและการมีชีวิตที่ดี ทั้งในปัจจุบันและอนาคต
5. **เศรษฐกิจพอเพียง** หมายถึง แนวทางในการพัฒนาเศรษฐกิจที่นำไปสู่ความสามารถในการพึ่งพาตนเองได้โดยอาศัยหลักความพอประมาณและความมีเหตุผล
6. **ความยากจน** หมายถึง ความยากจนในเชิงเศรษฐกิจ (Monetary Dimension) นั่นคือ พิจารณาที่ระดับรายได้ หรือฐานะทางเศรษฐกิจของบุคคลว่ามีรายได้ไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพได้ตามมาตรฐานขั้นต่ำ หรือมีรายได้ต่ำกว่ามาตรฐานคุณภาพชีวิตขั้นต่ำที่ยอมรับในแต่ละสังคม เมื่อนิยามความยากจนอิงกับการขาดแคลนรายได้เช่นนี้เครื่องมือที่ใช้ในการวัดสถานะความยากจนจึงใช้รายได้หรือรายจ่ายของครัวเรือนเป็นตัวชี้วัด

กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องของผู้วิจัยกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย ดังนี้

กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การจัดการความรู้และสำรวจแผนที่ศักยภาพมนุษย์ (Human Mapping) เพื่อการบริหารจัดการงานพัฒนาอย่างยั่งยืนและแก้ปัญหาคความยากจนในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง” ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยนำเสนอแยกเป็นประเด็นดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับปัญหาคความยากจน
2. แนวความคิดด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น
3. แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการความรู้และการถ่ายทอดความรู้
4. แนวคิดเกี่ยวกับศักยภาพมนุษย์
5. แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน
6. ข้อมูลของกลุ่มน้ำปากพนัง
7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดเกี่ยวกับปัญหาคความยากจน

1.1 ความหมายของคความยากจน

เมื่อกล่าวถึง "คความยากจน" โดยทั่วไปจะหมายถึงคความยากจนในเชิงเศรษฐกิจ (Monetary Dimension) นั่นคือพิจารณาที่ระดับรายได้ หรือฐานะทางเศรษฐกิจของบุคคลว่ามีรายได้ไม่เพียงพอกับการดำรงชีพได้ตามมาตรฐานขั้นต่ำ หรือมีรายได้ต่ำกว่ามาตรฐานคุณภาพชีวิตขั้นต่ำที่ยอมรับในแต่ละสังคม เมื่อนิยามคความยากจนอิงกับการขาดแคลนรายได้เช่นนี้เครื่องมือที่ใช้ในการวัดสถานะคความยากจนจึงใช้รายได้หรือรายจ่ายของครัวเรือน และแนวทางในการแก้ไขปัญหาก็จะมุ่งเน้นที่การเพิ่มรายได้ของครัวเรือน โดยการปรับปรุงและเพิ่มประสิทธิภาพการใช้ปัจจัยการผลิตและกระบวนการผลิตสินค้าและบริการที่ดำเนินการโดยคนจน การปรับปรุงสภาพแวดล้อมของตลาดในด้านต่างๆ ให้เอื้ออำนวยต่อคนจนตลอดจนการให้เงินอุดหนุนในรูปแบบต่างๆ เช่น เบี้ยยังชีพคนชรา เป็นต้น ปัจจุบันได้มีแนวคิดใหม่ในการแก้ไขปัญหาคความยากจน โดยในมุมมองใหม่นี้มิได้พิจารณาเฉพาะการมีรายได้น้อยหรือการบริโภคน้อยเท่านั้น แต่ยังครอบคลุมถึงมิติอื่นๆ ที่มีใช้ตัวเงิน (Nonmonetary Dimension) อย่างเช่น การได้รับสวัสดิการต่าง ๆ จากภาครัฐ

1.2 ลักษณะของคนจน

1.2.1 คนจน ได้แก่กลุ่มคนที่ขาดแคลนปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต (ซึ่งอาจวัดได้โดยการใช้เส้นความยากจน) คนจนดักดานและคนจนเร่ร่อน คือคนจนที่มีสภาพความเป็นอยู่แร้นแค้น และที่สำคัญคือมีโอกาสในการหลุดพ้นความยากจนได้น้อยทั้งนี้อาจเนื่องจากมีศักยภาพในการหารายได้ต่ำจากสาเหตุต่างๆ มีภาระครอบครัวสูง (เด็ก คนชรา ผู้ป่วยเรื้อรังและรุนแรง) ไม่เป็นที่ต้องการของตลาดแรงงาน เป็นต้น

1.2.2 คนจนทั่วไป คือคนจนที่ถึงแม้ในปัจจุบันจะยังขาดแคลนปัจจัยพื้นฐานแต่มีศักยภาพในการหลุดพ้นจากความยากจนได้ด้วยตนเองได้แก่ การเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตที่มีศักยภาพ มีที่ดินทำกินเป็นแรงงานที่ตลาดต้องการเพราะมีทักษะ มีการศึกษาและสุขภาพดีพอสมควรกลุ่มเสี่ยงที่จะจน ได้แก่กลุ่มคนที่ปัจจุบันไม่ใช่คนจน คือ มีปัจจัยขั้นพื้นฐานในการดำรงชีพเพียงพอ แต่มีความเสี่ยงที่จะกลายเป็นคนจนได้หากเกิดความผันแปรในชีวิตส่วนตัว ครอบครัว การงาน หรือสภาพสังคมเศรษฐกิจรอบตัว เช่นประสบปัญหาหางานมีปัญหาคารขย่ำร้าง มีปัญหาสุขภาพที่รุนแรง เป็นต้น ตัวอย่างเช่น ครอบครัวที่หัวหน้าเป็นหญิงที่ขย่ำร้างหรือป่วยซึ่งถึงแม้จะมีงานทำ มีรายได้ แต่ไม่มีการสะสมทุนทรัพย์ทางเศรษฐกิจและสังคมไว้เพียงพอ (เช่น การออมต่ำ ทุนทางสังคมต่ำ เป็นต้น) จึงไม่มีภูมิคุ้มกันความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้น

1.2.3 ลักษณะบางประการของคนจนในประเทศไทย

1. คนจนร้อยละ 80 อาศัยอยู่ในชนบท
2. ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีคนจนมากที่สุดและมีสภาพชีวิตความเป็นอยู่ด้อยกว่าคนภาคอื่น
3. คนจนส่วนใหญ่มีภาระการเลี้ยงดูสมาชิกในครอบครัวสูง
4. คนจนส่วนใหญ่ได้รับการศึกษาน้อย
5. คนจนร้อยละ 30 เป็นเด็ก
6. คนจนร้อยละ 10 เป็นคนแก่
7. ร้อยละ 20 ของครัวเรือนที่ยากจนมีหัวหน้าครัวเรือนเป็นหญิง
8. เกษตรกรเป็นอาชีพที่มีความเสี่ยงต่อการกลายเป็นคนจน

1.3 สาเหตุของความยากจน

สาเหตุของความยากจนสามารถแบ่งได้เป็นสองแนวทางใหญ่ๆ คือ แนวทางที่หนึ่งที่เกิดสาเหตุจากปัจจัยภายใน ได้แก่การมีความรู้ความสามารถในการประกอบอาชีพต่ำ เนื่องจากการขาดโอกาสในการศึกษาและพัฒนาทักษะต่างๆ รวมทั้งการขาดโอกาสในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่เป็น

ประโยชน์ นอกจากนี้ การมีปัญหาสุขภาพและการมีภาระในการเลี้ยงดูครอบครัวที่มีขนาดใหญ่ ประกอบกับการมีทรัพย์สินและที่ดินในการทำกินน้อย ปัจจัยเหล่านี้ ล้วนเป็นสาเหตุภายในบุคคลที่ทำให้บุคคลกลายเป็นคนจนได้ แนวทางที่สองสาเหตุเกิดจากปัจจัยภายนอกได้แก่ นโยบายการพัฒนาที่ไม่สมดุลของภาครัฐ ที่เน้นพัฒนาเมืองมากกว่าพัฒนาชนบทหรือการพัฒนาชนบทที่เน้นแต่ทุนทางกายภาพโดยขาดการส่งเสริมทุนทางสังคม เน้นการส่งเสริมภาคอุตสาหกรรมมากกว่าภาคการเกษตร เน้นการจัดสรรทรัพยากรธรรมชาติต่างๆ เพื่อการพาณิชย์โดยไม่ได้คำนึงถึงความยั่งยืน เน้นเป้าหมายการเจริญเติบโต ทางด้านเศรษฐกิจมากกว่าการกระจายรายได้ เน้นการเปิดประเทศมากเกินไปในขณะที่ยังไม่มีมาตรการรองรับผลกระทบ ในด้านต่างๆ ที่ดี พอกระบวนการทางกฎหมายที่เป็นตัวสร้างความเหลื่อมล้ำในสังคม และระบบราชการที่ไม่เอื้อต่อการแก้ปัญหาความยากจนทั้งในแง่ขั้นตอนในการปฏิบัติงานที่ไม่ชัดเจนและล่าช้า รวมไปถึงความซ้ำซ้อนของหน่วยงานต่าง ๆ ในขั้นตอน การปฏิบัติการตลอดจนความไม่สอดคล้องกันของแผนงานและงบประมาณในระดับต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยหลักจากภายนอก ที่เป็นสาเหตุทำให้เกิดปัญหาความยากจนและซ้ำเติมคนจนมากยิ่งขึ้น

1.4 ปัญหาความยากจน

ปัญหาความยากจนได้กลายเป็นปัญหาในเชิงระบบ และ โครงสร้างระดับชาติ ที่สั่งสมกันมานานในสังคมไทย จนเป็นอุปสรรคสำคัญ ต่อความยั่งยืนของการพัฒนาประเทศ แม้ว่าภาครัฐจะให้ความสนใจ ในการแก้ไขปัญหาความยากจนมาโดยตลอด โดยเฉพาะตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ.2525-2529) เป็นต้นมา แต่ยังไม่สามารถแก้ไขให้บรรลุผลที่จริงจัง ขณะที่สภาพแวดล้อมทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปในปัจจุบัน ได้ส่งผลให้ปัญหาความยากจน มีความสลับซับซ้อนยิ่งขึ้น ปัญหาความยากจนจึงจำเป็นต้องได้รับการแก้ไขอย่างเป็นองค์รวมที่เชื่อมโยงมิติต่างๆ เข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ

ปัจจุบันการแก้ไขปัญหาความยากจน ได้รับการผลักดันให้เป็น "วาระแห่งชาติ" ที่ต้องอาศัยการผนึกกำลังของทุกภาคส่วนในสังคม ในการดำเนินงานพร้อมกันทุกระดับ ทั้งในระดับชาติ ท้องถิ่น และชุมชน โดย สสช.ได้จัดทำ "กรอบยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาความยากจนแบบยั่งยืน รวมถึงผู้ด้อยโอกาส" ขึ้น ซึ่งคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 30 มกราคม 2545 ได้มีมติเห็นชอบกรอบยุทธศาสตร์ดังกล่าว ต่อมา สสช.ได้ร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จัดทำรายละเอียดแนวทางการดำเนินงานที่สำคัญในด้านต่างๆของ "ยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาความยากจน" และได้เสนอในการประชุมเชิงปฏิบัติการระหว่างคณะรัฐมนตรีและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เมื่อวันที่ 6 มิถุนายน 2545 ซึ่งที่ประชุมมีมติเห็นชอบยุทธศาสตร์ดังกล่าวและมอบหมายให้ สสช.เป็นหน่วยงานหลัก

ประสานการจัดทำแผนปฏิบัติการแก้ไขปัญหาความยากจนร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและภาคีการพัฒนาต่างๆ (www.nesdb.go.th)

1.5 ยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาความยากจน

1.5.1 การส่งเสริมนโยบายเศรษฐกิจมหภาคให้เอื้อต่อการแก้ไขปัญหาความยากจน เช่น นโยบายการค้า ที่ส่งผลดีต่อภาคเกษตรและแรงงาน นโยบายกระจายความเจริญไปสู่ภูมิภาค และท้องถิ่น นโยบายภาคีและมาตรการการเงินการคลังต่าง ๆ ที่สนับสนุนการแก้ไขปัญหาความยากจน เป็นต้น

1.5.2 การเพิ่มศักยภาพและโอกาสของคนจน โดยเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก / เศรษฐกิจชุมชน การสร้างความเข้มแข็งของชุมชน การเพิ่มศักยภาพและบทบาทของชุมชนในการแก้ไขปัญหาความยากจนในท้องถิ่นของตน โดยส่งเสริมการจัดทำแผนชุมชนให้ครบทุกตำบล

1.5.3 การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อสนับสนุนการมีที่ดินทำกินของเกษตรกรรายย่อย การจัดการน้ำเพื่อการเกษตร การส่งเสริมให้ชุมชนมีบทบาทในการจัดการทรัพยากรในท้องถิ่น รวมทั้งการปรับปรุงและเร่งรัด กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม

1.5.4 การพัฒนาระบบคุ้มครองทางสังคม เพื่อมุ่งสู่การจัดการสวัสดิการสังคมโดยชุมชนในรูปแบบพึ่งตนเองมากขึ้น โดยให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสนับสนุนงบประมาณดำเนินงานตามความพร้อมของแต่ละพื้นที่

1.5.5 การบูรณาการแผนชุมชนเพื่อความเข้มแข็งของชุมชนและเอาชนะความยากจน แผนชุมชนเป็นแผนที่เกิดขึ้นจากการจัดการและกระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชนซึ่งชุมชนร่วมกันคิดร่วมกันกำหนดกิจกรรมขึ้นมาเอง รวมทั้งชุมชนร่วมกันดำเนินการระดับชุมชน ตำบลที่จัดทำขึ้นโดยชุมชนเพื่อชุมชนทั้งนี้ภาครัฐและภาคีการพัฒนาเป็นเพียงผู้ประสานงานและให้การสนับสนุนเท่านั้น การบูรณาการแผนชุมชนเป็นการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชน มีกระบวนการบูรณาการความคิด บูรณาการคน และบูรณาการทรัพยากร โดยใช้พื้นที่หรือชุมชนเป็นศูนย์กลางและใช้แผนชุมชนเป็นเครื่องมือ โดยกิจกรรมบางส่วนชุมชนสามารถดำเนินการได้เอง กิจกรรมบางส่วนที่เกินศักยภาพของชุมชนให้ผลักดันให้ อบต. สนับสนุน โดยเชื่อมโยงกับแผนของ อบต. และแผนอำเภอ แผนจังหวัด (www.SML.go.th)

1.6 ยุทธศาสตร์ในการแก้ไขปัญหาความยากจนในอดีตถึงปัจจุบัน

1.6.1 นโยบายภาครัฐในอดีตที่มีผลต่อคนจน

1. นโยบายด้านการศึกษาไม่สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตของคนจน เช่น นโยบายที่รัฐส่งเสริมเป็นนโยบายเน้นความรู้ ตามที่กำหนดไว้ในหลักสูตรตายตัวหรือเป็นความรู้ในแง่ทฤษฎีที่ไม่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงหรือไม่มีประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตประจำวันของคนจน
2. นโยบายที่ไม่เอื้อต่อการเข้าถึงทรัพยากรของคนในท้องถิ่น เช่น พรบ.ป่าสงวน ที่ทำให้คนจนไม่สามารถเข้าถึงทรัพยากรในท้องถิ่นของตน หรือเข้ามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรท้องถิ่นได้

1.6.2 นโยบายที่สร้างความไม่สมดุลระหว่างภาคเกษตรกรรมและภาคอุตสาหกรรม

1. แนวทางการพัฒนาที่ให้ความสำคัญกับภาคอุตสาหกรรมมากกว่าภาคเกษตรกรรม ทำให้คนจน (โดยเฉพาะในชนบท) ไม่เห็นความสำคัญของการทำการเกษตร อันเป็นอาชีพหลักของประชากรในประเทศ
2. แนวทางการพัฒนามุ่งสร้างความเจริญในเมืองมากกว่าในชนบท ทำให้คนจนในชนบทส่วนใหญ่อพยพเข้ามาหางานทำในเมืองทำให้เกิดความไม่สมดุลและเป็นปัญหาต่อการพัฒนาเช่น เกิดปัญหาด้านที่อยู่อาศัยหรือชุมชนแออัดในเมือง ขณะที่พื้นที่ในชนบทถูกทิ้งให้รกร้าง

1.6.3 นโยบายที่ไม่เป็นธรรม

1. นโยบายเอื้อประโยชน์ต่อนักลงทุนรายใหญ่ เช่น นโยบายด้านแรงงานต่างด้าว ที่รัฐมุ่งสนองผลประโยชน์ของนักลงทุนรายใหญ่ที่ต้องการให้มีการโยกย้ายแรงงานต่างด้าวอย่างเสรีเพื่อลดต้นทุนในการผลิต ทำให้แรงงานเหล่านี้มาแย่งชิงโอกาสของแรงงานคนจนที่เป็นคนไทย
2. นโยบายเอื้อประโยชน์ต่อผู้มีอิทธิพลและนักการเมือง เช่น การที่กลุ่มนักการเมืองและผู้มีอิทธิพลใช้อำนาจอิทธิพลที่มีอยู่ในหน้าธุรกิจเช่าที่ดินที่อยู่ในความดูแลของหน่วยงานราชการแทนที่จะมาจัดสรรให้เป็นที่อยู่ของคนจน

1.6.4 นโยบายที่ไม่ยั่งยืน

1. นโยบายที่ก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมต่อทรัพยากรธรรมชาติ เช่น นโยบายส่งออกพืชเชิงเดี่ยวทำให้ชาวบ้านหันมาปลูก พืชเชิงเดี่ยวเพื่อผลกำไรทางเศรษฐกิจ ซึ่งก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมของทรัพยากรดิน
2. นโยบายที่ขาดการวางแผนในระยะยาว เนื่องจากการดำเนินงานของรัฐส่วนใหญ่ขาดการติดตามประเมินผลและขาดการวางแผนแก้ปัญหาในระยะยาว

3. การขาดมาตรการในการควบคุมการใช้ทรัพยากรธรรมชาติโดยหน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐขาดมาตรการในการควบคุมการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมร่วมกัน

4. นโยบายที่สร้างนิสัย "การรอรับความช่วยเหลือ" จากภาครัฐ เช่น นโยบายหาเสียงของนักการเมืองมีส่วนสร้างนิสัย"การรอรับความช่วยเหลือ" จากภาครัฐในหมู่คนจน

1.6.5 การบริหารจัดการของรัฐ

1. การขาดบูรณาการในการแก้ไขปัญหาระหว่างหน่วยงาน ทำให้การดำเนินงานแก้ปัญหาของหน่วยงานต่างๆ ไม่สอดคล้องหรือซ้ำซ้อนกัน

2. งบประมาณช่วยเหลือมีจำกัด หรือมีการเล่นพรรคเล่นพวกในการจัดสรรงบประมาณ

3. วิธีการเผยแพร่ข้อมูลไม่มีประสิทธิภาพในการเข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย

4. การดำเนินการของรัฐไม่เอื้อต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน เนื่องจากรัฐเคยชินกับบทบาทของการเป็นผู้สั่งการ

1.7 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 ที่มีส่วนสำคัญในการแก้ไขปัญหาความยากจน

ตามแผนพัฒนาฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545-2549) ได้กำหนดให้การแก้ไขปัญหาความยากจนของประเทศ เป็นปัญหาเร่งด่วนของชาติ ที่จำเป็นอย่างยิ่ง จะต้องเร่งดำเนินการอย่างต่อเนื่องตลอดระยะเวลา 5 ปีของแผน โดยได้กำหนดเป้าหมายการลดสัดส่วนคนจน จากร้อยละ 15.9 ในปี 2542 ให้เหลือร้อยละ 12 ในปี 2549 พร้อมทั้งให้ความสำคัญกับการแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างเป็นระบบ ด้วยการกระจายโอกาสให้คนจนสามารถเข้าถึงการบริการของภาครัฐ มีการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากให้เข้มแข็ง รวมทั้งการพัฒนาศักยภาพคนจนให้สามารถก่อสร้างตัวและพึ่งตนเองได้มากขึ้น ควบคู่ไปกับการปรับปรุงระบบบริหารจัดการภาครัฐ ปรับกฎระเบียบต่างๆ ให้เอื้อต่อคนจนให้ได้รับโอกาสสิทธิและความเป็นธรรมอย่างทัดเทียมกับกลุ่มอื่นในสังคม

และในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550 – 2554) เป็นแผนที่มียุทธศาสตร์ที่เน้นความพอเพียงประกอบด้วยยุทธศาสตร์ 5 ด้าน คือ คน ชุมชน โครงสร้างเศรษฐกิจ การจัดการทรัพยากร และการสร้างธรรมาภิบาล

ยุทธศาสตร์ที่หนึ่ง : การพัฒนาคุณภาพคนและสังคมไทยสู่สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ เป็นยุทธศาสตร์ที่เน้นการพัฒนาคน ทั้งในมิติของจริยธรรมและมิติของความรู้ มุ่งสู่ “สังคมที่มีความสุขยั่งยืน” โดยนำแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปฏิบัติ ทั้งการเร่งการ

ปฏิรูปการศึกษา ขยายรูปแบบการเรียนการสอนที่มุ่งการ “เรียนให้รู้” การพัฒนาหลักสูตร เศรษฐกิจพอเพียง ควบคู่กับการพัฒนาด้านจิตใจ เพื่อให้รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงสู่สังคม ฐานความรู้ และเพิ่มขีดความสามารถของประเทศ

ยุทธศาสตร์ที่สอง : การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและสังคมเป็นรากฐานที่มั่นคงของประเทศ ในฐานะการใช้งบประมาณ การใช้ทรัพยากรเพื่อการแก้ไขปัญหาของชุมชน ขบวนการ จัดทำแผนชุมชน ในการสร้างความสมดุลระหว่างหนี้สินและรายได้ของชุมชน การดูแล ทรัพยากรธรรมชาติในหมู่บ้าน และจะบริหารจัดการอย่างไร ส่วนหน้าที่ของรัฐบาลจะเข้ามาเสริม ในด้านชุมชน ถ้าวันนี้ไม่มียุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชนที่แยกออกต่างหาก รัฐธรรมนูญที่ กำหนดการกระจายอำนาจไป จะเป็นเพียงการให้เงินลงไปเท่านั้น แต่เงินไม่ได้บวกกับปัญญาก็จะ ไม่ยั่งยืน

ยุทธศาสตร์ที่สาม : การปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจให้สมดุลและยั่งยืน จากปัญหาใน ด้านเศรษฐกิจกับโครงสร้างการผลิตและการบริการยังไม่สมดุล จึงต้องมีการปรับโครงสร้างด้าน เศรษฐกิจ เน้นการผลิตที่เป็นเชิงมูลค่าเพิ่ม เริ่มกระจายความเสี่ยงการผลิตจากการผลิตในเชิง อุตสาหกรรมอย่างเดียวลงสู่ภาคบริการ และเน้นจุดแข็งในด้านการเกษตร เข้าสู่อุตสาหกรรม การเกษตร สร้างความมั่นคงของอาหารในระดับชุมชน เน้นการออมเพื่อเป็นฐานในการลงทุนใน อนาคต เน้นยุทธศาสตร์เรื่องพลังงานที่จะสามารถพึ่งพาตนเองได้ในระยะยาว

ในแผนฯ 10 ตั้งเป้าหมายให้เศรษฐกิจระดับมหภาคมีเสถียรภาพ อัตราเงินเฟ้อ อัตราการ ว่างงานอยู่ในระดับเหมาะสม คุลบัญชีเดินสะพัดขาดดุลไม่เกินร้อยละ 2 ต่อจีดีพี ทุนสำรอง เพียงพอ และหนี้สาธารณะและฐานะการคลังอยู่ในกรอบการคลังที่ยั่งยืน นอกจากนี้ เศรษฐกิจ ภายใต้อังต้องเข้มแข็งและมีขนาดใหญ่เมื่อเทียบกับขนาดเศรษฐกิจโดยรวม และสามารถมี ภูมิคุ้มกันความเสี่ยงที่เกิดขึ้นจากความผันผวนของตลาดโลกได้

ยุทธศาสตร์ที่ดี : การพัฒนาบนพื้นฐานความหลากหลายทางชีวภาพและการสร้างความ มั่นคงของฐานทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ได้วางแนวทางการพัฒนาภายใต้ยุทธศาสตร์ 4 แนวทาง คือ

1. การรักษาฐานทรัพยากรและความสมดุลของระบบนิเวศน์ เพื่อความยั่งยืนของฐานการ ผลิต การดำรงชีวิตและพึ่งตนเองของสังคมชุมชน
2. การสร้างสภาพแวดล้อมที่ดีเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตและการพัฒนาที่ยั่งยืน
3. การพัฒนาคุณค่าความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่น

4. การบริหารจัดการองค์ความรู้เพื่อสร้างพื้นฐานของการพัฒนา โดยอาศัยพื้นฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นร่วมกับเทคโนโลยีที่นำไปสู่การยกระดับความสามารถ การจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมให้เกิดความสมดุลและยั่งยืน

ยุทธศาสตร์ที่ห้า : การเสริมสร้างธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการประเทศสู่ความยั่งยืน
การปรับระบบบริหารจัดการภาครัฐให้สอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาลมากขึ้น ปรับโครงสร้างกลไก และกระจายการจัดสรรทรัพยากรภาครัฐไปสู่ภูมิภาค ท้องถิ่น และชุมชน กระจายอำนาจให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถรับผิดชอบจัดบริการสาธารณะตอบสนองความต้องการของประชาชนในพื้นที่ และสร้างความเจริญเศรษฐกิจ สังคม แก่ท้องถิ่น ชุมชน ได้อย่างแท้จริง ส่งเสริม ความเข้มแข็งของภาคประชาชนให้เข้าร่วมในการบริหารจัดการประเทศ ไม่ว่าจะเป็นการร่วมมือระหว่างภาคราชการ บ้าน วัด โรงเรียนและสื่อในการปลูกฝังจิตสำนึกในเรื่องธรรมาภิบาล ส่งเสริมภาคธุรกิจเอกชนให้เกิดความเข้มแข็ง สุจริต และมีธรรมาภิบาลเพิ่มขึ้น (www.cmtca.or.th)

2. แนวคิดด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น

2.1 ความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular Wisdom) เป็นความสามารถของชาวบ้านที่สั่งสม สืบทอดกันมา มีอยู่ทั่วไปในสังคม ชุมชน และในตัวของตัวเอง ซึ่งตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาคนไทยได้ใช้ภูมิปัญญาในการแก้ปัญหา ปรับตัว เรียนรู้ของตัวเอง ซึ่งตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาคนไทยได้ใช้ภูมิปัญญาในการแก้ปัญหาปรับตัว เรียนรู้และสร้างความเป็นปึกแผ่นมั่นคงให้แก่ชุมชน จรรโลงสังคมให้อยู่รอดจนถึงปัจจุบันนี้ ประเวศ วะสี (2536 : 33) ได้กล่าวถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ว่า คือ วัฒนธรรมพื้นฐาน การพัฒนาควรจะต้องอยู่บนพื้นฐานที่มั่นคงของตนเอง และหาสิ่งอื่นมาดกแต่งประดับประดาตามที่เหมาะสมหาใช้การพัฒนาที่ขาดลอยจากฐานเดิมของเรา ซึ่งจะทำให้โยกคลอนได้ง่าย รัฐบาลและสาธารณะควรทำความเข้าใจ ความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น เข้าสู่ระบบการศึกษาของชาติ เพื่อความสมบูรณ์ของการศึกษาอันจักเป็นการฟื้นฟูบูรณะพลังของชาติเพื่อความสมานฉันท์ของคนในชาติ การพัฒนาอย่างได้สมดุลและยั่งยืน ดังนั้นการจะพัฒนาประเทศไปในทิศทางใดก็ดี ต้องไม่ทิ้งภูมิปัญญาท้องถิ่น

2.2 ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น

คนไทยในแต่ละท้องถิ่นมีวิถีชีวิตแตกต่างกันไปตามสภาพทางภูมิศาสตร์ การใช้ภาษา ความเชื่อ ศาสนา วัฒนธรรมประเพณี การประกอบอาชีพ การประดิษฐ์สิ่งของเครื่องใช้ งาน

ศิลปหัตถกรรม สถาปัตยกรรม การใช้สมุนไพร อาหาร และดนตรีพื้นบ้าน เป็นต้น สิ่งเหล่านี้เป็นรากฐานในการดำเนินชีวิตของชาวบ้านที่ใช้ภูมิปัญญาซึ่งสั่งสมมาในอดีตอันยาวนาน ซึ่งภูมิปัญญาสามารถแบ่งได้ดังนี้

1. คติ ความคิด ความเชื่อ หลักการที่เป็นพื้นฐานขององค์ความรู้ที่เกิดจากการสั่งสมถ่ายทอดกันมา
2. ศิลปวัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณีที่เป็นแบบแผนการดำเนินชีวิตที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา
3. การประกอบอาชีพในท้องถิ่นที่ยึดหลักการพึ่งตนเอง และได้รับการพัฒนาให้เหมาะสมกับกาลสมัย
4. แนวความคิด หลักปฏิบัติ และเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ชาวบ้านนำมาดัดแปลงใช้ในชุมชนอย่างเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและความเป็นอยู่

2.3 ลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่น

การใช้ชีวิตของชาวบ้านในท้องถิ่นหนึ่งมีลักษณะบูรณาการ ภูมิปัญญาของตนโดยการเชื่อมโยงความรู้ ทักษะ ความเชื่อ วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น ศาสนา และการทำมาหากิน เป็นต้น ซึ่งลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถแบ่งออกได้ ดังนี้

1. มีลักษณะเป็นรูปธรรม เช่น การประกอบอาชีพการเกษตร หัตถกรรม ศิลปกรรม การประดิษฐ์เครื่องใช้ สถาปัตยกรรม อุตสาหกรรมในครัวเรือน เป็นต้น
2. มีลักษณะเป็นนามธรรม เช่น ความเชื่อ และศาสนา ซึ่งชาวบ้านยึดถือปฏิบัติตามหลักคำสอนในศาสนา ซึ่งปลูกฝังในเรื่องของคุณธรรมมากกว่าวัตถุ ถ่ายทอดสืบต่อ ๆ กันมาหลายยุคหลายสมัย

2.4 กระบวนการเกิดภูมิปัญญาท้องถิ่น

1. การเรียนรู้ กระบวนการเรียนรู้เกิดขึ้นจากศักยภาพของชาวบ้านในการแสวงหาทางรอดต่อสภาพปัญหาที่รุมเร้าอยู่ โดยมีชาวบ้านที่มีความสามารถในการวิเคราะห์คิดค้นทดลองและสรุปบทเรียนจากภูมิปัญญาท้องถิ่น ผสมผสานกับความรู้และเทคโนโลยีจากภายนอก อาจกล่าวได้ว่าชุมชนมีความรู้ ความเข้าใจ สัมผัสถึงสภาพของชุมชนและได้ใช้ความรู้ สติปัญญา จนเกิดเป็นองค์ความรู้ที่กระทำสืบต่อกันมา
2. การสะสมความรู้ การสั่งสมความรู้หรือภูมิปัญญาเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นอยู่พร้อม ๆ กับการเรียนรู้ การสะสมความรู้ได้มา 2 ทาง คือ การสั่งสมด้วยตนเองโดยการเรียนรู้มาจาก

ประสบการณ์ในชีวิต การอยู่ร่วมกันในสังคม อีกทางหนึ่ง คือ มีผู้ถ่ายทอดให้ในรูปของวัฒนธรรม ประเพณีและวิถีการดำรงชีวิต ความรู้จะถูกถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ได้ถูกส่งสมไว้ ในตัวคน ๆ หนึ่ง เรียกว่า ปราชญ์ชาวบ้าน และจะถูกถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ได้ ถูกส่งสมมาจากประสบการณ์ และได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษผ่านการลงมือปฏิบัติ และ ปรับให้ใช้ได้ภายใต้เงื่อนไขทางเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมของท้องถิ่น และสอดคล้องกับระบบ นิเวศภูมิปัญญาที่ส่งสมนี้สามารถนำไปใช้ในการปรับตัวให้เข้ากับธรรมชาติ และการดำรงเผ่าพันธุ์

3. การถ่ายทอดและกระจายความรู้ การถ่ายทอดและกระจายความรู้หรือภูมิปัญญาจากรุ่น หนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง โดยผ่านความเชื่อทางศาสนา ความเชื่อเรื่องผีและการผลิต วิถีชีวิตในระบบ นิเวศเดียวกันไม่ได้มีการเขียนบันทึกไว้อย่างเป็นลายลักษณ์อักษร แต่มีผู้ที่ถ่ายทอดภูมิปัญญา เรียกว่า ปราชญ์ชาวบ้าน ได้สืบสานภูมิปัญญาอย่างต่อเนื่องมาหลายชั่วอายุคน

4. การปรับเปลี่ยนและการประยุกต์ใช้ความรู้ การปรับเปลี่ยนและการประยุกต์ใช้ความรู้ หรือภูมิปัญญา ในการอนุรักษ์ โดยมากจะเป็นการประยุกต์จากวัฒนธรรม ส่วนที่มองไม่เห็น คือ การประยุกต์ตัวคุณค่าที่แฝงเร้นอยู่ภายใน ซึ่งต้องอาศัยความเข้าใจที่ละเอียดอ่อนเกิดจากภูมิปัญญา ของชาวบ้านเองเป็นหลัก

กล่าวโดยสรุป ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นระบบความคิด และวิธีการแก้ปัญหาต่าง ๆ ของมนุษย์ ในด้านสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรม แนวความคิดและวิธีการจากประสบการณ์หลาย ๆ ครั้ง แล้วสรุปเป็นบทเรียนภายใต้กรอบแสดงออกในเรื่องความเชื่อ ความศรัทธา ความกลัว หรือ แนวคิดอื่น ๆ ที่ยึดมั่นร่วมกันและเป็นอุดมการณ์ในการดำรงชีวิต ลักษณะภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ แสดงออกในรูปธรรมจะเป็นสิ่งที่สามารถพิสูจน์ได้ในเรื่องเกี่ยวกับการทำมาหากิน การเกษตร ทัศนกรรม ศิลปะ และดนตรี เป็นต้น

ภูมิปัญญาของชาวบ้านเป็นรายบุคคลเมื่อเทียบกับภูมิปัญญาของชาวบ้านที่เป็นชุมชน ทั้งหมดรวมกัน ก็มีความแตกต่างกัน ถึงแม้ความรู้ของชาวบ้านทุกคนจะมีได้เหมือนกัน แต่ ชาวบ้านบางคนก็รู้มากกว่าคนอื่นได้ในเรื่องเดียวกันจนสามารถปรับปรุงวิธีการหรือแก้ปัญหาที่ เกิดขึ้นได้ ขณะที่คนทั่วไปรู้แต่สิ่งพื้นฐานที่ทำซ้ำ ตาม ๆ กันมา ในสถานการณ์ปกติที่ไม่ เปลี่ยนแปลง หากสถานการณ์ผันแปรไปเกิดปัญหาใหม่ขึ้นมาจะมีชาวบ้านเพียงบางคนที่เห็นและ เข้าใจความหมายของปรากฏการณ์ใหม่ว่าจะเป็นอย่างไร และพอจะหาวิธีแก้ไขได้หรือไม่เพียงใด แต่ชาวบ้านส่วนใหญ่ที่เหลือจะไม่มีความคิดเห็นที่ชัดเจน เพราะภูมิปัญญาส่วนตัวของแต่ละคนนั้น จำกัด อยู่ในเงื่อนไขของสภาพลงที่ที่เคยปฏิบัติกันมาเท่านั้น

ชาวบ้านที่มีภูมิปัญญาส่วนตัวเหนือกว่าผู้อื่น ถ้ามีเพียงเป้าหมายที่มุ่งผลเฉพาะตัวก็คงเอาตัว รอดแก้ไขปัญหามาของตนเองได้ และอาจได้ประโยชน์ของตัวมากกว่าผู้อื่น แต่ถ้าสามารถเป็นผู้นำ

ชี้แจงแสดงปัญหาของตนให้คนอื่นเข้าใจและร่วมทำการได้จะโดยยกระดับปัญหาของผู้อื่นให้ถึงของตน ก็เท่ากับเป็นการใช้พื้นฐานภูมิปัญญาชาวบ้านมาพัฒนาชีวิตของคนร่วมกันได้ แต่การกระทำเช่นนี้มีเงื่อนไขว่า ผู้นำทางปัญญากับผู้ตามนั้นมีชีวิตและประโยชน์ร่วมกันจริง ผู้นำไม่ได้แยกเป้าหมายและผลงานเพื่อชีวิตและประโยชน์ของตน ออกจากผู้ตามที่เป็นชาวบ้านด้วยกัน

3. แนวความคิดเรื่อง การจัดการความรู้ (Knowledge Management : KM)

3.1 ความหมายของการจัดการความรู้

การจัดการความรู้ (Knowledge Management) มีผู้ให้ความหมายบางทัศนะ เช่น วิจารณ์ พานิช (2547 ,หน้า 4) นิยามว่าเป็นกระบวนการ (Process) ที่ดำเนินการร่วมกันโดยผู้ปฏิบัติงานในองค์กร เพื่อสร้างและใช้ความรู้ในการทำงานให้เกิดสัมฤทธิ์ผลดีขึ้นกว่าเดิมสำนักความสัมพันธ์ต่างประเทศ สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ ได้ให้ความหมายของการจัดการความรู้ว่า การจัดการความรู้ (Knowledge Management) หรือที่เรียกย่อๆ ว่า KM คือเครื่องมือ เพื่อใช้ในการบรรลุเป้าหมายอย่างน้อย 3 ประการไปพร้อมๆ กัน ได้แก่ บรรลุเป้าหมายของงาน บรรลุเป้าหมายการพัฒนาคน และบรรลุเป้าหมายการพัฒนาองค์กรไปสู่การเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ ดังนั้นการจัดการความรู้จึงไม่ใช่เป้าหมายในตัวของมันเอง เมื่อไรก็ตามที่มีการเข้าใจ

ผิด เอาการจัดการความรู้เป็นเป้าหมาย ความผิดพลาดก็เริ่มเดินเข้ามา อันตรายที่จะเกิดตามมาคือ การจัดการความรู้เทียม หรือ ปลอม เป็นการดำเนินการเพียงเพื่อให้ได้ชื่อว่ามีจัดการความรู้เท่านั้นเอง

ศาสตราจารย์นายแพทย์ประเวศ วะสี (2545) กล่าวว่า การเรียนรู้ที่ดีเป็นยุทธศาสตร์ที่ใหญ่ที่สุดของปัญญา นอกจากการมีข้อมูลที่ถูกต้องที่ทำให้เกิดปัญญา มีแหล่งเรียนรู้ที่ดี มีระบบการสื่อสาร และแลกเปลี่ยนความรู้ได้ทุกรูปแบบ โดยการจัดการความรู้ หมายถึง การใช้ความรู้สร้างความรู้ และจัดให้มีการเรียนรู้ร่วมกัน ในทางปฏิบัติของผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายเพื่อยกระดับความรู้และปฏิบัติให้ดีขึ้นอย่างต่อเนื่อง และพัฒนาจิตใจให้เป็นคนดีขึ้นด้วย

สถาบันจัดการองค์ความรู้เพื่อพัฒนาสังคม (สคส.) ได้สรุปนิยามของการจัดการองค์ความรู้ไว้ว่า การจัดการความรู้คือ กระบวนการที่เป็นเครื่องมือหรือวิธีการเพิ่มมูลค่าหรือคุณค่าของกิจการขององค์กร กลุ่มบุคคล หรือเครือข่ายของกลุ่มบุคคลหรือองค์กร การจัดการความรู้ไม่ได้มีความหมายเพียงแค่การนำ "ความรู้" มา "จัดการ" แต่มีความหมายจำเพาะและลึกซึ้งกว่านั้นมากการจัดการความรู้เป็นกิจกรรมที่ซับซ้อนและกว้างขวาง ไม่สามารถให้นิยามด้วยถ้อยคำสั้นๆได้ต้องให้นิยามหลายข้อจึงจะครอบคลุมความหมาย ซึ่งได้แก่การจัดการความรู้มีความหมายรวมถึง การรวบรวม การจัดระบบ การจัดเก็บ และการเข้าถึงข้อมูล เพื่อสร้างเป็นความรู้ เทคโนโลยีด้านข้อมูล

และด้านคอมพิวเตอร์เป็นเครื่องมือช่วยเพิ่มพลังในการจัดการความรู้ แต่เทคโนโลยีด้านข้อมูลและคอมพิวเตอร์โดยตัวของมันเองไม่ใช่การจัดการความรู้

การจัดการความรู้เกี่ยวข้องกับการแบ่งปันความรู้ (knowledge sharing) ถ้าไม่มีการแบ่งปันความรู้ ความพยายามในการจัดการความรู้จะไม่ประสบความสำเร็จ พฤติกรรมภายในองค์กรเกี่ยวกับวัฒนธรรม พลวัต และวิถีปฏิบัติ มีผลต่อการแบ่งปันความรู้ ประเด็นด้านวัฒนธรรมและสังคมมีความสำคัญยิ่งต่อการจัดการความรู้ การจัดการความรู้ต้องการผู้ทรงความรู้ความสามารถในการตีความและประยุกต์ใช้ความรู้ในการสร้างนวัตกรรมและเป็นผู้นำทางในองค์กร รวมทั้งต้องการผู้เชี่ยวชาญในสาขาใดสาขาหนึ่งสำหรับช่วยแนะนำวิธีประยุกต์ใช้การจัดการความรู้ ดังนั้นกิจกรรมเกี่ยวกับคน ได้แก่ การดึงผู้คนเก่งและดี การพัฒนาคน การติดตามความก้าวหน้าของคน และการดึงคนมีความรู้ความสามารถไว้ในองค์กรถือเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการความรู้ การจัดการความรู้เป็นเรื่องของการเพิ่มประสิทธิผลขององค์กร การจัดการความรู้เกิดขึ้นเพราะมีความเชื่อว่าจะช่วยสร้างควมมีชีวิตชีวาและความสำเร็จให้แก่องค์กร การประเมิน "ต้นทุนทางปัญญา" (Intellectual capital) และผลสำเร็จของการประยุกต์ใช้การจัดการความรู้ เป็นดัชนีบอกว่างค์กรมีการจัดการความรู้ได้อย่างไรหรือไม่

วีระเดช เชื้อนาม (2548) สรุปไว้ว่าเป็นวิธีการจัดการข้อมูลที่เป็นความรู้ให้เป็นระเบียบครบถ้วนตามที่ต้องการ และง่ายต่อการค้นหาเพื่อเป็นการเก็บรักษาความรู้ให้ควบคู่กับองค์กรตลอดไป ซึ่งจำเป็นต้องมีระบบที่รวดเร็ว สะดวก ง่ายต่อการค้นหาและตัดสินใจ

สุภาวดี ฉายวิมล (2548) ให้ความสำคัญไว้ว่าความรู้เป็นตัวขับเคลื่อนหลักในการเปลี่ยนแปลง ความรู้เกิดขึ้นทุกๆ วัน ถ้าวรรวมไว้จะเป็นความรู้ขององค์กรทำให้เกิดปัญญาปฏิบัติต่อยอด เกิดความรู้ใหม่ไม่มีที่สิ้นสุด

การจัดการความรู้ จึงน่าจะหมายถึงขอบข่ายขององค์ประกอบเหล่านี้ คือ

1. เป็นกระบวนการ หรือวิธีการรวบรวมความรู้
2. กระทำโดยผู้ปฏิบัติงานในองค์กรนั้นๆ
3. เป็นการสรรหา สร้าง รวบรวมความรู้ให้เป็นระบบ
4. การเข้าถึงและนำมาใช้สะดวกง่ายต่อการสืบค้น
5. ก่อให้เกิดปัญญาปฏิบัติในการปฏิบัติงาน
6. ต้องมีการถ่ายทอดและพัฒนาไม่สิ้นสุด
7. การนำมาใช้พัฒนาขีดความสามารถขององค์กร
8. มีการถ่ายทอดและแบ่งปันความรู้ต่อกัน

การจัดการความรู้เป็นกระบวนการในการนำความรู้ที่มีอยู่หรือเรียนมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อองค์กร โดยผ่านกระบวนการต่าง ๆ เช่น การสร้าง การรวบรวม แลกเปลี่ยน และใช้ความรู้เป็นต้น ปัจจุบันโลกได้เข้าสู่ยุคเศรษฐกิจฐานความรู้ (Knowledge – based Economy – KBE) งานต่าง ๆ จำเป็นต้องใช้ความรู้มาสร้างผลผลิตให้เกิดมูลค่าเพิ่มมากยิ่งขึ้น การจัดการความรู้เป็นคำกว้าง ๆ ที่มีความหมายครอบคลุมเทคนิค กลไกต่าง ๆ มากมาย เพื่อสนับสนุนให้การทำงานของแรงงานความรู้ (Knowledge Worker) มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น กลไกดังกล่าวได้แก่ การรวบรวมความรู้ที่กระจัดกระจายอยู่ที่ต่าง ๆ มารวมไว้ที่เดียวกัน การสร้างบรรยากาศให้คนคิดค้น เรียนรู้ สร้างความรู้ใหม่ ๆ ขึ้น การจัดระเบียบความรู้ในเอกสารและทำสมุดหน้าเหลือง รวบรวมรายชื่อผู้มีความรู้ในด้านต่าง ๆ และที่สำคัญที่สุด คือการสร้างช่องทาง และเงื่อนไขให้คนเกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกัน เพื่อนำไปสู่พัฒนางานของตนให้สัมฤทธิ์ผล

การจัดการความรู้นั้นมีหลายรูปแบบ มีหลากหลายโมเดล แต่ที่น่าสนใจ คือ การจัดการความรู้ ที่ทำให้คนเคารพศักดิ์ศรีของคนอื่น เป็นรูปแบบการจัดการความรู้ที่เชื่อว่า ทุกคนมีความรู้ ปฏิบัติในระดับความชำนาญที่ต่างกัน เคารพความรู้ที่อยู่ในคน เพราะหากถ้าเคารพความรู้ในตำราวิชาการอย่างเดียวกัน ก็เท่ากับว่าเป็นการมองว่า คนที่ไม่ได้เรียนหนังสือ เป็นคนที่ไม่มีความรู้

การจัดการความรู้ สามารถแบ่งที่มาของความรู้ได้เป็น ๒ แหล่งใหญ่ ๆ คือ แหล่งความรู้ฝังลึกที่อยู่ในตัวบุคคล (Tacit Knowledge) และแหล่งความรู้ที่ชัดเจน (Explicit Knowledge) ซึ่งเป็นความรู้ที่ได้รับการบันทึก หรือถ่ายทอดออกมาในรูปของเอกสาร ตำรา การสอน การอบรม ซึ่งความรู้ส่วนใหญ่มักเป็นความรู้ฝังลึกที่อยู่ในตัวบุคคลแทบทั้งนั้น เป็นความรู้ที่แต่ละคนสะสมผ่านประสบการณ์และการเรียนรู้ต่าง ๆ มากมาย การเปลี่ยนความรู้ที่ฝังลึกที่มีอยู่ในตัวบุคคลให้กลายมาเป็นความรู้ที่สืบทอดและปรับปรุงใช้ต่อได้สำหรับผู้อื่น นับว่ามีความสำคัญในกระบวนการจัดการความรู้ เพราะหากเราไม่สามารถนำความรู้ฝังลึกที่มีอยู่ในตัวบุคคลออกมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อใช้งานระหว่างกันได้แล้วความรู้ฝังลึกที่มีอยู่ในตัวบุคคลก็จะสูญหายไปจากบุคคลนั้น ๆ จากไป ซึ่งการเปลี่ยนความรู้ฝังลึกที่มีอยู่ในตัวบุคคลให้กลายมาเป็นความรู้ที่สืบทอดและปรับปรุงใช้ต่อได้ สำหรับผู้อื่นมีอยู่ด้วยกันหลายวิธี เช่น การบันทึกการพบปะพูดคุยกัน การสอนหรืออบรม เป็นต้น

การบันทึกเป็นเอกสารหรือหลักฐานเป็นแนวทางหนึ่งที่ช่วยให้ความรู้ไม่สูญหายไปกับบุคคลเหมือนกับในอดีตที่คนไทยมีการบันทึกความรู้โดยเล่าเรื่องผ่านตัวอักษรบนหลักศิลาจารึก ตั้งแต่สมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช นอกเหนือจากการจัดการความรู้แล้ว การส่งเสริมให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (Knowledge Sharing) ระหว่างบุคคลผ่านกระบวนการพบปะทางสังคม (Socialization) ไม่ว่าจะเป็นการเรียนรู้ระหว่างกันในการทำงาน การพบปะสังสรรค์ ประชุม

สัมมนา อบรม การจัดเวทีชาวบ้านหรือสภาภาพ สิ่งเหล่านี้ล้วนแต่เป็นกระบวนการหนึ่งของการจัดการความรู้ที่ช่วยเปลี่ยนความรู้จากบุคคลหนึ่ง ๆ ให้มาสู่บุคคลอื่น ๆ ได้เช่นกัน

สำหรับวงจรของกระบวนการจัดการจัดการความรู้ มักจะประกอบด้วยวงจรกระบวนการเรียนรู้ก่อนทำงาน (Learning Before Doing) ระหว่างทำงาน (Learning During Doing) หลังทำงาน (Learning After Doing) ตลอดจนเกี่ยวข้องกับการสร้างชุมชนของนักปฏิบัติจัดการความรู้ (Communities of Practice) การนำสาระความรู้ (Knowledge Capture) มาไว้เป็น “ทุนทางปัญญา” หรือ “สินทรัพย์” เพื่อนำไปถ่ายทอดต่อ โดยมี “คน” เป็นหัวใจสำคัญในกระบวนการต่าง ๆ

3.2 แรงจูงใจในการริเริ่มการจัดการความรู้

วิจารณ์ พานิช (2547) กล่าวว่า แรงจูงใจต่อการดำเนินการจัดการความรู้ คือ เป้าหมายที่งาน คน และองค์กร เป็นเงื่อนไขสำคัญ ในระดับที่เป็นหัวใจสู่ความสำเร็จในการจัดการความรู้

แรงจูงใจเทียมต่อการดำเนินการจัดการความรู้ในสังคมไทย มีมากมายหลายแบบ เป็นต้นเหตุที่นำไปสู่การทำการจัดการความรู้แบบเทียม และนำไปสู่ความล้มเหลวในที่สุด เช่น ทำเพราะถูกบังคับตามข้อกำหนด กล่าวคือ ทำเพียงเพื่อให้ได้ชื่อว่าทำ หรือทำเพื่อชื่อเสียง ทำให้ภาพลักษณ์ขององค์กรดูดี หรือมาจากความต้องการผลงานของหน่วยย่อยภายในองค์กร เช่น หน่วยพัฒนาบุคลากร (HRD) หน่วยสื่อสารและสารสนเทศ (ICT) หรือหน่วยพัฒนาองค์กร (OD) ต้องการใช้การจัดการความรู้ในการสร้างความเด่น หรือสร้างผลงานของตน หรืออาจมาจากคนเพียงไม่กี่คนที่ชอบของเล่นใหม่ๆ ชอบกิจกรรมที่ดูทันสมัย เป็นแฟชั่น แต่ไม่เข้าใจความหมายและวิธีการดำเนินการจัดการความรู้อย่างแท้จริง

3.3 รูปแบบของความรู้

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ : ก.พ.ร. (2547หน้า 19) กล่าวว่าความรู้อาจแบ่งใหญ่ๆ ได้ 2 ประเภท คือ

1. ความรู้ที่เป็นนัย (Tacit Knowledge) คือความรู้ที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์ เป็นความรู้ที่นึกคิด หรือความชำนาญช่างฝีมือของแต่ละบุคคล บางครั้งก็เกิดจากความเชื่อถือหรือจินตนาการอธิบายเป็นเรื่องราวชัดเจนไม่ได้ ตัวอย่างเช่นการถ่ายทอดเรื่องราวบอกเล่าของเรื่องพื้นเมืองแต่โบราณ เพื่อให้เกิดความสะกดกแก่การเข้าใจ จึงขอเรียก Tacit Knowledge นี้ว่า "ภูมิปัญญา"

2. ความรู้ที่มีรูปแบบที่ชัดเจน (Explicit Knowledge) คือ ความรู้ที่มีเหตุผล รายละเอียดชัดเจน ทำให้สามารถนำมาวิเคราะห์ได้อย่างเป็นระบบ สามารถนำมาวิเคราะห์ ได้อย่างเป็นระบบ สามารถนำมาประมวลผลเป็นรายละเอียดต่อเนื่องและสัมพันธ์กันเป็นทฤษฎี คู่มือหรือแนวทางการแก้ปัญหาและเป็นฐานข้อมูล ซึ่ง สามารถนำมาเผยแพร่สู่สาธารณชนได้อย่างเป็นระบบ เพื่อความสะดวกในการเข้าใจก็ขอเรียกกง่าย ๆ ว่า "องค์ความรู้"

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ในการพัฒนาองค์ความรู้ นั้น ภูมิปัญญาจะต้องถูกนำมาวิเคราะห์ กลั่นกรอง ให้เป็นระบบขององค์ความรู้ หลังจากองค์ความรู้ ได้ถูก พัฒนาโดยอาศัยเทคโนโลยีสารสนเทศ (ICT) มาช่วยในการสังเคราะห์และจัดเก็บข้อมูลแล้วทำการเผยแพร่องค์ความรู้ ให้การบริการเรียนรู้ เพื่อกลับเป็น ภูมิปัญญาเข้าสู่ประชาชนให้ เป็น Knowledge Worker หรือ Knowledge Citizen แล้วประชาชนก็จะช่วยพัฒนาประเทศให้เกิดศักยภาพการแข่งขัน และอาจ มีการคิดค้นนวัตกรรม หรือ เป็นภูมิปัญญาใหม่ๆ กลับเข้าสู่ระบบขององค์ความรู้ นับเป็นการพัฒนาความสัมพันธ์ของภูมิปัญญา และองค์ความรู้ที่ต่อเนื่องการจัดการ “ความรู้ที่มีรูปแบบชัดเจน” จะเน้นไปที่การเข้าถึงแหล่งความรู้ ตรวจสอบ และตีความได้ เมื่อนำไปใช้แล้วเกิดความรู้ใหม่ ก็นำมาสรุปไว้ เพื่อใช้อ้างอิง หรือให้ผู้อื่นเข้าถึงได้ต่อไป

ส่วนการจัดการ “ความรู้ที่เป็นนัย” นั้นจะเน้นไปที่การจัดเวทีเพื่อให้มีการแบ่งปันความรู้ที่อยู่ในตัวผู้ปฏิบัติ ทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน อันนำไปสู่การสร้างความรู้ใหม่ ที่แต่ละคนสามารถนำไปใช้ในการปฏิบัติงานได้ต่อไป

3.4 หลักการสำคัญของการจัดการความรู้

วิจารณ์ พานิช (2547,หน้า9) แนะนำไว้ว่า ต้องดำเนินการอย่างง่ายที่สุดไม่เน้นการใช้เครื่องมือหรูหราหรือยุ่งยาก เริ่มจากกิจกรรมดีๆ เช่น Best Practice กิจกรรมสร้างสรรคงานประจำ ที่มีอยู่แล้วในหน่วยงาน นำมาจัดประชุม แลกเปลี่ยนเรียนรู้โดยมีผู้ทรงคุณวุฒิช่วยกระตุ้นร่วมตั้งคำถามให้กลุ่มเหล่านั้นนำเสนอกิจกรรมของตนอย่างมีชีวิตชีวา และเกิดการเรียนรู้ที่ทรงพลังและได้ให้หลักการจัดการความรู้ไว้ 4 ประการ ได้แก่

1. ให้คนหลากหลายทักษะ หลากหลายวิธีคิด ทำงานนั้นอย่างสร้างสรรค์ ถ้าหากภายในองค์กรมีความเชื่อหรือวิธีคิดแตกต่างกัน การจัดการจะมีพลัง ความแตกต่างหลากหลาย (Heterogenity) มีคุณค่ามากกว่าความเหมือน (Homogenity)
2. ร่วมกันพัฒนาวิธีทำงานในรูปแบบใหม่ เพื่อบรรลุประสิทธิผลที่กำหนดไว้ประกอบด้วย

- การตอบสนองความต้องการ (Responsiveness) ของผู้รับบริการ หรือของสังคมหรือความต้องการที่กำหนดโดยผู้บริหาร

- นวัตกรรม (Innovation)
- จิตความสามารถ (Competency) ของบุคลากร
- ประสิทธิภาพ (Efficiency) ในการทำงาน

3. ทดสอบและเรียนรู้ เนื่องจากกิจกรรมจัดการความรู้เป็นกิจกรรมสร้างสรรค์ซึ่งหมายถึงการคิดแบบ “หลุดโลก” จึงต้องมีวิธีดึงกลับมาสู่ความเป็นจริงของโลก โดยทดลองทำเพียงน้อยๆ ถ้าล้มเหลวก็เสียหายไม่มากนัก ถ้าได้ผลดีก็ขยายให้มากขึ้น จนที่สุดขยายเป็นวิธีทำงานแบบใหม่ ๆ หรือได้ Best Practice ขึ้นใหม่นั้นเอง

4. การนำความรู้จากภายนอกอย่างเหมาะสม โดยต้องถือว่าความรู้จากภายนอกยังเป็นความรู้ที่ยัง “ดิบ” ต้องทำให้ “สุก” ให้พร้อมใช้ในบริบทของเรา โดยการเติมความรู้เชิงบริบทลงไป และเสริมด้วยประเด็นหาคำตอบ เช่น

- มีใครหรือเหตุการณ์ใดเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาจนเกิด Best Practice
- ช่วงเวลาการพัฒนา มีใครบ้างเข้ามามีส่วนร่วม ร่วมอย่างไร เกิดกระบวนการอะไรบ้าง เป็นปัจจัยไปสู่ความสำเร็จ ความยากลำบากมีอะไร เอาชนะอุปสรรคได้อย่างไร
- ใช้ความรู้อะไรบ้างในการดำเนินกิจกรรมดังกล่าว เอาความรู้มาจากไหน
- มีแผนจะทำได้ดียังไง ต้องการความช่วยเหลืออะไรบ้าง
- คิดว่าหน่วยงานใดบ้างที่น่าจะเรียนรู้จากกิจกรรมกลุ่มของท่านได้
- มีความรู้อะไรบ้างที่พร้อมจะแลกเปลี่ยนกับเพื่อนร่วมงานในหน่วยงานอื่น ภายนอกองค์กร เป็นต้น

อิกุจิโร่ โนนากะ (Ikujiro Nonaka) ศาสตราจารย์จากมหาวิทยาลัยฮิตสึบาสึ Hitotsubashi University) ผู้มีบทบาทสำคัญต่อแนวคิดด้านการจัดการความรู้ของญี่ปุ่น ได้อธิบายถึงหลักสำคัญของการสร้างความรู้ในหน่วยงานหรือองค์กรต่าง ๆ ว่าคือการสังเคราะห์หรือหลอมรวมความรู้ที่ฝังลึกยกระดับขึ้นไปเป็นความรู้ที่สูงขึ้น ลึกซึ้งขึ้นเป็นองค์รวมยิ่งขึ้น โดยผ่านกระบวนการ ๔ ส่วนที่เรียกว่า “เซกิ”(SECI) ได้แก่

1. การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน (Socialization) หมายถึง การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ข้อคิดเห็น ความเชื่อ วิธีการ ฯลฯ ซึ่งเป็นการแลกเปลี่ยนความรู้ฝังลึกที่อยู่ในตัวบุคคลระหว่างบุคคลผู้สนใจแบบตัวต่อตัว

2. การสกัดความรู้ออกจากตัวคน(Externalization)หมายถึงการเปลี่ยนความรู้ฝังลึกที่อยู่ใน

ตัวบุคคลไปเป็นความรู้ที่ชัดเจนที่ผู้อื่นสามารถเข้าถึงได้ ซึ่งอาจทำได้โดยการสนทนากลุ่ม จับกลุ่มคุยกันเพื่อหาความคิดใหม่ๆเป็นการแลกเปลี่ยนแบบเป็นกลุ่ม

3. การควบรวมหรือผนวกความรู้ หมายถึง (Combination) การนำความรู้ที่ชัดเจนอันมากมายหลากหลายมารวบรวมบันทึก จัดกลุ่ม แบ่งหมวดหมู่ได้เป็นความรู้ที่ชัดเจนที่ยกระดับเพิ่มมากขึ้นความรู้ในขั้นนี้จะอยู่ในรูปแบบที่เผยแพร่ได้กว้างขวาง

4. การฟุ้งหรือผนึกความรู้ (Internationalization) หมายถึง การนำความรู้ที่ชัดเจนไปปฏิบัติประยุกต์เป็นผลิตภัณฑ์กระบวนการวิธีการใหม่หรือปรับปรุงของเก่าให้เกิดคุณค่าและมูลค่าและในกระบวนการนั้นเองก็จะเกิดการเรียนรู้เป็นความรู้ฝังลึกที่ยกระดับขึ้นไปอีกในตัวบุคคลทั้งนี้ วงจร “เซกิ” นี้จะหมุนอยู่ตลอดเวลาเหมือนเกลียวสว่าน มีผลให้เกิดการสร้างและยกระดับความรู้เพื่อบรรลุความสำเร็จตามเป้าหมาย

3.5 รูปแบบการจัดการความรู้สู่คุณภาพ

การจัดการความรู้มีหลายระดับในแต่ละภาคส่วน เช่น การจัดการความรู้ในภาคประชาชนหรือชาวบ้าน การจัดการความรู้ในภาคธุรกิจและการจัดการความรู้ในภาครัฐในภาคประชาชนหรือชาวบ้าน การจัดการความรู้จะมาจาก “ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ” ซึ่งความรู้เหล่านี้เป็นความรู้ที่ได้มาจากการสังเกตและการทดลอง” มาเป็นเวลานานของผู้รู้ ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้เฒ่าผู้แก่ที่แฝงวิถีชีวิตขนบธรรมเนียม วัฒนธรรมประเพณี ตลอดจนความเชื่อนับเป็นเรื่องที่ควรให้ความสำคัญและส่งเสริมให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้หรือถ่ายทอดเพื่อไม่ให้สูญหายไป(www.hrcenter.com)

3.6 กระบวนการของการจัดการความรู้

กระบวนการของการจัดการความรู้ประกอบด้วยแนวทางและขั้นตอนของการจัดการความรู้โดยต้องระบุประเภทของสารสนเทศที่ต้องการ ทั้งจากแหล่งข้อมูลภายในและภายนอกเป็นการแยกแยะว่าความรู้ชนิดใดที่ควรนำมาใช้ในองค์กร แล้วนำความรู้นั้นมากำหนดโครงสร้างรูปแบบและการตรวจสอบ ความถูกต้อง ก่อนที่จะนำมาผลิตและเผยแพร่ โดยการบริหารกระบวนการนั้นต้องเข้าใจวิสัยทัศน์ชัดเจนขององค์กรว่าต้องการให้บรรลุเป้าหมายเรื่องใด

3.7 ขั้นตอนของการจัดการความรู้(Managing Knowledge)

1. การจัดหาความรู้จากแหล่งต่าง ๆ (Knowledge acquisition) การจัดหาความรู้เป็นขั้นตอนของการพัฒนาและการสร้างความรู้ใหม่ เช่น การวิจัยและพัฒนา มีการจัดหมวดหมู่ความรู้อย่างเป็นระบบ (Classifying knowledge) เช่น ห้องสมุดทำหน้าที่ในการจัดหมวดหมู่ความรู้ โดย

การแบ่งกลุ่มความรู้ออกเป็นหมวดหมู่ตามระบบเลขทศนิยมดิวอี้หรือตามระบบตัวอักษรเป็นระบบห้องสมุดรัฐสภาอเมริกัน ทำให้ความรู้ในหมวดเดียวกันอยู่ด้วยกัน เพื่อความสะดวกในการจัดเก็บและการค้นหาเพื่อนำมาใช้

2. การแบ่งปันความรู้(Knowledge sharing) เป็นการใช้ความรู้ร่วมกันในองค์กรมี 4 ระดับ ได้แก่ Know what (เป็นความรู้เชิงข้อเท็จจริง), Know how (เป็นความรู้ที่เชื่อมโยงกับโลกของความเป็นจริง), Know why (เป็นความรู้เชิงเหตุผลระหว่างเรื่องราวหรือเหตุการณ์ต่าง ๆ ผลของประสบการณ์แก้ปัญหา นำมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้อื่น), Care why (เป็นความรู้ในเชิงความคิดสร้างสรรค์ริเริ่ม ที่ต้องการแก้ไขปัญหาและทำให้ดีขึ้น) การแบ่งปันความรู้เป็นการสร้างวัฒนธรรมใหม่ในองค์กร

3. การใช้หรือเผยแพร่ความรู้ (Knowledge utilization) การเผยแพร่สารสนเทศให้คนในองค์กรสามารถเข้าถึงความรู้ในองค์กรได้เพื่อประโยชน์ในการตัดสินใจและการดำเนินงานที่ไม่ผิดพลาดซ้ำซ้อน ตัวอย่างการสร้างคลังความรู้ขององค์กร เช่น

3.1 การรวบรวมรายชื่อและเบอร์โทรศัพท์เพื่อติดต่อบุคลากรผู้ชำนาญในแต่ละฝ่าย

3.2 การจัดเก็บบทเรียนและประสบการณ์จำแนกเป็นเรื่อง ๆ หรือหัวข้อเพื่อเป็นคู่มือสำหรับคนในองค์กร ใช้ค้นหาข้อมูลที่ต้องการ

3.3 การรวบรวมข่าวสำคัญหรือข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับองค์กรหรือธุรกิจเดียวกัน รวมทั้งข้อมูลลูกค้า

3.8 กิจกรรมการจัดการความรู้

วิจารณ์ พาณิช (2547) กล่าวถึงกิจกรรมเกี่ยวกับการจัดการความรู้ประกอบด้วย ขั้นตอนย่อยที่สำคัญ 5 ขั้นตอน คือ

1. การกำหนด (Define) สิ่งแรกที่ต้องกระทำคือการร่วมกันตั้งคำถามว่า อะไร คือความรู้ที่สำคัญและจำเป็น ความรู้ที่ต้องการใช้ในการดำเนินการหรือการประกอบกิจการจะทำให้สามารถกำหนดความรู้ที่จำเป็นจะต้องจัดหาและสร้างขึ้นมาใหม่เพื่อใช้ในองค์กร ขั้นตอนนี้คือ การนำเอาความมุ่งมั่น วิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าหมาย วัตถุประสงค์ นโยบาย ขององค์กรเป็นตัวตั้ง ใช้ในการกำหนดความรู้ที่ต้องการใช้

2. การสร้างความรู้ (Create) เป็นการสร้างจากกระบวนการและขั้นตอนในการทำงานในองค์กรและการนำความรู้ ข้อสนเทศ หรือข้อมูล จากภายนอกมาสังเคราะห์เป็นความรู้สำหรับใช้ในการทำงานที่สอดคล้องกับบริบทขององค์กร โดยเฉพาะการสร้างความรู้ด้วยการค้นคว้าวิจัย ร่วมกันเรียนรู้ศึกษาวิจัยในการปฏิบัติงาน เพื่อพัฒนาและยกระดับการให้บริการแก่ประชาชน

3. การเสาะหาและยึดกุมความรู้ (capture) จากความเชื่อที่ว่าความรู้มีอยู่ทั่วไปทั้งภายในและภายนอกองค์กร ในสังคม ในโลก องค์กรจะต้องพัฒนาขีดความสามารถในการเสาะแสวงหาและยึดกุมความรู้องค์ความรู้ที่กระจัดกระจายและแฝงอยู่ตามที่ต่าง ๆ มาใช้ประโยชน์และดำเนินการดังกล่าวอยู่อย่างสม่ำเสมอจนเกิดทักษะความชำนาญ รวมทั้งพัฒนาวิธีการใหม่ ๆ เพื่อการเสาะหาและยึดกุมความรู้จากประสบการณ์เดิม

4. การแลกเปลี่ยนความรู้ (sharing) นี้คือขั้นตอนที่สำคัญที่สุดและเป็นขั้นตอนที่ยากที่สุด และเป็นขั้นตอนที่ยากที่สุดในองค์กรบางองค์กรมีพฤติกรรมปกปิดความรู้ เก็บงำไว้คนเดียว เพื่อเอาไว้ใช้แสดงความเหนือคนอื่น เพื่อประโยชน์ในการแข่งขันเลื่อนตำแหน่งหน้าที่การงาน กระบวนการจัดการความรู้จะต้องสร้างเงื่อนไขและกติกาส่งเสริมให้เกิดการแลกเปลี่ยนแบ่งปันความรู้ให้ผลประโยชน์ตอบแทนแก่ผู้มีพฤติกรรมกักตุนความรู้

5. การใช้ความรู้ (use) ถ้าไม่มีขั้นตอนของการประยุกต์ใช้ การจัดการความรู้ก็ไม่บังเกิดผลใด ๆ เป็นการลงทุนที่สูญเปล่า การประยุกต์ใช้ความรู้ ทำให้เกิดผลการใช้ความรู้ขึ้นทั้งเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์หรือบริการ พัฒนาระบบการทำงานและพัฒนาศักยภาพของสมาชิกในองค์กรเป็นเรื่องสำคัญยิ่งและมีผลในเชิงป้อนกลับต่อกระบวนการจัดการความรู้ทุก ๆ ขั้นตอน

3.9 ปัจจัยที่ส่งเสริมการจัดการความรู้

1. ภาวะผู้นำ ผู้นำที่แสดงความเอาใจจริงเอื้อต่อการจัดการความรู้ ส่งเสริมการเรียนรู้ของสมาชิกในองค์กรให้เป็นบุคคลเรียนรู้ (Learning person) พัฒนาความเป็นองค์กรเรียนรู้ (Learning organization) โดยใช้พลังสร้างสรรค์ของการจัดองค์กรแบบแนวราบ ในระบบเครือข่ายเน้นการนำจากเบื้องหลัง เน้นการให้อำนาจ แก่ผู้ปฏิบัติงาน มีความสำคัญยิ่งต่อความสำเร็จในการจัดการความรู้ภายในองค์กร

2. โครงสร้างองค์กร โครงสร้างองค์กรที่เน้นการทำงานในรูปแบบของเครือข่าย ไม่เน้นการให้อำนาจสั่งการหรือควบคุมอย่างเข้มงวด ช่วยส่งเสริมการจัดการความรู้ โครงสร้างองค์กรที่เน้นการเปิดสู่สิ่งแวดล้อมภายนอก สามารถรับรู้ เรียนรู้ และแลกเปลี่ยนกับองค์กรภายนอกในรูปแบบของเครือข่ายองค์กรและสิ่งแวดล้อมที่ทุกจุดของการปฏิบัติงาน ช่วยส่งเสริมกิจกรรมการเรียนรู้และการจัดการความรู้

3. วัฒนธรรมองค์กร พฤติกรรม และการสื่อสาร วัฒนธรรมที่เน้นการสื่อสารแนวราบ ความสัมพันธ์แบบแนวราบเป็นเครือข่าย เป็นภาคีร่วม เน้นความเป็นเพื่อนร่วมงานมากกว่าการเคารพเชื่อฟัง ส่งเสริมความคิดนอกกรอบ ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และการใช้สามัญสำนึกในการทำงาน วัฒนธรรมการใช้ข้อมูลหลักฐานและเหตุผลมากกว่าการใช้อำนาจ ความรู้สึก และอารมณ์

ช่วยส่งเสริมการจัดการความรู้พฤติกรรมที่สมาชิกในหน่วยงานองค์กรเดียวกัน หรือต่างหน่วยงาน ได้มีโอกาสนและมีพฤติกรรมชอบการแลกเปลี่ยน และการถ่ายทอดความรู้ที่มีอยู่ในตัวคน วัฒนธรรมองค์กรและพฤติกรรมองค์กรที่เคารพในศักดิ์และศักยภาพของความเป็นมนุษย์ ให้มีความสำคัญแก่คุณค่าความดี คำนึงถึงผลประโยชน์ขององค์กรและสังคมส่วนรวม เคารพในความคิดเห็นและพฤติกรรมความเชื่อที่แตกต่าง ช่วยอำนวยความสะดวกให้แก่กระบวนการจัดการความรู้

4. เทคโนโลยี เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในปัจจุบันช่วยอำนวยความสะดวกในการขุดค้น ช่วยในการถ่ายทอดข้อมูลข่าวสาร ความรู้ การออกแบบการทำงานที่ให้พนักงานต้องบันทึกการปฏิบัติงานลงในระบบคอมพิวเตอร์ ให้สามารถนำมารวบรวมเป็นข้อมูลสารสนเทศภาพรวมขององค์กรผ่านเครือข่ายคอมพิวเตอร์ขององค์กร รวมทั้งยังสามารถช่วยให้ระบบการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารทำได้อย่างรวดเร็วมีประสิทธิภาพมากขึ้น

5. ระบบการให้รางวัลและการยกย่อง ระบบที่เน้นการแข่งขันระหว่างพนักงานให้รางวัลแก่ผลงานระดับบุคคล จะมีผลต่อการจัดการความรู้ ทำให้พนักงานไม่ค่อยแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกัน แต่การให้รางวัลและยกย่องที่เน้นผลงานเป็นกลุ่มทีมงาน เน้นการยกย่องกระบวนการความร่วมมือการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันจะเกิดขึ้นอย่างกว้างขวาง

6. ระบบการพัฒนาขีดความสามารถ ทักษะ ขีดความสามารถ และการถนอมรักษาบุคลากรทรัพยากรบุคคลเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดในการจัดการความรู้ เพราะเป็นทั้งผู้ผลิตและผู้ใช้ความรู้ในเวลาเดียวกัน การได้รับการพัฒนาให้มีความรู้ความสามารถเพิ่มมากขึ้น รวมถึงการส่งเสริมให้เกิดบรรยากาศการทำงานเป็นทีม จะเป็นสิ่งที่ช่วยทำให้องค์กรมีความก้าวหน้าและมีความสำคัญต่อการจัดการความรู้

การจัดการความรู้มีอยู่แล้วตามธรรมชาติในคนทุกคน ทุกองค์กร ทุกเครือข่าย และทุกสังคมแต่เป็นการจัดการความรู้ที่ไม่มีระบบแบบแผน ขาดพลัง แต่เมื่อใดที่องค์กรเครือข่ายสามารถจัดการความรู้ที่มีระบบแบบแผนแล้ว จะช่วยเสริมศักยภาพทำให้เกิดบุคคลเรียนรู้ องค์กรเรียนรู้ และสังคมเรียนรู้

3.10 การประยุกต์ใช้ความรู้

ความรู้ที่ได้รับย่อมไม่เกิดประโยชน์ขึ้นมาหากรู้แล้วไม่นำมาใช้ปฏิบัติ ผู้ที่มีความรู้มากย่อมจะมีข้อมูลเพื่อการวางแผน กำหนดกลยุทธ์ และสามารถตัดสินใจในการเลือกแนวทางเลือกสำหรับแก้ปัญหาได้อย่างถูกต้อง ความรู้จะทำให้มีความพร้อมและกล้าพอที่จะเผชิญกับปัญหาต่างๆ ได้เป็นอย่างดี ความรู้จะทำให้สมาชิกมีความคิดสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ ความรู้ทำให้มีหลักการ

หรือเหตุผลที่น่าเชื่อถือได้ในการตอบข้อซักถามหรือประเด็นข้อสงสัยจากหัวหน้างาน เพื่อนร่วมงาน ลูกน้อง หรือแม้กระทั่งลูกค้าของเราเอง

ผู้ที่ไม่มีแผนแสวงหาความรู้อย่างต่อเนื่อง คิดแต่จะทำงานประจำวันของตนเองให้เสร็จไปไม่จัดสรรเวลาเพื่อหาความรู้เพิ่มเติมเพราะไม่เห็นความสำคัญ บุคคลเหล่านั้นมักจะใช้ชีวิตการทำงานเพื่อปัจจุบันเท่านั้น ลืมคิดไปถึงอนาคตในหน้าที่การทำงานที่ส่งผลในระยะยาว อาจเป็นพวกที่อยากได้ค่าตอบแทนในรูปของเงินเดือนและโบนัสที่สูงขึ้น ทั้ง ๆ ที่ไม่เคยพัฒนาตนเองไม่ว่าจะเป็นด้วยวิธีการใดก็ตาม ซึ่งก็รวมไปถึงวิธีการหาความรู้จากการจัดสรรเวลาเพื่อศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม และรู้จักประยุกต์ใช้ความรู้ที่มีสร้างสรรค์ผลงาน ปรับปรุงระบบงานหรือวิธีการทำงานให้ดีขึ้นอยู่เสมอ เพียงเพราะคิดไปเองว่าตนเองอุทิศตนให้บริษัทแล้ว หรือทำงานมานานแล้ว หรืออายุงานมากขึ้นซึ่งไม่เคยคิดที่จะลาออกหรือไปทำงานให้กับบริษัทอื่นเลย ยุคสมัยนี้ผลตอบแทนมักจะขึ้นกับมูลค่า ซึ่งเป็นความรู้ความสามารถที่มีและบริษัทต้องการ

3.11 การพัฒนา ประเมิน ติดตามผล ความรู้

ความรู้ไม่ควรหยุดนิ่ง ความรู้ย่อมต้องมีการพัฒนาการและความต่อเนื่อง เนื่องจากโลกปัจจุบันมีความเคลื่อนไหว และมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา หากหยุดที่จะเรียนรู้จะทำให้ไม่รับรู้กระแสของการเปลี่ยนแปลง ดังนั้นควรสำรวจเพื่อประเมินตัวเองว่าองค์ความรู้ของเราได้มีการพัฒนาไปมากน้อยแค่ไหน และเรื่องไหนบ้างที่ยังไม่รู้ แต่ควรที่จะรู้ รวมทั้งมีวิธีการอย่างไรที่จะทำได้ความรู้เพิ่มขึ้น โดยการจัดทำตารางการประเมินเพื่อพัฒนาความรู้ นอกจากนี้ควรติดตามผลการนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ว่าสามารถนำไปใช้กับการทำงานได้บ้างหรือไม่ และผลที่ได้รับเป็นอย่างไรบ้าง เพราะการติดตามผลนี้เองจะช่วยให้เริ่มประเมินตนเองว่าต้องการเสริมความรู้อะไรเพิ่มขึ้น เพื่อว่าจะได้หาวิธีการในการพัฒนาองค์ความรู้ใหม่ให้เกิดขึ้น

ดังนั้น การจัดการความรู้ จึงหมายถึง การจัดการอย่างเป็นระบบในการสร้างความชัดเจนให้กับความรู้และกระบวนการที่เกี่ยวข้อง นับตั้งแต่ การสร้างความรู้ การถ่ายทอดแลกเปลี่ยนความรู้ การประยุกต์ใช้ความรู้ และผลที่เกิดจากการใช้ความรู้ ซึ่งเป็นอีกวิธีการหนึ่งที่จะทำให้มีมูลค่าในการทำงานที่เพิ่มขึ้น ซึ่งไม่สามารถเห็นผลได้ทันทีทันใด แต่เป็นกระบวนการที่ต้องใช้ระยะเวลาและการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องเพียงแต่ขอให้มีความตั้งใจและมีความมุ่งมั่นที่จะพัฒนาตนเอง ย่อมจะเป็นผู้หนึ่งที่ได้เปรียบในการทำงานจากความรู้ที่สั่งสมมาอยู่ตลอดเวลา

3.12 การถ่ายทอดความรู้

การถ่ายทอดความรู้เป็นการบอกหรือสอนวิชาความรู้ให้ผู้เรียนเข้าใจ นำไปปฏิบัติได้ ซึ่งแต่เดิมภูมิปัญญาท้องถิ่นมักจะถ่ายทอดความรู้ให้กับผู้เรียนหรือกลุ่มเป้าหมายโดยอัตโนมัติ โดยที่ไม่ได้เรียนวิชาการสอนจากสถาบันใด ๆ แต่จะใช้สามัญสำนึกแบบสังคมประภคิต คือ การสอนที่เกิดขึ้นจากการเลียนแบบและจดจำสืบทอดกันมาในครอบครัวและการใช้การถ่ายทอด ซึ่งมีด้วยกัน 2 วิธี คือ

1. ใช้วิธีการสาธิตให้ดู คือการทำให้ดูเป็นตัวอย่าง อธิบายทุกขั้นตอนเพื่อให้ผู้เรียนฝึกหัดทำให้เข้าใจ แล้วให้ผู้เรียนปฏิบัติตามที่ได้สาธิตไว้ทุกขั้นตอน

2. ใช้วิธีปฏิบัติจริง คือ ฟังคำบรรยาย สาธิตแล้วนำไปปฏิบัติจริงและปฏิบัติตามจนเกิดความชำนาญ เพราะผลงานที่จะใช้ดำรงชีวิตได้ต้องเป็นผลงานที่เกิดขึ้นจริงนำมาไปใช้ประโยชน์ ไม่ใช่ผลงานที่กล่าวอ้างไว้ในตำราเท่านั้น

กลุ่มเป้าหมายของการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้แก่ ผู้เรียนหรือกลุ่มเป้าหมายที่รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากผู้รู้ในท้องถิ่น ส่วนมากจะเป็นคนในครอบครัว เป็นญาติโดยสายเลือด เนื่องจากความรู้บางอย่าง ผู้รู้ทั้งหลายมักหวงแหนจะไม่แพร่กระจายให้คนอื่น ๆ ที่รู้เป็นอย่างนั้น เพราะสาเหตุหลายประการ คือ

1. กลัวการแก่งแย่งกันทำมาหากิน โดยเฉพาะอย่างยิ่งความรู้ที่จะต้องทำผลผลิตเพื่อการค้าขายหรือเพื่อการทำมาหากิน

2. กลัวเรื่องชื่อเสียง เกียรติภูมิ และกลัวคนอื่นขโมยภูมิปัญญา ถ่ายทอดความรู้ให้กับคนอื่นแล้วเขาทำดีกว่า เจ้าตำรับดั้งเดิมก็จะมีชื่อเสียงทันที

3. มีความเชื่อและถือสัจจะจาก ปู่ย่า ตา ยาย ที่ต้องการปกปิดความลับหรือเคล็ดลับกลวิธีการผลิต

4. สื่อและเทคโนโลยียังไม่พัฒนาเท่าที่ควร

ปัจจุบัน กลุ่มเป้าหมายของการถ่ายทอดความรู้ของภูมิปัญญาท้องถิ่นขยายไปสู่สาธารณชนทั่วไปบ้างแล้ว อาจเนื่องจากสาเหตุต่าง ๆ ต่อไปนี้

1. ได้รับการกระตุ้นและการสร้างความตระหนักจากหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน เช่น หน่วยงานพัฒนาชุมชน กรมการศึกษานอกโรงเรียน สำนักงานเกษตรฯ เป็นต้น

2. การถ่ายทอดความรู้ได้รับค่าตอบแทน ภูมิปัญญาท้องถิ่นบางคนจะตั้งราคาวิชาไว้มากขึ้นขึ้นอยู่กับความต้องการของตลาดสำหรับวิชาอาชีพนั้น ๆ

3. สื่อต่าง ๆ ในปัจจุบันมีมากมายหลายประเภท ภูมิปัญญาสามารถถ่ายทอดความรู้โดยใช้สื่อต่าง ๆ ได้อย่างสะดวก หน่วยงานต่าง ๆ ที่ให้การสนับสนุนภูมิปัญญาที่สามารถถ่ายทอด สืบทอดความรู้ได้อย่างกว้างขวาง

4. ความจำเป็นในการผลิต ทำให้ภูมิปัญญาต้องถ่ายทอดความรู้สู่บุคคลอื่น ๆ นอกเหนือจากคนในครอบครัวหรือผู้สืบสายเลือด เพื่อต้องการเพิ่มผลผลิตสู่ตลาด

กล่าวโดยสรุป การเรียน การถ่ายทอด เป็นการส่งผ่านความรู้หรือกระบวนการที่ประกอบด้วยสื่อ เนื้อหา วิธีการ เป้าหมายในการถ่ายทอด ซึ่งบุคคลได้รู้จักสังคมโดยผ่านตัวแทนทางสังคม ในที่นี้มีอยู่ 3 ระดับ คือ ระดับบุคคล ระดับชุมชน และระหว่างชุมชน ทำให้มนุษย์เกิดการเรียนรู้สามารถส่งผ่านความรู้ไปสู่บุคคลอื่น บนพื้นฐานของวัฒนธรรมท้องถิ่นและวิถีการดำเนินชีวิต

4. แนวคิดศักยภาพมนุษย์

4.1 ความหมายของศักยภาพมนุษย์

ศักยภาพ (Potentiality) หมายถึง พลังหรือคุณภาพที่มีอยู่ภายในที่สามารถพัฒนาได้ หรืออีกความหมายหนึ่ง หมายถึง ภาวะแฝง อำนาจหรือคุณสมบัติที่มีอยู่ในสิ่งต่าง ๆ อาจทำให้พัฒนาหรือให้ปรากฏเป็นสิ่งประจักษ์ได้ (สุวรรณณี พรหมจันทร์และคณะ, โครงการแผนที่ศักยภาพมนุษย์ 2548)

ศักยภาพมนุษย์ หมายถึง ความรู้ความถนัด ความสามารถทางสติปัญญา ร่างกาย และจิตใจซึ่งมีมาแต่กำเนิด

การอธิบายมนุษย์ในฐานะเป็นทรัพยากรตามหลักเศรษฐศาสตร์นั้น จะเห็นว่าทรัพยากรมนุษย์ คือ คนซึ่งประกอบด้วย พรสวรรค์ สติปัญญา ค่านิยม เจตคติ ความรู้ ความสามารถของประชากรทุกคนในประเทศ ทรัพยากรมนุษย์เป็นทรัพยากรธรรมชาติอย่างหนึ่ง แต่มีความสามารถ มีพลังที่จะจัดหาสิ่งทดแทนทรัพยากรต่าง ๆ ได้ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์จึงเป็นการมองคนในฐานะที่เป็นทุน เครื่องมือ ปัจจัย หรือองค์ประกอบ ที่ใช้พัฒนาเศรษฐกิจและสังคม การพัฒนาที่เน้นมนุษย์เป็นศูนย์กลางคือการมองว่า มนุษย์มีพลังหรือคุณภาพที่สามารถจะพัฒนาให้ดีขึ้นได้เพื่อพัฒนาตนเองและสังคม การพัฒนาที่เน้นมนุษย์เป็นศูนย์กลาง มองศักยภาพมนุษย์เป็น 2 แนวทาง ดังนี้

1. ศักยภาพมนุษย์ในการพัฒนาแนวมานุษยนิยม ศักยภาพมนุษย์ในการพัฒนาแนวมานุษยนิยม ใช้คำอธิบายทางพระพุทธศาสนาในการอธิบายถึงพลังและคุณภาพของมนุษย์ โดยเน้นที่มนุษย์เป็นสัตว์ที่ฝึกได้ และความสามารถในการเป็นอิสระ ซึ่งมีความหมายคล้ายคลึงกันมากกับการ

พึ่งตนเอง ลดการพึ่งพาจากภายนอกทั้งนี้สามารถสรุปหลักการแสดงออก 5 ประการ ที่ถือเป็นทัศนะของพระพุทธศาสนาต่อศักยภาพของมนุษย์ดังนี้คือ

ศักยภาพ มนุษย์สามารถพัฒนาตนตามเหตุปัจจัยของธรรมชาติ เพื่อให้ตนเองอยู่ร่วมและจัดความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมได้ดีขึ้น ยิ่งมนุษย์พัฒนามากขึ้นเท่าใด ศักยภาพที่จะประสานกลมกลืนกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมก็ยิ่งมากขึ้นเท่านั้น เป็นแนวคิดแบบที่เรียกว่ามีพลังขับเคลื่อน คือ เป็นความคิดที่หยุดนิ่งปรับเปลี่ยนให้ดียิ่งขึ้นไปได้เรื่อย ๆ เพราะฉะนั้น ศักยภาพในการพัฒนาของมนุษย์ จะทำให้มนุษย์สามารถจัดความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับธรรมชาติให้กลมกลืนและเกิดประโยชน์ทั้ง 2 ฝ่ายได้

ศักยภาพ เป็นสิ่งที่มีอยู่ในมนุษย์ อาจแสดงออกมาหรือไม่ก็ได้แล้วแต่เงื่อนไขแวดล้อมหรือองค์ประกอบภายนอก คุณค่าของมนุษย์ที่แท้จริงอยู่ที่ศักยภาพอันหลากหลายที่เกิดจากองค์รวมแห่งกายและจิต

1. อิสรภาพ คือ ภาวะที่สามารถอยู่ดีมีสุขได้ด้วยตนเองโดยขึ้นอยู่กับธรรมชาติแวดล้อมน้อยลงตามลำดับ พึ่งพิงสิ่งภายนอกน้อยลง ใช้หลักพึ่งตนเองเป็นสำคัญ แต่มิได้หมายความว่าแยกตัวอยู่ต่างหากโดยไม่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติแวดล้อม หากแต่มีความสัมพันธ์กลมกลืนกับธรรมชาติตามระบบความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย

2. ความสุข วิธีการฝึกของศาสนาจะเห็นได้เป็นขั้นตอน คือ ให้ชีวิตและความสุขของมนุษย์ขึ้นต่อสิ่งภายนอกน้อยลง มีความสุขขั้นเป็นลำดับ การฝึกตนจะเน้นให้อาศัยวัตถุน้อยลงเรื่อย ๆ เริ่มฝึกตนเองให้เป็นอิสระจากวัตถุ ให้ชีวิตขึ้นต่อวัตถุน้อยลง และพัฒนาจิตใจมากขึ้น

3. ภาวะของมนุษย์ ศาสนามองว่ามนุษย์ทั้งหลายแตกต่างกันทั้งในแนวตั้งและแนวนอน แนวตั้งคือ อยู่ในระดับการพัฒนาที่ไม่เท่ากัน แนวนอนคือ มีความถนัดอัชฌาศัยไม่เหมือนกัน ความแตกต่างในแนวตั้ง จะยอมรับเพียงในแง่ที่จะรู้เข้าใจตามที่เขาเป็นแต่ไม่ยอมปล่อยให้เขาเป็นอยู่อย่างนั้น คือ ต้องฝึกให้ก้าวหน้าต่อไป เพราะถือว่ามนุษย์เป็นสัตว์ที่ฝึกฝนได้

2. ศักยภาพมนุษย์ในการพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชน ศักยภาพในการพัฒนาแนวทางวัฒนธรรมชุมชนขึ้นอยู่กับภูมิปัญญาเป็นที่ตั้ง ซึ่งแนวทางวัฒนธรรมชุมชนมองว่า ภูมิปัญญาหรือศักยภาพของบุคคลกับชุมชนนั้น มีความแตกต่างกัน บางชุมชนอาจจะมีคนที่มีภูมิปัญญาหรือศักยภาพสูง แต่ถ้าไม่ได้นำมาใช้ช่วยเหลือชุมชนและมีความร่วมมือร่วมใจในชุมชนนั้นแล้ว ศักยภาพหรือภูมิปัญญานั้น ก็ไม่มีประโยชน์ต่อชุมชนเท่าที่ควร

สามารถ จันทรสุริย์ (2534) กล่าวว่า คนแต่ละคนในชุมชนอาจมี “ศักยภาพ” คือ ความสามารถที่แฝงเร้นอยู่ในตัว ซึ่งจะแสดงออกมาให้ประจักษ์ได้เมื่อมีโอกาสอันควร

ความสามารถที่แฝงเร้นอยู่นี้ แต่ละคนมีอยู่ไม่เหมือนกัน และไม่จำเป็นต้องเป็นเรื่องสร้างสรรค์เป็นประโยชน์เสมอไป จึงควรเลือกส่งเสริมศักยภาพที่เป็นประโยชน์แก่ส่วนรวมด้วยการให้รางวัลหรือลงโทษตามมาตรฐานของสังคม เพื่อส่งเสริมให้ศักยภาพของบางคนปรากฏได้มากหรือเป็นการลดศักยภาพของบางคนให้ปรากฏน้อยลง(สุวรรณณี พรหมจันทร์และคณะ, โครงการแผนที่ศักยภาพมนุษย์ 2548)

ศักยภาพของบุคคลที่เกี่ยวกับ การดำรงชีวิต คือความสามารถที่จะปรับตัวให้เข้ากับเงื่อนไขของสภาพแวดล้อมให้สนองความต้องการของตนเอง สภาพแวดล้อมมีสองแบบคือ สภาพแวดล้อมที่มีอยู่หรือเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และสภาพแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น หมายถึงวัตถุประสงค์ที่เป็นรูปธรรม ระเบียบกฎเกณฑ์ และธรรมเนียมประเพณีที่เป็นนามธรรม ศักยภาพของบุคคลในการดำรงชีวิตจึงหมายถึง ความสามารถที่จะปรับตัวให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมเหล่านี้

คนทั่วไปมักมีเพียงศักยภาพแบบแรก พอให้ดำรงชีวิตอยู่ได้ในสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไป คนบางคนเท่านั้นที่มีศักยภาพแบบหลัง คือสามารถเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมให้สนองความต้องการของตัวเองได้ คนที่ต้องการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนจึงกำหนดลักษณะของชีวิตอย่างที่ตนเชื่อว่าดีขึ้น แล้วจึงพิจารณาว่าการจะให้ชีวิตที่มีคุณภาพนั้นจะทำได้จากการปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม หรือเปลี่ยนสภาพแวดล้อมให้เข้ากับความต้องการของตัวเอง คนที่สามารถทำได้ดังนี้คือคนที่มีศักยภาพสูง

ในกลุ่มคนที่อยู่รวมกันเป็นชุมชน แต่ละบุคคลอาจมีทั้งความต้องการและเกณฑ์ของชีวิตที่มีคุณภาพไม่เหมือนกัน แต่ก็ขึ้นอยู่กับลักษณะและประเภทของชุมชนด้วย บางชุมชนให้โอกาสบุคคลสร้างและแสดงศักยภาพได้มาก บางชุมชนให้โอกาสน้อย

4.2 องค์ประกอบในการส่งเสริมศักยภาพในการพึ่งตนเอง การส่งเสริมศักยภาพในการพึ่งตนเอง สามารถแบ่งออกได้ 4 ประการ ดังนี้

1. การสร้างจิตสำนึกให้ชาวบ้านตระหนักถึงศักยภาพที่ตนมีอยู่ในการช่วยเหลือตนเอง
2. การระดมและสามารถเข้าไปใช้แหล่งทรัพยากรต่าง ๆ
3. การจัดรูปแบบองค์กรใหม่ทั้งด้านเศรษฐกิจและด้านอื่น ๆ
4. การจัดรูปแบบความสัมพันธ์และการมีส่วนร่วม

4.3 แผนที่ศักยภาพมนุษย์ (Human Mapping)

แผนที่ศักยภาพมนุษย์ (Human Mapping) หมายถึง การวิจัยคนในพื้นที่ เป็นการเก็บบันทึกข้อมูลบุคคลในพื้นที่ ค้นหาว่าคนเหล่านั้นมีความรู้ ความดี ความเก่งอะไรอยู่ในตัว แล้วนำความรู้

ความดี ความเก่งนั้นมาใช้เปลี่ยนแปลงระบบความสัมพันธ์ของสังคม คนทุกคนมีความรู้ในตัวที่สะสมมาจากประสบการณ์ชีวิตและการทำงาน ประสบการณ์ชีวิต คือ การเรียนรู้จากชีวิตและวิถีชีวิตร่วมกันทั้งระหว่างคนกับคน และคนกับธรรมชาติ การทำงานแต่ละอย่างสร้างความรู้ไว้ในตัว และเป็นความรู้ที่ใช้งานได้จริง ซึ่งการมี Mapping จะทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนรู้ทุกพื้นที่ที่เกิดเศรษฐกิจวัฒนธรรมที่ยั่งยืน เพราะสามารถพึ่งพาตัวเองได้

ขณะที่ที่มาของแผนที่ศักยภาพมนุษย์ ต้องเกิดขึ้นจากการลงพื้นที่ศึกษาข้อมูลทั้งในระดับปฐมภูมิ และทุติยภูมิ ให้ความสำคัญกับข้อมูลที่ได้รับมาทั้งจากตัวบุคคล เป้าหมายที่จะเป็น มนุษย์ผู้มีศักยภาพและบุคคลที่แวดล้อมบุคคลเป้าหมายนั้น ทั้งยังต้องศึกษาถึงองค์ประกอบแวดล้อมต่าง ๆ ทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของแต่ละชุมชนที่จะส่งผลกระทบต่อเสริมหรือลดศักยภาพของชาวบ้านในชุมชนด้วย (สุวรรณณี พรหมจันทร์และคณะ, โครงการแผนที่ศักยภาพมนุษย์ 2548)

5. แนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน

วินัย วีระวัฒนานนท์ กล่าวถึงแนวคิดและการปฏิบัติที่เรียกว่า “การพัฒนาที่ยั่งยืน” ว่า หมายถึงการพัฒนาที่ส่งผลกระทบต่อมนุษย์และมวลมนุษย์อย่างถาวรมั่นคง โดยมีหลักการคือ

1. มนุษย์จะต้องอาศัยปัจจัยในการดำรงชีวิตจากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่เท่านั้น
2. การดำรงชีวิตของมนุษย์ด้วยกันกับสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ และสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติรวมถึงสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น จะต้องเกื้อกูลซึ่งกันและกัน
3. การพัฒนาคุณภาพประชากรและการใช้ทรัพยากรจะเพิ่มขึ้นได้ในปริมาณที่จำกัดเท่านั้น ดังนั้นวิถีทางดำรงชีวิตจะต้องได้รับการปรับปรุงอยู่บนพื้นฐานของหลักการในข้อ 1 ข้อ 2 และ ข้อ 3

เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน หนึ่งในนโยบายที่จำเป็นคือ การมีค่านิยมและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตและการใช้ปัจจัยในการดำรงชีวิตที่เป็นไปอย่างพอเหมาะพอดีกับกำลังการผลิตที่เกิดขึ้นในระบบนิเวศน์ การโฆษณาประชาสัมพันธ์ที่ก่อให้เกิดค่านิยมที่ฟุ่มเฟือย ควรถือเป็นการมุ่งทำลายการดำรงอยู่ของมนุษยชาติโดยส่วนรวม (สุวรรณณี พรหมจันทร์และคณะ, โครงการแผนที่ศักยภาพมนุษย์ 2548)

6. ลุ่มน้ำปากพนัง

6.1 ลักษณะทั่วไปของลุ่มน้ำปากพนัง

ลุ่มน้ำปากพนังตั้งอยู่ในลุ่มน้ำภาคใต้ฝั่งตะวันออกส่วนที่ 4 ซึ่งเป็นลุ่มน้ำสาขาของลุ่มน้ำหลักภาคใต้ฝั่งตะวันออก มีพื้นที่รวมประมาณ 3,183.89 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 1,989,932 ไร่ ตั้งอยู่ทางตอนใต้ของจังหวัดนครศรีธรรมราชระหว่างลองจิจูดที่ 7 องศา 45 ลิปดา - 8 องศา 30 ลิปดาเหนือ และ ละติจูดที่ 99 องศา 41 ลิปดา - 100 องศา 30 ลิปดาตะวันออก ครอบคลุมพื้นที่ 13 อำเภอ 3 จังหวัด คือ จ.นครศรีธรรมราช ได้แก่ อ.เมือง(บางส่วน) อ.ปากพนัง อ.เชียรใหญ่ อ.หัวไทร อ.ชะอวด อ.ร่อนพิบูลย์ อ.เฉลิมพระเกียรติ อ.พระพรหม อ.ลานสกา(บางส่วน) อ.จุฬาภรณ์ จ. พัทลุง ได้แก่ อ.ควนขนุน อ. ป่าพะยอม และ จังหวัดสงขลา ได้แก่ อ. ระโนด มีประชากรประมาณ 600,000 คน (<http://www.Chaipat.or.th>)

6.2 ลักษณะภูมิประเทศของลุ่มน้ำปากพนัง

ลุ่มน้ำปากพนังมีรูปร่างเป็นสี่เหลี่ยม สภาพภูมิประเทศประกอบด้วยเทือกเขาสูงชันทางด้านตะวันตกของพื้นที่ลุ่มน้ำโดยทอดตัวยาวตามแนวเหนือ - ใต้ เกือบขนานกับแนวชายฝั่งทะเล สภาพของพื้นที่จะลาดเอียงลงมาทางด้านตะวันออกของลุ่มน้ำจนถึงชายฝั่งทะเล โดยจุดสูงสุดของพื้นที่อยู่ที่เทือกเขาหลวงสูง 1,365 เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลาง สภาพพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังแบ่งออกได้ 4 ลักษณะ คือ บริเวณที่เป็นเทือกเขาบรรทัดทางด้านตะวันตกของพื้นที่ลุ่มน้ำ อันเป็นแหล่งต้นกำเนิดของแม่น้ำปากพนังซึ่งเป็นแม่น้ำสายหลักของลุ่มน้ำ มีความลาดชันของพื้นที่โดยเฉลี่ยมากกว่า 35 เปอร์เซ็นต์ ถัดจากพื้นที่ภูเขาทางด้านตะวันออก สภาพพื้นที่จะค่อยๆ ลาดลงมาเป็นที่ลาดเชิงเขามีลักษณะพื้นที่เป็นลูกคลื่นลอนชัน ถึงพื้นที่ค่อนข้างเรียบ ถัดลงมาตอนกลางของพื้นที่ลุ่มน้ำจะปรากฏมีแนวสันทรายทะเลเก่าอยู่ 2 แนว ทอดตัวยาวตามแนวเหนือใต้ และในระหว่างของสันทรายทะเลเก่าทั้งสองนี้จะเป็นที่ราบลุ่มต่ำประกอบด้วยพื้นที่พรุและพื้นที่ดินเปรี้ยวจัดเป็นส่วนใหญ่ ถัดจากสันทรายทะเลเก่าออกมาทางด้านตะวันออก เป็นพื้นที่ราบลาดเทลงสู่แม่น้ำปากพนังฝั่งตะวันตก เป็นแหล่งปลูกข้าวที่ใหญ่ที่สุดของลุ่มน้ำปากพนัง ส่วนพื้นที่ฝั่งขวาของแม่น้ำปากพนังกับสันทรายริมทะเลเป็นพื้นที่ราบลุ่ม แอ่งที่ลุ่มอยู่ค่อนข้างไปทางสันทรายและมีแนวเกือบขนานกับสันทราย ด้านที่ชิดกับสันทรายเป็นแอ่งน้ำมีน้ำท่วมขัง

6.3 ลักษณะดินบริเวณลุ่มน้ำปากพนัง

ตามสภาพดินโดยทั่วไป พื้นดินตอนบนเป็นตะกอนที่ทับถมมานาน และเป็นดินตะกอนสีดํา เนื้อละเอียด ดินชั้นบนเป็นดินดํา มีความหนาตั้งแต่ 25 เซนติเมตร ถึง 1.00 เมตรดินชั้นล่างเป็น

ดินเหนียวสีเหลือง เนื้อแน่น ความสามารถในการซึมผ่านของน้ำต่ำ เหมาะแก่การทำนา และเพาะเลี้ยงประมงน้ำจืด

ถ้าแบ่งตามลักษณะของกลุ่มดิน ในเขตบริเวณลุ่มน้ำปากพนังมีดังนี้

1. ดินทราย (Regosols) เกิดจากวัตถุต้นกำเนิดที่เป็นทรายจัดสภาพพื้นที่เป็นที่ราบถึงลูกคลื่นเล็กน้อย ซึ่งมักจะเป็นสันทรายที่ลมพัดมาทับถมบริเวณริมทะเล เนื้อดินเป็นทรายหรือมีดินทรายปนดินร่วน การระบายน้ำดีมาก จึงเกิดการชะล้างได้มาก ปริมาณอินทรีย์วัตถุน้อย ทำให้ดินมีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ การใช้ประโยชน์โดยทั่วไปใช้ปลูกมะพร้าว สนประดิพัทธ์

2. ดินตะกอนที่มีสภาพเป็นกรด (Acid sulphate soils) เกิดจากการทับถมของตะกอนน้ำกร่อย สภาพพื้นที่เป็นที่ราบ ดินมีเนื้อละเอียด เช่น ดินเหนียว หรือดินร่วนเหนียว ปฏิกริยาเป็นกรดจัด การระบายน้ำเร็ว มักมีน้ำท่วมขัง ผิวดินเกือบตลอดฤดูฝน ความอุดมสมบูรณ์ปานกลาง ส่วนใหญ่จะเป็นสังคมพืชธรรมชาติขึ้นอยู่ประกอบด้วย เสม็ด แสม สลัดบวักหญ้านอกจากนี้มีการปรับปรุงพื้นที่ใช้ทำนาบ้าง

3. ดินตะกอนน้ำทะเลเก่า (Alluvial soils marine deposits) เกิดจากการทับถมของตะกอนเก่าน้ำทะเลบนที่ราบน้ำทะเลเคยท่วมถึงมาก่อน แต่เกิดอย่างอื่น ถูกชะล้างออกไปเกือบหมด ปฏิกริยาดินเป็นด่าง เนื้อดินละเอียดมาก การระบายน้ำเร็ว มักมีน้ำขัง เกือบตลอดฤดูฝน ความอุดมสมบูรณ์สูงถึงปานกลาง ส่วนใหญ่ใช้ทำนาข้าว

4. ดินตะกอนเค็ม (Alluvial saline soils recent marine deposit) เกิดจากการทับถมของตะกอนใหม่ น้ำทะเลบนที่ราบน้ำทะเลจนถึง ดินมีอิทธิพลของเกลืออยู่ทำให้ดินเค็ม ปฏิกริยาดินเป็นด่างจัด โดยทั่วไปมักมีสภาพน้ำขัง เนื้อดินละเอียด การระบายน้ำเร็ว ความอุดมสมบูรณ์ปานกลาง ถ้าดินมีการระบายน้ำดีมีการถ่ายเทอากาศมากขึ้นดินเค็มนี้ก็จะแปรสภาพเป็นดินกรดได้ จึงไม่เหมาะต่อการเพาะปลูก ส่วนใหญ่ใช้ทำนาแก้ง ปลูกป่าไม้ชายเลน

5. ดินตะกอนน้ำจืด (Alluvial Fresh water deposits) เกิดจากการทับถมของตะกอนลำน้ำไม่มากนัก บริเวณริมฝั่งน้ำหรือที่ราบลุ่มน้ำท่วมถึง การแบ่งชั้นดินไม่ชัดเจน เนื้อดินเป็นดินร่วนปนทรายแข็ง ถึงดินเหนียวปนทรายแข็ง หรือดินเหนียว ความอุดมสมบูรณ์ปานกลาง ส่วนใหญ่ใช้ทำนา ถ้าอยู่ในเขตชลประทานสามารถใช้ทำนา 2 ครั้งได้ ส่วนใหญ่ในฤดูแล้งอาจใช้ปลูกยาสูบ ถั่ว หรือพืชผักต่าง ๆ ได้

6.4 สภาพภูมิอากาศในแถบบริเวณลุ่มน้ำปากพนัง

เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวตั้งอยู่ระหว่างอ่าวไทยกับเทือกเขานครศรีธรรมราชตอนใต้ทั้งสองฝั่งเป็นแหลม ฝั่งตะวันตกจรดทะเลอันดามัน ฝั่งตะวันออกจรดอ่าวไทย ซึ่งได้ฝนทั้งมรสุม

ตะวันตกเฉียงใต้ มรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ และได้ฝนจากทะเลจีนใต้ ซึ่งทำให้ฝนตกแตกต่างกัน อยู่ จึงทำให้บางพื้นที่มีฝนมาก และฝนน้อยไม่สม่ำเสมอ และอาจแตกต่างกันบ้างทำให้เกิด ฤดูกาล 2 ฤดูคือ

1. ฤดูฝน แบ่งเป็น 2 ช่วง คือ ช่วงแรก ได้รับลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้พัดพาเอา ความชื้นจากทะเลอันดามัน และมหาสมุทรอินเดียทำให้มีฝนตกในเดือนพฤษภาคมถึงเดือน กันยายน แต่เนื่องจากลมมรสุมนี้พัดปะทะเทือกเขาถนนศรีธรรมราช ก่อนที่จะพัดเข้าสู่ลุ่มน้ำปาก พนัง ทำให้มวลอากาศคลายความชื้นลง ปริมาณฝนจึงไม่มากนัก ช่วงที่สองได้รับอิทธิพลจากลม มรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ พัดมาจากอ่าวไทยมวลอากาศมีความชื้นสูงประกอบด้วยได้รับอิทธิพล จากพายุดีเปรสชันที่มีต้นกำเนิดในทะเลจีนใต้อีกด้วย ช่วยทำให้มีปริมาณฝนสูงกว่าในช่วงแรกมาก

2. ฤดูร้อน ฤดูร้อนของกลุ่มน้ำปากพนัง จะเริ่มตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ ถึง เดือน เมษายน เป็นช่วงที่ลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนืออ่อนกำลังลง ประกอบด้วยได้รับอิทธิพลจากลม มรสุมตะวันออกเฉียงใต้ ทำให้อุณหภูมิสูงขึ้นบ้าง จึงทำให้อากาศร้อน และค่อนข้างแห้งแล้งใน รอบปี

6.5 ลักษณะการเพาะปลูก

การเพาะปลูกส่วนใหญ่คือทำนา การทำนาบนพื้นที่นี้ ถ้าพิจารณาแล้วจะเห็นได้ว่า เดิม ราษฎรก็เคยจัดระบบเก็บกักระบายน้ำการป้องกันน้ำเค็มอยู่แล้ว โดยมีคูน้ำตัดกันไปมาในลักษณะ ตาหมากรุก และมีคันนาใหญ่เป็นคันเก็บกักน้ำ และทางเดินสัตว์ที่จะนำมาใช้งาน ต่อมาประชากร เพิ่มขึ้นการทำนาแบ่งเนื้อที่ถือครองน้อยลง คันนาต่างๆ ถูกทำลาย คูน้ำไม่เคยขุดลอก ระบบการ ระบายน้ำและเก็บกักน้ำใช้ได้น้อยลง จึงเกิดความเดือดร้อน ในเรื่องการจัดสรรน้ำ การทำนา ส่วน ใหญ่จะทำนาหว่าน พันธุ์ข้าวที่ใช้เป็นพันธุ์ข้าวพื้นเมือง นอกจากข้าวพันธุ์พื้นเมืองแล้วประชาชน ยังนิยมใช้พันธุ์ข้าว กข. ด้วย

นอกจากทำนาแล้ว ยังมีการทำสวนยางพารา สวนมะพร้าว และพืชไร่ เช่น แตงไร้ฟักทอง ข้าวโพด และถั่วเขียว ในบางท้องที่ เพราะเนื่องจากสภาพฝนและสภาพดินต่างกัน

6.6 สภาพเศรษฐกิจและสังคม

ในอดีตพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง เป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์มาก เป็นแหล่งอาหาร และ พื้นที่การเกษตรของชุมชน เป็นแหล่งอยู่อาศัยน้ำที่สำคัญของภาคใต้ และเป็นเมืองท่าค้าขาย ของ พ่อค้าชาวต่างประเทศ โดยมีสินค้าหลักคือ ข้าว ซึ่งเป็นอาชีพที่สร้างรายได้ สร้างชีวิตให้กับชาวลุ่ม น้ำปากพนัง วิถีชีวิตของชุมชนลุ่มน้ำปากพนังแต่เดิมนั้นจะมีความสัมพันธ์กับทรัพยากรธรรมชาติ

อย่างใกล้ชิด ซึ่งนอกจากจะมีอาชีพหลักคือการทำนาแล้วชาวบ้านยังสามารถออกหา กุ้ง หอย ปู ปลา เก็บผักพื้นบ้านมากินมาขายได้อีก การคมนาคมใช้เส้นทางเรือเพื่อบรรทุกสินค้ามาขายและแลกเปลี่ยนกัน การปลูกบ้านเรือนของชุมชนกระจายอยู่ทั่วลุ่มน้ำ โดยเฉพาะจะตั้งถิ่นฐานหนาแน่น แถบสองฝั่งคลอง การใช้น้ำเพื่อการอุปโภคบริโภค และการเกษตรจะสัมพันธ์กับระบบธรรมชาติ คือการใช้น้ำฝนและน้ำในแม่น้ำลำคลองที่สอดคล้องกับการขึ้นลงตามธรรมชาติ

เอกลักษณ์สำคัญของในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังคือ “รังใหญ่ ไชยขาว สาวคาคม ขนมหแปลก” เพราะพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันว่ามีรังนกนางแอ่นมาก มีปลาอุดมสมบูรณ์และมีไชยปลาเป็นจำนวนมาก ทั้งในแม่น้ำลำคลองและอ่าวปากพนัง สาวๆในย่านนี้ขึ้นชื่อว่าสวยคม และทำมาค้าขายคล่องมาช้านาน และยังมีขนมที่ไม่เหมือนที่อื่นคือขนมลาที่นำไปใช้ในงานบุญสารทเดือนสิบ

ในช่วงหลังปี พ.ศ. 2500 ระบบการติดต่อค้าขายกับต่างประเทศบริเวณตลาดปากพนังซบเซาลง อันเนื่องมาจากการย้ายท่าเรือขนถ่ายสินค้า - ข้าว และเกิดโรงสีเล็กตามชุมชนต่างๆ มากขึ้น ทำให้โรงสีไฟขนาดใหญ่ซึ่งมีมากถึง 12 โรง ค่อยๆ ล้มเลิกกิจการไปจนหมด ส่งผลให้ชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังเริ่มประสบปัญหาสูญเสียความเป็นศูนย์กลางของเมืองท่าที่สำคัญของภาคใต้ ประกอบกับการทำนา - ค้าข้าว ไม่รุ่งเรืองเหมือนก่อน ส่งผลให้ประชากรเริ่มอพยพออกจากพื้นที่ ทั้งที่อยู่ในรูปของการส่งลูกไปศึกษาต่อ และอพยพออกไปทำมาหากินในพื้นที่อื่นเช่น สุราษฎร์ธานี ชุมพร ถือเป็นยุคของการ “หนีนาหาสวน” พื้นที่ที่ถูกทิ้งให้รกร้างว่างเปล่าจำนวนมาก จนกระทั่งประมาณปี 2529 ได้เกิดการพัฒนาการเลี้ยงกุ้งระบบอุตสาหกรรมขึ้น และขยายเพิ่มอย่างรวดเร็วในปี 2531 - 2535 ซึ่งสามารถสร้างรายได้จำนวนมหาศาลแก่ชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง ชาวลุ่มน้ำปากพนังที่อพยพไปอยู่ที่อื่นก็เริ่มเดินทางกลับบ้านเกิด เพื่อประกอบอาชีพการทำนากุ้ง จากหนีนาหาสวน ก็เริ่มกลายเป็นหนีสวนหานากุ้ง อย่างไรก็ตามการทำนากุ้งในยุคแรกยังละเลยการดูแลสิ่งแวดล้อม และไม่ได้คำนึงถึงผลกระทบอันเนื่องมาจากการทำนากุ้ง ทำให้น้ำไปสู่ประเด็นของความขัดแย้ง - แย่งชิงทรัพยากรในท้องถิ่น รัฐจึงได้กลับมาให้ความสำคัญกับพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังในฐานะเป็น “อุ้ข้าว - อุ้ น้ำ” ของภาคใต้อีกครั้งหนึ่ง ตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่จะฟื้นคืนชีวิตที่อุดมสมบูรณ์คืนแก่ชาวลุ่มน้ำปากพนังอีกครั้งหนึ่ง(วิฑูรย์ เวชประสิทธิ์ ,2529)

6.7 โครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง

โครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง เป็นโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ทรงห่วงใยในความเดือดร้อนและความทุกข์ยากของประชาชนใน

เขตพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังโดยมุ่งเน้นที่จะพัฒนาในด้านชลประทาน เศรษฐกิจ และสังคม ให้ราษฎรในพื้นที่ที่มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ปราศจากความขัดแย้ง มีพื้นที่เป้าหมายในการดำเนินการรวมทั้งสิ้น 1,937,500 ไร่ (3,100 ตารางกิโลเมตร) ครอบคลุมพื้นที่ 3 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดนครศรีธรรมราช (อ.ปากพนัง อ.เชียรใหญ่ อ.หัวไทร อ.ชะอวด อ.ร่อนพิบูลย์ อ.จุฬาภรณ์ อ.ลานสกาบางส่วน อ.เมืองบางส่วน และ กิ่ง อ.พระพรหม) จังหวัดพัทลุง (อ.ป่าพะยอม) และจังหวัดสงขลา (อ.ระโนด)

วัตถุประสงค์ของโครงการ เพื่อป้องกันน้ำเค็มจากทะเลที่จะไหลเข้าไปในแม่น้ำปากพนัง และลำน้ำสาขา ระยะเวลาในการระบายน้ำท่วมออกจากพื้นที่ที่เกิดอุทกภัย ขจัดปัญหาความขัดแย้งระหว่างราษฎรที่ทำนาทุ่งและราษฎรที่ทำนาข้าว กักเก็บน้ำจืดและเป็นแหล่งเพาะพันธุ์และขยายพันธุ์สัตว์น้ำจืดได้ ช่วยสร้างระบบนิเวศน์และสภาพแวดล้อมของอ่าวปากพนังให้มีสภาพดีขึ้น เพื่อลดปัญหาการอพยพย้ายถิ่นฐานของราษฎร

6.8 ปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง

ปัญหาที่สำคัญในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง แบ่งได้เป็น ปัญหาด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ปัญหาด้านเศรษฐกิจ ปัญหาด้านสังคม ปัญหาด้านการศึกษา ปัญหาด้านสาธารณสุข และปัญหาด้านบทบาทและนโยบายของรัฐ ดังรายละเอียดดังนี้

1. ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ปัญหาด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง แบ่งได้เป็น ปัญหาด้านทรัพยากรน้ำ ทรัพยากรดิน ทรัพยากรป่าไม้ และพืชพรรณ ทรัพยากรสัตว์ และปัญหามลพิษ

1.1 ปัญหาทรัพยากรน้ำ ได้แก่ ความขัดแย้งเรื่องการใช้ น้ำ เพื่อการเกษตรไม่เพียงพอขาดแหล่งน้ำ น้ำกร่อย น้ำเสีย น้ำเค็มเข้าพื้นที่การเกษตร น้ำท่วม น้ำไม่ไหลเวียนขึ้นลงตามธรรมชาติ น้ำในพรุแห้ง และถ้ำคลองตื้นเขิน ซึ่งปัญหาที่สำคัญด้านทรัพยากรในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังคือ

1.1.1 ปัญหาความขัดแย้งเรื่องการใช้ น้ำ ระหว่างประชาชนกับประชาชน และระหว่างประชาชนกับรัฐ ซึ่งมีสาเหตุที่สำคัญสองประการ ประการแรก คือ พื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังมีระบบนิเวศที่หลากหลาย ทั้งพื้นที่สูงเขตต้นน้ำ ที่ราบลุ่ม แม่น้ำลำคลองสาขา และชายฝั่งทะเล ทำให้ประกอบอาชีพที่หลากหลายสอดคล้องกับทรัพยากรธรรมชาติของแต่ละท้องถิ่น ได้แก่ นาข้าว ประมงพื้นบ้าน ป่าจาก นาทุ่ง ไร่นาสวนผสม และไม้ผล เป็นต้น ขณะที่ทรัพยากรน้ำมีจำกัด และความต้องการใช้น้ำสำหรับแต่ละกลุ่มอาชีพแตกต่างกันทำให้เกิดความขัดแย้งเรื่องการใช้ น้ำ ปัญหา

ความขัดแย้งเรื่องการใช้น้ำเป็นปัญหาสำคัญที่เกิดขึ้นระหว่างเกษตรกรนาทุ่งกับเกษตรกรนาข้าว และไร่นาสวนผสม รวมทั้งความขัดแย้งกันเองระหว่างเกษตรกรนาข้าว และระหว่างเกษตรกรไม้ผล ซึ่งอยู่ในพื้นที่ที่ระดับน้ำแตกต่างกัน เป็นต้น สาเหตุประการที่สองของความขัดแย้งเกิดขึ้นเนื่องจาก โครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ได้จัดสรรน้ำเป็นเขตพื้นที่น้ำจืดและเขตพื้นที่น้ำเค็มชัดเจน โดยการปิดประตูระบายน้ำปากพนัง และประตูระบายน้ำย่อยอื่น ๆ ทำให้ความต้องการใช้น้ำของกลุ่มอาชีพที่ไม่สอดคล้องกับการแบ่งเขตดังกล่าวเกิดปัญหาความขัดแย้งขึ้น เช่น กลุ่มนาทุ่งในพื้นที่น้ำจืด และกลุ่มป่าจากในพื้นที่น้ำเค็มและน้ำจืด เป็นต้น นอกจากนี้ความต้องการใช้น้ำสำหรับบางกลุ่มอาชีพ เช่น ประมงพื้นบ้าน ป่าจาก และนาทุ่งซึ่งต้องการน้ำกร่อย ขณะที่ระบบนิเวศน้ำกร่อยได้หายไปหลังการปิดประตูระบายน้ำปากพนัง การปิดประตูระบายน้ำปากพนังยังส่งผลให้น้ำนิ่ง และน้ำไม่ไหลเวียนขึ้นลงตามธรรมชาติ ทำให้เกิดปัญหาน้ำเน่าเสีย และน้ำท่วม ในบางพื้นที่ โดยพื้นที่ที่ปัญหาความขัดแย้งเรื่องใช้น้ำรุนแรง ได้แก่ ในเขตพื้นที่อำเภอปากพนัง และอำเภอเชียรใหญ่ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีชาวประมงพื้นบ้านทำมาหากินในแม่น้ำปากพนัง และลำคลองสาขาได้รับผลกระทบจากการลดลงของสัตว์น้ำ เนื่องจากเป็นเขตพื้นที่น้ำจืด

1.1.2 ปัญหาน้ำเพื่อการเกษตรไม่เพียงพอและขาดแหล่งน้ำ เป็นปัญหาที่สำคัญของเกษตรกรในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง ทั้งเกษตรกรนาข้าว ไร่นาสวนผสม และไม้ผล รวมทั้งในพื้นที่ป่าพรุ ปัญหาน้ำเพื่อการเกษตรไม่เพียงพอเกิดขึ้นเนื่องจากระบบส่งน้ำเพื่อการเกษตรยังไม่ถึงแปลงของเกษตรกร และการเร่งการผลิตเพื่อขายของเกษตรกรก็มีส่วนทำให้ปริมาณน้ำที่ต้องการไม่เพียงพอ ส่วนเกษตรกรไม้ผลในพื้นที่อำเภอจุฬาภรณ์ อำเภออร่อนพิบูลย์ อำเภอพระพรหม และอำเภอลานสกา ไม่มีการสร้างฝายทดน้ำ ทำให้เกิดการไหลบ่าของน้ำในฤดูฝนและไม่สามารถกักเก็บน้ำไว้ใช้ได้ตลอดแล้ง นอกจากนี้การจัดการน้ำโดยขาดการมีส่วนร่วมจากชุมชน เช่น การขุดคลองในพื้นที่ป่าพรุทำให้น้ำในป่าพรุแห้ง เป็นต้น

1.1.3 ปัญหาขาดน้ำกร่อย ระบบนิเวศน้ำกร่อยเป็นระบบนิเวศที่สำคัญของพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง พืชพรรณและสัตว์น้ำในระบบนิเวศน้ำกร่อยเป็นแหล่งรายได้ และแหล่งอาหารที่สำคัญหล่อเลี้ยงชีวิตผู้คนในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง โดยเฉพาะชาวประมงพื้นบ้าน ชวนาข้าว และเกษตรกรป่าจาก การเปลี่ยนแปลงระบบนิเวศน้ำกร่อยทำให้ชาวประมงพื้นบ้านจำนวนมากในพื้นที่อำเภอเชียรใหญ่ อำเภอปากพนัง อำเภอหัวไทร และอำเภอชะอวด ต้องเลิกประกอบอาชีพ เกิดปัญหาการว่างงานและการอพยพย้ายถิ่น

1.1.4 ปัญหาน้ำเน่าเสีย เกิดขึ้นเนื่องจากน้ำนิ่ง และน้ำไม่ไหลเวียนขึ้นลงตามธรรมชาติ ทำให้เกิดการเน่าเสียของวัชพืช นอกจากนี้ น้ำทิ้งจากนาทุ่ง น้ำปนเปื้อนสารเคมีจาก

การเกษตร และน้ำทิ้งจากชุมชน ก็เป็นสาเหตุให้น้ำเน่าเสีย โดยพื้นที่ที่มีปัญหาน้ำเน่าเสียรุนแรง ได้แก่ คลองหัวไทร อำเภอหัวไทร แม่น้ำปากพนัง อำเภอปากพนัง และคลองชะอวด อำเภอชะอวด เป็นต้น

1.1.5 ปัญหาน้ำเค็มเข้าพื้นที่การเกษตร เป็นปัญหาที่สำคัญของป่าพรุ นาข้าว ไร่นาสวนผสม และป่าจาก สาเหตุส่วนหนึ่งของการรุกคืบของน้ำเค็มเข้าพื้นที่การเกษตรมาจากน้ำทิ้งจากนาุ้ง และการลักลอบปิดเปิดประตูระบายน้ำของเกษตรกร

1.2 ปัญหาทรัพยากรดิน แบ่งได้เป็น ปัญหาคุณภาพดิน ปัญหาการใช้ประโยชน์ และการถือครองที่ดินดังนี้

1.2.1 ปัญหาคุณภาพดิน ได้แก่ ดินขาดความอุดมสมบูรณ์ ดินเปรี้ยว ดินเค็ม และการพังทลายของชายฝั่ง ซึ่งปัญหาที่สำคัญด้านทรัพยากรดินในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง คือ ดินขาดความอุดมสมบูรณ์เนื่องจากการใช้ประโยชน์จากที่ดินอย่างต่อเนื่อง โดยขาดการบำรุงรักษา และการใช้สารเคมีในการผลิตทางการเกษตร ปัญหาการแพร่กระจายของดินเปรี้ยว และดินเค็ม ทำให้เกษตรกรในพื้นที่ป่าพรุอำเภอหัวไทร อำเภอเชียรใหญ่ อำเภอเฉลิมพระเกียรติ อำเภอชะอวด อำเภอร่อนพิบูลย์ และอำเภอรโนด ไม่สามารถทำการเกษตรได้ นอกจากนี้ปัญหาด้านการพังทลายของชายฝั่งบริเวณชายฝั่งทะเลอำเภอปากพนัง และอำเภอหัวไทร เป็นปัญหาเร่งด่วนที่ต้องเร่งดำเนินการศึกษาสาเหตุของปัญหา และหาแนวทางการแก้ไข

1.2.2 ปัญหาการใช้ประโยชน์และการถือครองที่ดิน ได้แก่ แนวเขตป่าสงวน และที่ทำกินไม่ชัดเจน การบุกรุกป่าสงวนและที่ทำกิน และการไม่มีที่ดินทำกิน ปัญหาแนวเขตป่าสงวนและที่ดินทำกินไม่ชัดเจน สาเหตุเกิดขึ้นเนื่องจากการประกาศเขตป่าสงวนซ้อนทับที่ทำกินของชาวบ้าน และขาดเทคโนโลยีในการจัดทำแผนที่แนวเขตป่าสงวนที่ชัดเจน ส่งผลให้เกิดปัญหาการบุกรุกป่าสงวนในพื้นที่พรุควนเค็ง และชุมชนป่าจากในพื้นที่อำเภอปากพนัง ปัญหาการบุกรุกที่ทำกิน เช่น การบุกรุกป่าคลองในเขตอำเภอปากพนัง และอำเภอหัวไทร ส่วนปัญหาไม่มีที่ดินทำกินเป็นปัญหาสำคัญของชาวประมงพื้นบ้านในพื้นที่อำเภอปากพนังและอำเภอหัวไทร และเกษตรกรในพื้นที่อำเภอเชียรใหญ่ อำเภอชะอวด อำเภอหัวไทร อำเภอเฉลิมพระเกียรติ และอำเภอรโนด

1.2.3 ปัญหาทรัพยากรป่าไม้และพืชพรรณ ได้แก่ ป่าต้นน้ำถูกทำลาย ปัญหาไฟไหม้ป่าพรุ ปัญหาป่าชายเลนถูกทำลาย ป่าจากถูกทำลาย กระจูดถูกทำลาย การเพิ่มขึ้นของผักตบชวา และการเพิ่มขึ้นของวัชพืชพันธุ์ใหม่ เป็นต้น จะเห็นได้ว่า ความเสื่อมโทรมของป่าไม้ และพืชพรรณที่สำคัญของพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง ทั้งป่าต้นน้ำ ป่าพรุ ป่าชายเลน ป่าจาก และกระจูด ทั้งนี้เกิดขึ้นเนื่องจาก การบุกรุกทำลายของมนุษย์ โครงการพัฒนาของรัฐ และความไม่สมดุลของ

ระบบนิเวศ เป็นต้น ซึ่งล้วนส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศโดยรวมของพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง ทั้งปริมาณน้ำท่า ปริมาณสัตว์น้ำ และวิถีชีวิตที่พึ่งพิงอยู่กับทรัพยากรดังกล่าว

1.2.4 ปัญหาทรัพยากรสัตว์ ได้แก่ ปัญหาสัตว์น้ำลดลง และสัตว์น้ำสูญพันธุ์ เกิดขึ้นเนื่องจาก การปิดประตูระบายน้ำปากพนัง ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังเนื่องจากน้ำนิ่งและไม่ไหลเวียนขึ้นลงตามธรรมชาติ และตัดวงจรชีวิตสัตว์น้ำ ส่งผลให้สัตว์น้ำลดลงและสูญพันธุ์ซึ่งส่วนใหญ่เป็นสัตว์น้ำกร่อย ซึ่งมีมูลค่าทางเศรษฐกิจและเป็นทรัพยากรที่สำคัญของพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง โดยพื้นที่ที่ปัญหามีความรุนแรง ได้แก่ แม่น้ำปากพนัง และลำคลองสาขา และป่าพรุ สัตว์น้ำในป่าพรุลดลงและสูญพันธุ์เนื่องจากน้ำในป่าพรุแห้งและการจับสัตว์น้ำผิดวิธีรวมทั้งความเสื่อมโทรมของป่าพรุทำให้อาหารตามธรรมชาติลดลง

1.2.5 ปัญหามลพิษ ได้แก่ ปัญหาขยะ อากาศเสีย และเสียงดัง ซึ่งเป็นปัญหาของชุมชนเมืองในเขตเทศบาลในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง ปัญหาการจัดการขยะเป็นปัญหาสำคัญของลุ่มน้ำปากพนังเนื่องจากชุมชนเมืองมีการขยายตัวอย่างต่อเนื่อง ขณะที่เทศบาลต่าง ๆ ยังไม่ดำเนินการในระบบการจัดการขยะ

2. ปัญหาเศรษฐกิจ

ปัญหาเศรษฐกิจในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง แบ่งได้เป็น ปัญหาการผลิตทางการเกษตร ปัญหาการตลาด และปัญหาความยากจนและหนี้สิน ดังนี้

2.1 ปัญหาการผลิตทางการเกษตร แบ่งได้เป็น ปัจจัยการผลิต เทคนิค วิธีการผลิต และผลผลิต

2.1.1 ปัญหาปัจจัยการผลิต ได้แก่ ต้นทุนการผลิตสูง ขาดแรงงานในการผลิต ขาดเครื่องมือ เครื่องทุ่นแรง ขาดเงินทุน และพันธุ์พืชที่ปลูกไม่เหมาะสม ปัญหาต้นทุนการผลิตสูงเป็นปัญหาสำคัญของเกษตรกรในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังทั้งเกษตรกรนาข้าว ไร่นาสวนผสม นากุ้ง และไม้ผล ทั้งนี้เนื่องจากเกษตรกรทำการผลิตเพื่อการค้าเป็นหลัก ซึ่งต้องผลิตแบบเข้มข้น และเร่งการผลิตโดยอาศัยเทคโนโลยีและเครื่องจักรที่ทันสมัย ประกอบกับความเสื่อมโทรมของระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อม ทั้ง ดิน น้ำ ความอุดมสมบูรณ์ของสัตว์น้ำลดลง และการระบาดของโรคพืช ทำให้เกษตรกรต้องใช้สารเคมี ปุ๋ย และยาฆ่าแมลงซึ่งล้วนเป็นต้นทุนการผลิตที่มีราคาแพง นอกจากนี้การลดลงของสัตว์น้ำส่งผลให้ชาวประมงพื้นบ้านต้องออกหากินไกลจากชายฝั่ง และใช้ระยะเวลาในการทำประมงนานขึ้น ทำให้ต้นทุนการผลิตสูงเนื่องจากต้นทุนน้ำมันมีราคาแพง ปัญหาต้นทุนการผลิตสูง สิ้นค้าการเกษตรราคาไม่แน่นอน และความผันผวนของฤดูกาล ส่งผลให้เกษตรกรเสี่ยงต่อภาวะการขาดทุนจากการผลิต ซึ่งมีส่วนทำให้ขาดความรู้ใหม่สืบทอดอาชีพ และ

เกิดปัญหาการขาดแคลนแรงงานในการผลิตตามมา และปัญหาการขาดแคลนแรงงานกลายเป็นปัญหาที่สำคัญของเกษตรกรนาข้าวในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง

2.1.2 ปัญหาเทคนิควิธีการผลิต ได้แก่ ขาดเทคโนโลยีในการผลิตและการใช้เทคโนโลยีไม่เหมาะสม ขาดความรู้ในการผลิต ศัตรูพืชและสัตว์ (โรค แมลง) ระบาด ขาดการแปรรูปผลผลิต การใช้เครื่องมือทำสายล่าง และวิธีการผลิตไม่เหมาะสม

2.2 ปัญหาการตลาด ได้แก่ ราคาผลผลิตไม่แน่นอนและตกต่ำ เกษตรกรขาดความรู้เรื่องข้อมูลการตลาดเพื่อการตัดสินใจในการผลิต พ่อค้าคนกลางเอาเปรียบ และการไม่มีตลาดรองรับผลผลิต

2.3 ปัญหาความยากจนและหนี้สิน เป็นปัญหาที่สำคัญของเกษตรกรในลุ่มน้ำปากพนัง ทั้งเกษตรกรนาทุ่ง นาข้าว ปัญหาความยากจนและหนี้สินของเกษตรกรนาข้าวเกิดขึ้นเนื่องจากต้นทุนการผลิตสูง ขณะที่ผลผลิตที่ไม่แน่นอนเนื่องจากขาดน้ำต้องอาศัยฤดูกาลและผลผลิตราคาตกต่ำ

3. ปัญหาสังคม

ปัญหาสังคมในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง แบ่งได้เป็น ปัญหาการขาดการรวมกลุ่ม ความขัดแย้งของชุมชนกับรัฐและระหว่างกลุ่มอาชีพ ปัญหาศีลธรรมเสื่อมโทรม การอพยพย้ายถิ่นครอบครัวแตกแยก ยาเสพติด การว่างงาน และปัญหาในการสูญเสียอาชีพและสิทธิในการเลือกทำมาหากิน ปัญหาที่สำคัญในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง ได้แก่ การขาดการรวมกลุ่มเพื่อต่อรองในการกำหนดราคา และการสร้างเครือข่ายการผลิตของเกษตรกร จากการเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศในพื้นที่

4. ปัญหาการศึกษา

ปัญหาการศึกษาได้แก่ การขาดความรู้ในเรื่องการจัดการป่าพรุ และขาดหลักสูตรที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตท้องถิ่น ปัญหาการขาดความรู้ในเรื่องการจัดการป่าพรุ เป็นปัญหาสำคัญของชุมชนในพื้นที่ป่าพรุ ทั้งนี้เนื่องจากป่าพรุเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายของระบบนิเวศสูง การเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรแต่ละชนิดล้วนมีผลกระทบเชื่อมโยงถึงกัน และส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชุมชน ซึ่งยังชีพด้วยการอาศัยทรัพยากรในป่าพรุ เช่น หากการจัดการน้ำในป่าพรุไม่เหมาะสมก็จะส่งผลถึงปัญหาไฟป่า ดินเปรี้ยว ดินเค็ม และทำการเกษตรไม่ได้ เป็นต้น ดังนั้น การจัดการป่าพรุจึงควรอาศัยองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น ความรู้ทางวิชาการ และความร่วมมือจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง และในส่วนปัญหาการขาดหลักสูตรที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของท้องถิ่นนั้น เป็นประเด็นที่เกษตรกรในป่าพรุ ป่าจาก และชุมชนเมือง ได้สะท้อนให้เห็นว่าหลักสูตรที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตท้องถิ่นจะช่วยทำให้เยาวชนได้เข้าใจและตระหนักถึงความสำคัญของอาชีพ

และทรัพยากรในชุมชน ซึ่งจะช่วยสร้างคนรุ่นใหม่ (เอกสารการสัมมนา “ลำดับความสำคัญของ ปัญหา ความต้องการของประชาชนและแนวทางการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง” ,2546)

7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

อารีวรรณ ทับทอง (2549) ได้ศึกษาการจัดการความรู้ของหมอพื้นบ้านในจังหวัดเชียงใหม่ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการจัดการความรู้ในระดับบุคคลและในระดับกลุ่มของหมอพื้นบ้าน จากการศึกษาพบว่าความเป็นมาของหมอพื้นบ้านแต่ละคนต่าง มีพื้นฐานมาจากการเห็น ประสพการณ์ของบรรพบุรุษและการมีใจอยากช่วยเหลือคนให้พ้นทุกข์ โดยใช้องค์ความรู้พื้นฐาน มาดูแลสุขภาพของคนในชุมชน ในเรื่องของการจัดการความรู้ของหมอพื้นบ้านแต่ละคนพบว่ามี การแสวงหาความรู้หลายวิธีส่วนใหญ่สืบทอดความรู้จากบรรพบุรุษ หรือจากตำราพื้นบ้านเก่าๆ สอบถามผู้รู้ หรือครูพักลักจำ การนำความรู้ไปใช้มีการผสมผสานหลายวิธีทั้งกาย ใจ สังคม และจิต วิญญาณ เทียบเคียงวิเคราะห์โรค การลองผิดลองถูกและการประยุกต์ใช้ การถ่ายทอดความรู้ ไม่มีการถ่ายทอดอย่างเป็นระบบชัดเจนเพราะสภาพสังคมที่เปลี่ยนไป ส่วนการจัดการความรู้ในระดับ บุคคลพบว่าหมอพื้นบ้านในเครือข่ายได้ร่วมกิจกรรมต่างๆ โดยเป็นกิจกรรมที่แลกเปลี่ยนและรื้อฟื้น องค์ความรู้ กิจกรรมที่สามารถนำความรู้ไปปฏิบัติได้จริง กิจกรรมที่เน้นการหาความรู้เพิ่มเติม และ มีการทบทวนบทเรียนและสถานการณ์ทำงาน จึงทำให้หมอพื้นบ้านสามารถฟื้นฟูและต่อยอด ความรู้จากเดิมได้

ชาญพงษ์ ถูกจิตร (2546) ได้ศึกษาเรื่องสมุนไพรกับการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นใน ชนบทของอำเภอเมือง จังหวัดพะเยา วัตถุประสงค์เพื่อการสืบทอดและการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญา ท้องถิ่นด้านสมุนไพรรักษาความเจ็บป่วยของชาวชนบท และปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการใช้ภูมิปัญญา ท้องถิ่นในการประยุกต์ใช้สมุนไพรของชาวชนบท ผลการศึกษาพบว่าหมอพื้นบ้านและผู้ป่วยที่มา รับการรักษาใช้ภูมิปัญญาการใช้สมุนไพรรักษาความเจ็บป่วยทั้งความเจ็บป่วยที่รักษาง่ายและโรคที่ แพทย์แผนปัจจุบันรักษาไม่หาย โดยมีการรวมกลุ่มสร้างเครือข่ายการใช้สมุนไพรเพื่อแลกเปลี่ยน ความรู้ในการใช้และการบำบัดรักษา แต่เครือข่ายไม่เข้มแข็ง การสืบทอดการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญา ท้องถิ่นด้านสมุนไพรรักษาความเจ็บป่วย ชาวบ้านมีระดับการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาการใช้ สมุนไพรรักษาความเจ็บป่วยระดับปานกลาง ส่วนใหญ่จะสืบทอดและประยุกต์ใช้โดยหมอพื้นบ้าน ผู้ได้รับการสืบทอดความรู้มาจาก ครูอาจารย์ บิดามารดา พระสงฆ์ และผู้อาวุโสในชุมชนด้วย กระบวนการเรียนรู้ การสังสมความรู้จากตำราโบราณ ประสพการณ์ การถ่ายทอดความรู้และ ประยุกต์ใช้อย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การจัดการความรู้และสำรวจแผนที่ศักยภาพมนุษย์(Human Mapping) เพื่อการบริหารจัดการงานพัฒนาอย่างยั่งยืนและแก้ปัญหาความยากจนในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง” ผู้วิจัยมีวิธีดำเนินการศึกษา โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. การกำหนดประชากรและการเลือกกลุ่มตัวอย่าง
2. การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
3. การเก็บรวบรวมข้อมูล
4. แผนการดำเนินงาน
5. การจัดกระทำและการวิเคราะห์ข้อมูล

การกำหนดประชากรและการเลือกกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาคั้งนี้คือประชากรที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง ทั้ง 13 อำเภอ ใน 3 จังหวัด คือ จังหวัดนครศรีธรรมราช ได้แก่ อ.เมือง(บางส่วน) อ.ปากพนัง อ.เชียรใหญ่ อ.หัวไทร อ.ชะอวด อ.ร่อนพิบูลย์ อ.เฉลิมพระเกียรติ อ.พระพรหม อ.ลานสกา(บางส่วน) อ.จุฬาภรณ์ จังหวัดพัทลุง ได้แก่ อ.ควนขนุน อ. ป่าพะยอม และ จังหวัดสงขลา ได้แก่ อ. ระโนด

กลุ่มตัวอย่าง สำหรับกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาการวิจัยคั้งนี้คือ บุคคลที่มีความรู้ความชำนาญและมีความเก่งในเรื่องต่าง ๆ ที่อยู่ในพื้นที่ ลุ่มน้ำปากพนังในพื้นที่จังหวัดนครศรีธรรมราช จำนวน 3 อำเภอ ได้แก่ อ.ปากพนัง อ.ชะอวด และ อ.ร่อนพิบูลย์

ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเชิงก้อนหิมะ (Snowball Sampling) โดยใช้ผู้เชี่ยวชาญที่ได้จากการศึกษาเอกสารเป็นผู้ให้ข้อมูลคนแรก จนได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 5 ด้าน ได้แก่ ด้านแพทย์แผนไทย ด้านศิลปะพื้นบ้าน ด้านหัตถกรรม ด้านเกษตรแผนใหม่ และด้าน การบริหารจัดการชุมชน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. แบบประเมินศักยภาพของมนุษย์ ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากกรอบแนวคิด “เกณฑ์การคัดเลือกปราชญ์ชาวบ้าน”
2. แบบประเมินคุณภาพ

3. แบบสัมภาษณ์
4. แบบสังเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยเรื่อง “การจัดการความรู้และสำรวจแผนที่ศักยภาพมนุษย์(Human Mapping) เพื่อการบริหารจัดการงานพัฒนาอย่างยั่งยืนและแก้ปัญหาความยากจนในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง” เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participation Action Research : PAR) เพื่อสำรวจศักยภาพของคนในพื้นที่โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน และองค์การบริหารส่วนตำบลในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง พิจารณามีใครเก่งเรื่องใดบ้าง จากนั้นทีมวิจัยจะลงไปสัมภาษณ์บุคคลตามที่องค์การบริหารส่วนตำบลสำรวจข้อมูลเบื้องต้นนั้น เพื่อเก็บข้อมูลถึงมูลเหตุและที่มาของความเก่งที่มีในตัวบุคคลและการนำมาพัฒนางานสร้างอาชีพของตนเอง และบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร พร้อมทั้งนำข้อมูลมาจัดทำแผนที่ศักยภาพมนุษย์จัดเก็บเป็นชุมชนความรู้ของชุมชน เพื่อใช้ในการพัฒนาด้านอื่นๆ ต่อไป โดยแบ่งข้อมูลออกเป็น 2 ประเภทดังนี้

1. ข้อมูลปฐมภูมิ จากผู้เชี่ยวชาญที่ได้จากการศึกษาเอกสารเป็นผู้ให้ข้อมูลคนแรกจนได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 5 ด้าน
2. ข้อมูลทุติยภูมิ เก็บรวบรวมข้อมูลโดย การศึกษาเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยจากหน่วยงานราชการ ตำรา งานวิจัย จากห้องสมุด และการสืบค้นด้วยคอมพิวเตอร์ (Internet)

โดยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้

1. ผู้วิจัยจะทำการออกแบบสัมภาษณ์เพื่อนำไปใช้กับกลุ่มตัวอย่าง
2. การรวบรวมแบบสัมภาษณ์ การสังเคราะห์เนื้อหาจากการประชุมกลุ่ม / การศึกษาเอกสาร /การสัมภาษณ์
3. รวบรวมแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ทั้งหมด มาดำเนินการตามขั้นตอนของการวิจัย โดยการประเมินศักยภาพมนุษย์ที่ได้จากการศึกษาเอกสารและการสุ่มตัวอย่าง

บทที่ 4

ผลที่ได้จากการศึกษา

ผลจากการศึกษาข้อมูล โดยการศึกษาจากแนวคิด ทฤษฎี และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ประกอบการศึกษาข้อมูลศึกษาข้อมูลพื้นฐานของศักยภาพมนุษย์ในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง และศึกษาข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เบื้องต้นผู้นำชุมชนในแต่ละอำเภอ ทำให้ผู้วิจัยสามารถนำข้อมูลทั้งหมดมาวิเคราะห์และเรียบเรียงได้ดังนี้

1. ข้อมูลพื้นฐานของอำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช

1. อาณาเขต

ทิศเหนือ ติดต่อกับอำเภอพระพรหม และอำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช

ทิศใต้ ติดต่อกับอำเภอจุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช

ทิศตะวันออก ติดต่อกับอำเภอเฉลิมพระเกียรติ และอำเภอชะอวด จังหวัดนครศรีธรรมราช

ทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอทุ่งสง

2. ลักษณะภูมิประเทศ

สภาพภูมิประเทศของอำเภอร่อนพิบูลย์ แบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ

1. บริเวณที่เป็นเทือกเขา ได้แก่ บริเวณทิศตะวันตก ติดเทือกเขาบรรทัดตลอดแนว ได้แก่ พื้นที่ตำบลร่อนพิบูลย์ และทิศเหนือติดเทือกเขาหลวง ได้แก่ ท้องที่บางส่วนของตำบลร่อนพิบูลย์ และตำบลหินตก

2. บริเวณที่ราบตอนกลาง ได้แก่ พื้นที่บางส่วนของตำบลร่อนพิบูลย์ ตำบลควนเกย ตำบลควนพัง ตำบลควนชุม ตำบลเสาธง และตำบลหินตก

3. บริเวณพื้นที่ราบลุ่ม ลักษณะพื้นที่จะเป็นดินพรุ ได้แก่ พื้นที่บางส่วนของตำบลควนพัง ตำบลเสาธง

พื้นที่และการให้ประโยชน์ พื้นที่ส่วนใหญ่ของอำเภอร่อนพิบูลย์ ใช้ในการเกษตรกรรม ส่วนที่เหลือจะเป็นพื้นที่ป่าพรุ ป่าสงวนแห่งชาติและพื้นที่ราบลุ่ม

3. เขตการปกครอง

แบ่งเขตการปกครอง เป็นดังนี้

1. ตำบลร่อนพิบูลย์ แบ่งเป็น 16 หมู่บ้าน

2. ตำบลหินตก แบ่งเป็น 12 หมู่บ้าน

3. ตำบลเสาชัง แบ่งเป็น 8 หมู่บ้าน
4. ตำบลควนพัง แบ่งเป็น 7 หมู่บ้าน
5. ตำบลควนหมู แบ่งเป็น 7 หมู่บ้าน
6. ตำบลควนเกย แบ่งเป็น 6 หมู่บ้าน

4. ด้านเศรษฐกิจ

การเกษตรกรรม

อำเภอรัตนพิบูลย์ มีพื้นที่เกษตรทั้งสิ้น 136,429 ไร่ ครอบครัวยุทธการจำนวน 14,377 ครอบครัวยุทธการ

การปศุสัตว์

ข้อมูลจำนวนสัตว์ที่เลี้ยงมีดังนี้คือ โคพื้นเมือง 7,608 ตัว โคนม 108 ตัว กระบือ 28 ตัว สุกร 13,392 ตัว แพะ 700 ตัว แกะ 38 ตัว ไก่ 157,854 ตัว เป็ด 22,241 ตัว ม้า 11 ตัว

การประมง

ด้านการประมง ราษฎรประกอบอาชีพโดยการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ ได้แก่ ปลา กบ

1. เลี้ยงสัตว์น้ำจืด จำนวน 1,230 ราย เนื้อที่ 682.78 ไร่
2. การเลี้ยงสัตว์น้ำจืดในไร่นาสวนผสม จำนวน 412 ราย
3. การเพาะเลี้ยงบ่อซีเมนต์ จำนวน 13 ราย 19 บ่อ

การอุตสาหกรรม

มีโรงงานอุตสาหกรรมที่ได้รับอนุญาตดำเนินการและประกอบการ จำนวน 54 แห่ง ดังนี้

1. โรงงานไม้หิน จำนวน 5 โรง
2. โรงงานปูนขาว จำนวน 35 โรง
3. โรงงานผลิตท่อซีเมนต์ จำนวน 4 โรง
4. อุตสาหกรรมในครัวเรือน 3 กลุ่ม
5. โรงงานทอผ้าด้านกึ่งกระตุก จำนวน 1 กลุ่ม
6. โรงงานแปรรูปไม้เพื่อประดิษฐ์กรรม จำนวน 1 โรง
7. โรงงานแปรรูปไม้ยางพารา จำนวน 1 โรง
8. เหมืองแร่ จำนวน 1 โรง
9. โรงงานผสมยางแอสฟัลท์ จำนวน 1 โรง

ด้านการท่องเที่ยว

1. แหล่งท่องเที่ยวประเภทน้ำตก
  - น้ำตกทองนางโยง หมู่ที่ 8 ตำบลหินตก

- น้ำตกวังอ้ายควาย หมู่ที่ 3 ตำบลร่อนพิบูลย์
- น้ำตกไสโดน หมู่ที่ 8 ตำบลร่อนพิบูลย์
- น้ำตกแม่เศรษฐี หมู่ที่ 7 ตำบลร่อนพิบูลย์

2. ประเภทโบราณสถาน ได้แก่ วัดถลุงทอง วัดวัวหลุง วัดทุ่งหล่อ พระแม่เศรษฐี วัดร่อน
นา

3. ประเภทถ้ำ ได้แก่ ถ้ำพระราหู วัดเทพนมเขียด หมู่ที่ 7 ตำบลร่อนพิบูลย์

4. ประเภทป่าเขา เขารามโรม หมู่ที่ 3 ชอง 9 อสมท. และชอง 5

5. การศาสนาและศิลปวัฒนธรรม

การศาสนา ประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธประมาณ 90 % ศาสนาอิสลาม ประมาณ 8 % ศาสนาคริสต์ประมาณ 2% % (ที่มา : สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอร่อนพิบูลย์ เข้าถึงได้จาก <http://www.ronpi boon.nakhoncdp.go.th/general.php>)

2. ข้อมูลพื้นฐานของอำเภอชะอวด จังหวัดนครศรีธรรมราช

1. สภาพทั่วไป

อำเภอชะอวดตั้งอยู่ทางตอนใต้ของจังหวัดนครศรีธรรมราช ห่างจากตัวจังหวัดประมาณ 71 กิโลเมตร และห่างจากกรุงเทพมหานคร โดยทางรถไฟประมาณ 851 กิโลเมตร มีเนื้อที่ทั้งหมด 833,002 ตารางกิโลเมตร โดยมีอาณาเขตดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับอำเภอจุฬาภรณ์ อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช

ทิศใต้ ติดต่อกับอำเภอป่าพะยอม อำเภอกวนขนุน จังหวัดพัทลุง

ทิศตะวันออก ติดต่อกับอำเภอเชียรใหญ่ อำเภอหัวไทร อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดนครศรีธรรมราช

ทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช และอำเภอห้วยยอด จังหวัดตรัง

2. สภาพภูมิประเทศ

อำเภอชะอวด มีสภาพพื้นที่ด้านตะวันออกเป็นที่ราบลุ่มน้ำขัง และป่าพรุ ส่วนบริเวณตะวันตกเป็นที่ราบเชิงเขา ส่วนใหญ่เป็นป่าสงวนแห่งชาติ

3. การเมืองการปกครองและสังคม

การปกครอง แบ่งการปกครองออกเป็น 11 ตำบล 82 หมู่บ้าน 1 เทศบาล 11 องค์การบริหารส่วนตำบล

ประชากร (ตามข้อมูล จปฐ. ปี 2546 ในเขตชนบท และเขตเมือง) รวม 58,484 คน แยกเป็น ประชากรชาย 28,562 คน ประชากรหญิง 29,922 คน จำนวนครัวเรือน 14,265 ครัวเรือน

ศาสนา ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ คิดเป็นร้อยละ 98.7 ศาสนาอิสลาม ร้อยละ 1.2 ศาสนาคริสต์ ร้อยละ 0.03 โดยมีสถาบันศาสนา จำนวน 50 แห่ง วัด 24 แห่ง โบสถ์คริสต์ 2 แห่ง มัสยิด 3 แห่ง ราษฎรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม เช่น ทำนา ทำสวนผลไม้ สวนยางพารา เลี้ยงสัตว์ รับจ้างและค้าขาย

รายได้ รายได้เฉลี่ยของประชากร ประมาณ 15,000 บาท/คน/ปี

การศึกษา อำเภอชะอวดจัดการศึกษาในระบบโรงเรียน ตั้งแต่อนุบาลถึงชั้นมัธยมศึกษา ในสถานศึกษา ของรัฐบาลและเอกชน รวมทั้งสิ้น 64 โรงเรียน

- สังกัดคณะกรรมการประถมศึกษาแห่งชาติ 53 โรงเรียน
- สังกัดกรมสามัญศึกษา 5 โรงเรียน
- สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน 5 โรงเรียน
- สังกัดสำนักงานตำรวจแห่งชาติ 1 โรงเรียน

นอกจากการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนแล้ว ยังมีศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอีกหนึ่งศูนย์

สาธารณสุข จำนวนสถานบริการสาธารณสุขของอำเภอชะอวด มีดังนี้

- โรงพยาบาลชะอวด ขนาด 30 เตียง 1 แห่ง
- สำนักงานสาธารณสุข 1 แห่ง
- สถานีอนามัยประจำตำบล 16 แห่ง
- คลินิกแพทย์ 1 แห่ง
- สถานพยาบาล 1 แห่ง
- ร้านขายยาแผนปัจจุบัน 11 แห่ง
- ร้านขายยาแผนโบราณ 3 แห่ง
- ศูนย์ควบคุมโรคติดต่อ 1 แห่ง

4. การคมนาคม มีเส้นทางการคมนาคมสายหลัก ดังนี้

1. ทางหลวงแผ่นดินสายเอเชีย ทูงสง – พัทลุง
2. ทางหลวงแผ่นดินสายชะอวด – บ้านตูล – บ่อลือ – นครศรีธรรมราช
3. ทางหลวงแผ่นดินสายชะอวด – แยกสายเอเชีย
4. ทางหลวงแผ่นดินสายชะอวด – บ้านตูล – ควนหนองหงส์

5. ลักษณะทางสังคม

เป็นสังคมเกษตรกรรม ครอบครัวแบบครอบครัวขยาย มีเอกลักษณ์เป็นของตัวเอง รักพวกพ้อง ญาติพี่น้อง เคารพกฎหมาย กฎระเบียบของสังคม เชื่อฟังผู้หลักผู้ใหญ่ มีคุณธรรมสูงดำรงรักษามรดกทางวัฒนธรรม ประเพณีไว้ได้อย่างสมบูรณ์แบบ (ที่มา : สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอชะอวด เข้าถึงได้จาก http://cddweb.cdd.go.th/chauat/Amphur_Data.htm)

4. ข้อมูลพื้นฐานของอำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช

1. ข้อมูลทั่วไป

เนื้อที่ 459.9 ตารางกิโลเมตรหรือ 287,443.75 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 4.52ของพื้นที่จังหวัดนครศรีธรรมราช อาณาเขต อำเภอปากพนังมีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่อื่น ๆ ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับอำเภอไทย
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับอำเภอไทย
ทิศใต้	ติดต่อกับอำเภอหัวไทรและอำเภอเชียรใหญ่
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับอำเภอเมืองนครศรีธรรมราช และอำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดนครศรีธรรมราช

2. ประชากร

-ในเขตเทศบาล ชาย 11,392 คน หญิง 11,642 คน
-ในเขตอำเภอ ชาย 42,628 คน หญิง 42,069 คน
รวมยอดประชากร ชาย 53,920 คน
หญิง 53,711 คน
รวมยอดประชากรทั้งสิ้น 107,631 คน

3. การปกครอง

แบ่งออกเป็น หนึ่งเทศบาลเมืองปากพนัง 16 อบต. 17 ตำบล หมู่บ้าน 142 หมู่บ้าน
ประกอบด้วย

1. ตำบลปากพนังฝั่งตะวันออก จำนวน 7 หมู่บ้าน
2. ตำบลแหลมตะลุมพุก จำนวน 4 หมู่บ้าน
3. ตำบลบางพระ จำนวน 4 หมู่บ้าน
4. ตำบลบ้านเพิง จำนวน 8 หมู่บ้าน

5. ตำบลท่าพญา จำนวน 10 หมู่บ้าน
6. ตำบลปากแพรก จำนวน 9 หมู่บ้าน
7. ตำบลขนานนาก จำนวน 10 หมู่บ้าน
8. ตำบลปากพ่องค์วันตัก จำนวน 4 หมู่บ้าน
9. ตำบลหูล่อง จำนวน 7 หมู่บ้าน
10. ตำบลบางศาลา จำนวน 9 หมู่บ้าน
11. ตำบลคลองกระบือ จำนวน 13 หมู่บ้าน
12. ตำบลคลองน้อย จำนวน 19 หมู่บ้าน
13. ตำบลเกาะทวด จำนวน 8 หมู่บ้าน
14. ตำบลชะเมา จำนวน 7 หมู่บ้าน
15. ตำบลบ้านใหม่ จำนวน 8 หมู่บ้าน
16. ตำบลบางตะพง จำนวน 4 หมู่บ้าน
17. ตำบลป่าระกำ จำนวน 11 หมู่บ้าน

4. ส่วนราชการและรัฐวิสาหกิจ

ปากพ่องค์มีส่วนราชการและรัฐวิสาหกิจเป็นจำนวนมาก คือ มีส่วนราชการบริหาร ส่วนกลาง 8 ส่วนราชการ ส่วนราชการบริหารส่วนภูมิภาค 15 ส่วนราชการ ส่วนราชการบริหาร ส่วนท้องถิ่น 2 ส่วนราชการ(องค์การบริหารส่วนตำบล และเทศบาลเมืองปากพ่องค์) และ รัฐวิสาหกิจ หน่วยงาน โดยเฉพาะเป็นที่ตั้งของสำนักชลประทานที่ 15 และ โครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่ม น้ำปากพ่องค์ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ เป็นที่ตั้งของคลังจังหวัดปากพ่องค์ ศาลจังหวัดปากพ่องค์ สำนักงานอัยการปากพ่องค์ และเรือนจำอำเภอปากพ่องค์

5. สภาพทางเศรษฐกิจและการอาชีพ

เศรษฐกิจและการอาชีพปากพ่องค์มีทั้ง การเพาะปลูก การประมง การอุตสาหกรรม การ พาณิชยกรรม และการธนาคาร

การเพาะปลูก มีพื้นที่เกษตร 170,534 ไร่ ครอบครัวยุทธ 9,647 ครอบครัวยุทธ ประกอบ อาชีพ การทำนา สวนผลไม้ สวนผัก โดยเฉพาะส้มโอแสงวิมาน ตำบลคลองน้อย มีชื่อเสียงโด่งดัง แพร่หลายการประมง มีทั้งการประมง ทะเลน้ำลึก ประมงชายฝั่งขนาดเล็ก ประมงน้ำจืด และ การ เพาะเลี้ยงกุ้งกุลาดำ

การอุตสาหกรรม มีการอุตสาหกรรมอันเนื่องมาจากการเพาะปลูกมากเป็นอันดับหนึ่ง นอกนั้นเป็นอุตสาหกรรมเกี่ยวกับการประมง กล่าวคือ มีโรงสีข้าวขนาดเล็ก และโรงสีขนาดกลาง มีโรงน้ำแข็ง 5 โรง โรงงานปลาป่น 5 โรง อยู่ซ่อมเรือและเครื่องยนต์ 12 แห่ง อยู่ต่อเรือประมง 3 แห่ง คลังน้ำมัน 2 แห่ง ปิมน้ำมันขนาดใหญ่ 7 แห่ง แพปลาหรือสะพานปลาขนาดใหญ่ 1 แห่ง ร้านอาหารสัตว์น้ำ 6 แห่ง

การพาณิชย์กรรม การพาณิชย์กรรมขนาดใหญ่ส่วนมากตั้งอยู่ในเขตเทศบาลเมืองปากพอง ส่วนในตำบลหมู่บ้านมักเป็นร้านค้าย่อยจำหน่ายสินค้าเล็ก ๆ น้อย ๆ การธนาคาร ปากพองมีธนาคารถึง 8 สาขา คือ ธนาคารออมสิน ธนาคาร กรุงไทย จำกัด ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ธนาคารกรุงเทพ จำกัด ธนาคารยูโอบี (ไทย) จำกัด (มหาชน) ธนาคารนครหลวงไทย จำกัด ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด

การศึกษา ปากพอง จัดการศึกษาตั้งแต่ระดับก่อนประถมศึกษา ถึงระดับอนุปริญา แต่ระดับการศึกษามีจำนวนนักเรียน นักศึกษา เข้าเรียนไม่น้อยกว่า 15,000 คน มีสถาบันการศึกษา ที่สังกัด 1. เขตพื้นที่การศึกษานครศรีธรรมราช เขต 3 ซึ่งตั้งอยู่ในอำเภอปากพอง 88 โรง สังกัดกรมอาชีวศึกษา 1 โรง สังกัดเทศบาลเมืองปากพอง 6 โรง

ศาสนา ประชากรทั้งพุทธศาสนาและศาสนาอิสลาม มีวัด 98 วัด เป็นวัดร้าง 25 วัด วัดที่ยังมีภิกษุสืบพระศาสนา 63 วัด ล้วนเป็นวัดราษฎร์ทั้งสิ้น แบ่งเป็นมหานิกาย 53 วัด และธรรมยุต 10 วัด ในแต่ละปีจะมีภิกษุและสามเณรอยู่จำพรรษา ณ วัดต่าง ๆ รวมกันประมาณ 700 รูป เป็นภิกษุประมาณ 600 รูป สามเณรประมาณ 100 รูป มัสยิด 3 มัสยิด ศาลเจ้า 2 แห่ง สำนักสงฆ์ 1 แห่ง

วัฒนธรรม ปากพองมีศูนย์วัฒนธรรมประจำอำเภอ มีสภาวัฒนธรรมอำเภอ มีแหล่งวัฒนธรรมสาขาต่าง ๆ หลายแหล่ง เช่น พิพิธภัณฑ์ วัดศรีสมบูรณ์ โบราณวัตถุสถาน วัดนันทาราม วัดบางพระ วัดทรงบน เป็นต้น ประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น ที่สำคัญ ได้แก่ ประเพณีมาฆบูชา แห่ผ้าขึ้นธาตุ ประเพณีวันสงกรานต์ ประเพณีแห่หมรับ วันสารทเดือนสิบ และประเพณีลากพระ แข่งเรือเพรียวชิงถ้วยพระราชทาน สมเด็จพระเทพฯ

มูลนิธิและสมาคม ปากพองมีมูลนิธิ 7 มูลนิธิ และสมาคมอีก 7 สมาคม ซึ่งล้วนมีพลังดำเนินกิจการตามสารแห่งมูลนิธิและสมาคมทุกประการ

ทรัพยากรธรรมชาติ ปากพองยังมีสัตว์น้ำทะเลอุดมสมบูรณ์ คือ มี กุ้ง หอย ปู ปลา อยู่เป็นจำนวนมาก ในบริเวณอ่าวปากพอง และมีป่าชายเลนซึ่งเป็นป่าสงวนอยู่ถึงสามแปลงคือเขตพื้นที่ตำบลปากพองฝั่งตะวันออก 35,156 ไร่ ตำบลแหลมตะลุมพุก 350 ไร่ และ ตำบลปากพองฝั่งตะวันตกอีก 8,162 ไร่

แหล่งท่องเที่ยวสำคัญ แหลมตะลุมพุก เกิดจากวาทภัย “พายุโซนร้อน HARRIET” เมื่อวันที่ 25 ตุลาคม 2505 มีศักยภาพที่จะพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และทางธรรมชาติ แม่น้ำปากพ่อง แม่น้ำสายสำคัญเปรียบเสมือนเส้นเลือดใหญ่ของชาวปากพ่อง เป็นเส้นทางคมนาคมขนส่งสินค้า ทั้งในและระหว่างประเทศ สามารถล่องเรือชมความงามและวิถีชีวิต 2 ฝั่งแม่น้ำเกาะกระ และเกาะบริวาร เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางทะเลแห่งใหม่ รัชกาลที่ 5 เคยเสด็จประพาสเมื่อ ร.ศ. 124 เป็นแหล่งเพาะพันธุ์ของเต่ากระ มีชายหาดสวยงาม เป็นแหล่งดำน้ำ เพื่อชมปะการัง / ปลาทะเลหลากชนิด

บ้านรังนก นกก็แอ่นมาทำรังในบ้านเรือนราษฎร ประมาณ 70 กว่าปี ในชุมชน ตลาดปากพ่อง ต่อมาประชากรนกมีจำนวนมากขึ้น ได้ขยายไปอยู่บ้านอื่น ๆ ได้มีการสร้างบ้านแบบคอนกรีตให้นกอยู่จำนวน 82 หลัง สามารถสร้างรายได้จากการจำหน่ายรังนก ซึ่งเป็นรังนกเกรดเอมาสู่อำเภอปากพ่อง จำนวนมากประมาณปีละกว่า 150 ล้านบาท

วัดและเกจิอาจารย์ เช่น หลวงพ่อศุภคณิศนันทาราม ถนนชายน้ำ ตำบลปากพ่อง หลวงพ่อโอภาสี ถนนชายน้ำ ตำบลปากพ่องหลวงพ่อนิยมวัดบางไทร ตำบลบางศาลา หลวงพ่อมูย วัดป่าระกำเหนือ ตำบลป่าระกำ พ่อท่านคง วัดคลองน้อย หมู่ที่ 1 ตำบลคลองน้อย หลวงปู่เจี้ยววัดทรงบน ตำบลบางตะพง พ่อท่านลาก วัดบ้านแหลมตะลุมพุก หมู่ที่ 2 ตำบลแหลมตะลุมพุก พ่อท่านแปลก วัดหูล่อง (ในเขตเทศบาล) ตำบลปากพ่อง และพ่อท่านนุ้ม วัดคงคาสวัสดิ์ (ในเขตเทศบาล) ตำบลปากพ่อง

ประตู่ระบายน้ำอุทกวิทยาประสิทธิ์ ใช้งบประมาณ ในการก่อสร้างประตู่ระบายน้ำฯ 13,379.60 ล้านบาท เป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็กมีประตูบังคับน้ำ กว้าง 20.00 เมตร สูง 9.00 เมตร รวม 10 เมตร สามารถระบายได้ 1,426 ลูกบาศก์เมตรต่อวินาที ในบริเวณใกล้เคียงยังมีอนุสรณ์สถานปล่องโรงสีไฟ , อาคารเฉลิมพระเกียรติจำลองภาพประวัติศาสตร์ ลุ่มน้ำปากพ่อง มีการจัดภูมิทัศน์สวยงามรอบ ๆ บริเวณ โครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำปากพ่อง อันเนื่องมาจากพระราชดำริ

พระตำหนักประทับแรมปากพ่อง มุณินิพัฒนาแผ่นดินเกิดลุ่มน้ำปากพ่อง และชาวปากพ่อง ได้ริเริ่มก่อสร้างเมื่อปี 2538 ตั้งอยู่บริเวณพื้นที่โครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำปากพ่อง ตำบลหูล่อง เนื้อที่ 1,800 ไร่ เพื่อถวายความจงรักภักดี แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นศูนย์รวมจิตใจ และเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัดนครศรีธรรมราช นอกจากนั้นในพื้นที่ปากพ่องยังมีแหล่งท่องเที่ยวทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีชื่อเสียงโด่งดัง เป็นที่รู้จักแพร่หลายอีกจำนวนมาก (ที่มา : สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอปากพ่อง เข้าถึงได้จาก http://paknang1.blogspot.com/2008/03/blog-post_2129.html)

ข้อมูลศักยภาพมนุษย์ทั้ง 5 ด้าน

1. แพทย์แผนไทย

ผลจากการที่นักวิจัยได้ศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง และได้ลงพื้นที่เพื่อสอบถามข้อมูลด้านศักยภาพมนุษย์ของกลุ่มตัวอย่างในอำเภอชะอวดจึงทำให้ได้ผู้เชี่ยวชาญที่เป็นผู้ให้ข้อมูลด้านแพทย์แผนไทย คือ นางประจวบ สิ้นธุรัตน์ เป็นผู้มีความรู้ความชำนาญด้านพืชสมุนไพร การแพทย์แผนไทยและแผนโบราณ ปัจจุบันอาศัยอยู่ที่ บ้านเลขที่ 111 บ้านไทรหัวม้า หมู่ที่ 2 ตำบลเคร็ง อำเภอ ชะอวด จังหวัดนครศรีธรรมราช เบอร์โทรศัพท์ 081 - 088987

2. ด้านศิลปะพื้นบ้าน

ผลจากการที่นักวิจัยได้ศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง และได้ลงพื้นที่เพื่อสอบถามข้อมูลด้านศักยภาพมนุษย์ของกลุ่มตัวอย่างในอำเภอร่อนพิบูลย์จึงทำให้ได้ผู้เชี่ยวชาญที่เป็นผู้ให้ข้อมูลด้านศิลปะพื้นบ้าน คือ คุณครรชิต คงรัตน์ เป็นผู้มีความรู้ความชำนาญด้านการเขียนหนังสือ เป็นเจ้าของคณะหนังตะลุงหนังลูกหมี สงวนศิลป์ ปัจจุบันอยู่บ้านเลขที่ 90/2 หมู่ที่ 5 ตำบลร่อนพิบูลย์ อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช 80130 เบอร์โทรศัพท์ 086-9454187

3. ด้านศิลปหัตถกรรม

ผลจากการที่นักวิจัยได้ศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง และได้ลงพื้นที่เพื่อสอบถามข้อมูลด้านศักยภาพมนุษย์ของกลุ่มตัวอย่างในอำเภอร่อนพิบูลย์ จึงทำให้ได้ผู้เชี่ยวชาญที่เป็นผู้ให้ข้อมูลคนแรก ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านหัตถกรรม คือ คุณจรัล ฤทธิทอง เป็นผู้มีความรู้ความชำนาญด้านการทำพัดใบกะพ้อ ปัจจุบันอยู่บ้านเลขที่ 170/1 บ้านโคกยาง หมู่ที่ 10 ตำบลร่อนพิบูลย์ อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช

4. ด้านเกษตรแผนใหม่

ผลจากการที่นักวิจัยได้ศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง และได้ลงพื้นที่เพื่อสอบถามข้อมูลด้านศักยภาพมนุษย์ของกลุ่มตัวอย่างในอำเภอปากพนังจึงทำให้ได้ผู้เชี่ยวชาญที่เป็นผู้ให้ข้อมูลคนแรก ด้านเกษตรแผนใหม่ คือ คุณวาสนา คงไสยะ เป็นผู้มีความรู้ความชำนาญด้านการทำปุ๋ยชีวภาพไร้สารพิษ ปัจจุบันอยู่บ้านเลขที่ 34 บ้านเกาะรัง หมู่ที่ 2 ตำบลบ้านใหม่ อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช

5. ด้านบริหารจัดการชุมชน

ผลจากการที่นักวิจัยได้ศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง และได้ลงพื้นที่เพื่อสอบถามข้อมูลด้านศักยภาพมนุษย์ของกลุ่มตัวอย่างในอำเภอปากพนัง จึงทำให้ได้ผู้เชี่ยวชาญที่เป็นผู้ให้ข้อมูลคนแรก ด้านบริหารจัดการชุมชน คือ อุศณีย์ จันทรงมี เป็นผู้มีความรู้ความชำนาญด้านบริหารจัดการชุมชน ปัจจุบันอยู่บ้านเลขที่ 3 หมู่ 2 ตำบลขนานนาก อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช

ซึ่งผลจากการศึกษาข้อมูลโดยการศึกษาจากแนวคิด ทฤษฎี และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ประกอบการศึกษาข้อมูลพื้นฐานของศักยภาพมนุษย์ในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง และศึกษาข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เบื้องต้นผู้นำชุมชนในแต่ละอำเภอ ทำให้ผู้วิจัยสามารถนำข้อมูลทั้งหมดมาวิเคราะห์และสังเคราะห์ มีรายละเอียดดังนี้

1. ศักยภาพด้านแพทย์แผนไทย

ศักยภาพมนุษย์ด้านแรกที่นักวิจัยสนใจศึกษาค้นคว้าข้อมูลได้แก่ ศักยภาพด้านแพทย์แผนไทย เพราะถือเป็นศาสตร์ที่กำลังได้รับความนิยมอยู่ในปัจจุบัน การแพทย์แผนไทยได้รับการยอมรับและขยายผลการปฏิบัติไปอย่างกว้างขวาง มิใช่เฉพาะในประเทศเท่านั้น หากแต่ต่างชาตก็ได้ให้ความสนใจกับการแพทย์แผนไทย ซึ่งเป็นการดูแลรักษาแบบองค์รวม ทั้งระบบเป็นอย่างมาก ตำรับยาแผนไทยใช้สมุนไพรเป็นส่วนใหญ่ ไม่ได้ใช้สารเคมีสังเคราะห์แบบแพทย์ปัจจุบัน ในแต่ละตำรับยาจะประกอบด้วยสมุนไพรหลายชนิด ทั้งตัวที่ออกฤทธิ์หลัก ตัวที่ออกฤทธิ์รอง ตัวที่นำฤทธิ์ ตัวที่เสริมฤทธิ์ ฯลฯ ทำให้บำบัดโรคได้แบบองค์รวม แม้กระทั่งการบำบัดทางกายภาพ เช่น การนวด การบำบัด ด้วยกลิ่นก็รวมอยู่ในการแพทย์แผนไทยเช่นกันเมื่อได้รับความนิยมและเป็นที่สนใจมากในสิ่งดังกล่าว ซึ่งถือว่าเป็นภูมิปัญญาของชาติ เป็นทรัพย์สินทางปัญญาของชาติ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงต้องการหาทางที่จะอนุรักษ์ ฟื้นฟูส่งเสริมและคุ้มครอง สิ่งที่เป็นภูมิปัญญาเหล่านั้นไว้สืบไป

การแพทย์แผนไทยและเภสัชกรรม เป็นภูมิปัญญาตั้งแต่สมัยโบราณ ในการรักษาโรคภัยไข้เจ็บมักจะรักษาโดยใช้สมุนไพรแพทย์แผนไทยได้ถ่ายทอดภูมิปัญญา เช่น จารึกสรรพคุณยาและวิธีการรักษาเป็นตำรายาของแต่ละท้องถิ่น ซึ่งสมุนไพรต่างๆ ที่นำมาเป็นยานี้ ถือได้ว่าเป็นภูมิปัญญาที่นอกจากการรักษาด้วยสมุนไพรแล้ว และยังมี การรักษาด้วยวิธีการนวด การประคบ การรักษาโรคด้วยวิธีนี้ทำให้โลหิตไหลเวียนสะดวกขึ้นเป็นการปรับสภาพร่างกายให้เกิดความสมดุลและยังทำให้อารมณ์ดี สบายตัว สบายใจมากขึ้น ไม่ทรมานต่อความเจ็บปวดเมื่อยร่างกายที่แสนจะยากลำบากในการเคลื่อนไหวของร่างกายของเราที่เกิดจากการเวลาเราเคลื่อนไหวรวดเร็วเกินไปจนทำให้

ร่างกาย กระดูก กล้ามเนื้อ และเส้นเอ็น อาจจะเคลื่อนเข้าที่ผิดจากที่เดิมหรือหักหรือขาดไปได้ ซึ่งในโบราณเราใช้การนวด การเหยียบ การบีบ และการประคบสมุนไพร จนเป็นที่มาของภูมิปัญญาไทยในด้านแพทย์แผนไทย

สำหรับการแพทย์แผนไทย ได้มีผู้ให้ความหมายไว้หลายความหมาย เช่น หมายถึง ปรัชญาองค์ความรู้และวิธีการปฏิบัติ เพื่อการดูแลสุขภาพและการบำบัดรักษาโรค ความเจ็บป่วยของประชาชนไทยแบบดั้งเดิม สอดคล้องกับขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมไทยและวิถีชีวิตแบบไทย วิธีการปฏิบัติของแพทย์แผนไทย ประกอบด้วยการใช้สมุนไพร (ด้วยการต้ม การอบ การประคบ การปั้นเป็นลูกกลอน เป็นอาทิ) หัตถบำบัด การรักษากระดูกแบบดั้งเดิม และถ่ายทอดประสบการณ์อย่างเป็นระบบ โดยการบอกเล่า การสังเกต การบันทึกและการศึกษาผ่านสถาบันการศึกษาด้านแพทย์แผนไทย หรืออีกความหมายถึง พื้นความรู้ความสามารถเกี่ยวกับการแพทย์แผนไทย ได้แก่ กระบวนการทางการแพทย์เกี่ยวกับการตรวจ วินิจฉัย บำบัด รักษาหรือป้องกัน หรือส่งเสริมและฟื้นฟู สุขภาพของมนุษย์หรือสัตว์ การผดุงครรภ์ การนวดไทย และให้หมายถึง การเตรียมการผลิตยาและการประดิษฐ์ อุปกรณ์ เครื่องมือการแพทย์ ทั้งนี้ โดยองค์ความรู้หรือตำราที่ได้ถ่ายทอดและพัฒนาสืบต่อกันมา

ซึ่งผลจากการที่นักวิจัยได้ศึกษาข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง และได้ลงพื้นที่เพื่อสอบถามข้อมูลด้านศักยภาพมนุษย์ของกลุ่มอย่างในอำเภอชะอวด จึงทำให้ได้ทราบว่าผู้เชี่ยวชาญด้านแพทย์แผนไทยที่สำคัญคือ นางประจวบ สีนธรัตน์ ซึ่งเป็นผู้มีความรู้ความชำนาญด้านพืชสมุนไพร การแพทย์แผนไทย และแผนโบราณ ของอำเภอชะอวด ซึ่งเรื่องราวของมนุษย์ผู้มีศักยภาพท่านนี้ ผู้วิจัยจะได้ถ่ายทอดออกมาเป็นบทเรียนดังต่อไปนี้

คุณประจวบ สีนธรัตน์ หรือ ที่เราเรียกกันว่า “คุณป้าจวบ” ปัจจุบันอาศัยอยู่ที่บ้าน ไทรหัวม้า เลขที่ 111 หมู่ที่ 2 ตำบลเคร็ง อำเภอชะอวด จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งจากการที่พูดคุยกันกับ “คุณป้าจวบ” ทำให้ผู้วิจัยทราบว่าท่านเป็นคนในพื้นที่นี้มาตั้งแต่กำเนิด ปัจจุบัน อายุ 64 ปี ทางด้านประวัติครอบครัวของคุณป้า ทราบว่าท่านสมรส และมีบุตรด้วยกัน 4 คน แต่เมื่อประมาณ 10 ปี ที่ผ่าน มา สามีของคุณป้าได้ออกบวชและออกธุดงค์เพื่อเผยแพร่พุทธศาสนาไปทั่วทั้งภาคใต้ แต่ส่วนใหญ่แล้วก็จะจำวัดอยู่ที่วัดเล็ก ๆ แห่งหนึ่งในจังหวัดตรัง ซึ่งคุณป้าบอกกับทางทีมวิจัยว่าท่านเองก็รู้สึกยินดีเป็นอย่างยิ่งที่สามีท่านได้ทำคุณประโยชน์ให้กับพระพุทธศาสนาเพราะตัวคุณป้าเองก็เป็นคนใฝ่ธรรมะ รักษาศีล และปฏิบัติ

ธรรมดาตลอดในระยะ 10 ปี ผ่านมา ด้วยเช่นกัน ซึ่งปัจจุบันนี้ท่านอาศัยอยู่กับคุณแม่ ลูกชาย และ หลานชาย

ทางด้านประวัติการศึกษาของคุณป้าจวบทราบที่ท่านจบการศึกษาในระดับชั้นประถมศึกษา ปีที่ 4 จากโรงเรียนบ้านปากควร หมู่ที่ 2 ตำบลเกรียง อำเภอลำดวน จังหวัด นครศรีธรรมราช ซึ่งหลังจากจบการศึกษาในระดับภาคบังคับในสมัยนั้นแล้วท่านก็ศึกษาวิชาชีพเพิ่มเติมโดยการเรียนวิชาช่างเสริมสวย และต่อมาจึงยึดอาชีพช่างเสริมสวยเป็นอาชีพเสริมมาโดยตลอด สำหรับเรื่องราวความเป็นมาของความเชี่ยวชาญในด้านแพทย์แผนไทยของคุณป้า เริ่มต้นเมื่อประมาณ พ.ศ. 2540 เมื่อคุณพ่อเสียชีวิตคุณป้าจวบจึงต้องกลับมาอยู่ที่บ้านเกิดเพื่อดูแลคุณแม่ ซึ่งอยู่ในวัยชรา แต่ก็ยังประกอบอาชีพช่างเสริมสวยควบคู่ไปกับการทำสวนทำไร่ และเริ่มที่จะศึกษาดำรายาแผนโบราณจากตำราที่ได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษของตระกูล

โดยคุณป้าเล่าให้ทีมวิจัยฟังว่า บิดาของคุณป้า คือ คุณพ่อกระจ่าง ขำกลัด เป็นแพทย์แผนโบราณหรือที่เรียกเป็นภาษาท้องถิ่นว่า หมอยา ประจำหมู่บ้าน เป็นผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องของยาสมุนไพร ยาแผนโบราณ และการรักษาโรคกระดูก ต่อกระดูก แบบแผนโบราณ คุณพ่อกระจ่างจะใช้ยาสมุนไพรประกอบกับคาถาอาคมรักษาโรคให้กับผู้ป่วยที่มารอรับการรักษา และจะออกไปรักษาให้ผู้ป่วยถึงที่ถ้าผู้ป่วยมีอาการรุนแรงไม่สามารถเดินทางไปที่บ้านได้ ซึ่งตลอดระยะเวลาที่ท่านมีชีวิตอยู่ ท่านไม่เคยที่จะคิดเงินค่ารักษาเลยแม้แต่สักครั้ง เพราะท่านต้องการที่จะใช้วิชาความรู้ที่ได้รับการสืบทอดมาอย่างเต็มความสามารถและทำไปเพื่อที่จะช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ซึ่งคุณป้าจวบเองก็ได้ซึมซับเอาความรู้เรื่องยาสมุนไพรและการแพทย์แผนไทยมาโดยตลอดเพราะบางครั้งจะติดตามคุณพ่อไปรักษาคนป่วยและออกหาสมุนไพรต่าง ๆ แต่เมื่อคุณพ่อเสียชีวิตลงก็ไม่มีใครคิดที่จะสืบทอดวิชาตำรายาต่อ คุณป้าจึงได้เริ่มศึกษาดำรายาของบรรพบุรุษ

เรื่อยมาพร้อม ๆ กับการรณรงค์และเชิญชวนให้เพื่อบ้านปลูกพืชสมุนไพรภายในหมู่บ้านเพื่ออนุรักษ์พืชสมุนไพรท้องถิ่น และจากการที่เป็นคนช่างสังเกตและอยากเรียนรู้จึงให้ความสนใจในเรื่องยาสมุนไพรและการแพทย์แผนไทยมาอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งท่านยังศึกษาค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติมเรื่องแพทย์แผนไทยกับหมอพื้นบ้านอีกหลายท่านเพื่อให้เกิดความชำนาญ รวมทั้งเข้าศึกษาหลักสูตรการแพทย์แผนไทยสาขาเวชกรรมและเภสัชกรรมเพิ่มเติมเพื่อจะนำความรู้ด้านแพทย์แผนไทยที่ตนเองศึกษา ค้นคว้า ฝึกฝน และปฏิบัติจนประสบความสำเร็จแล้วไปช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ และเผยแพร่ให้กับคนรุ่นหลังได้เรียนรู้

แต่ตำรายาสมุนไพรและแพทย์แผนไทยที่ได้รับการสืบทอดกันมานั้นเป็นตำรายาที่จะต้องใช่วิธีการรักษาโดยพืชสมุนไพร ควบคู่กับการใช้คาถาอาคม ผู้ที่จะร่ำเรียนวิชาจึงต้องทำพิธีบูชาครู และจะต้องเป็นผู้มีจิตในสะอาด สงบ ต้องตั้งมั่น อยู่ในศีลธรรม และสมาธิ จึงเป็นสาเหตุให้คุณป้าจวบจะต้องฝึกปฏิบัติธรรมเพื่อให้จิตใจสงบ และรักษาศีลมาโดยตลอด

ต่อมา ประมาณ พ.ศ. 2545 คุณป้าจวบจึงได้ทดลองปรุงยาด้วยตนเองเป็นครั้งแรกซึ่งเป็นยาที่มีสรรพคุณเพื่อใช้รักษาอาการลมติดขัด แก้อัมพฤกษ์ อัมภาค เป็นยาสมุนไพรที่ประกอบด้วยตัวยาลากหลายชนิดล้วนแล้วแต่เป็นพืชสมุนไพรที่มีอยู่ในท้องถิ่น เช่น ขมิ้นอ้อย ไพลตากแห้ง จิงแห้ง ใบหนาด หัวตะไคร้ ข่า กระวาน ใบสะเดา เป็นต้น ซึ่งหลังจากปรุงยาเสร็จเรียบร้อยแล้ว คุณป้าจวบจึงได้นำยาไปถวายให้กับพระและแม่ชีที่วัด ซึ่งต่อมาชนิดนี้ก็เป็นที่รับยาที่คุณป้าใช้ในการรักษาโรคให้กับผู้ป่วยเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน นอกจากนี้ยังมีตัวยาอื่น ๆ อีกมากมายที่คุณป้าจวบได้ปรุงขึ้นมาเพื่อใช้ในการรักษาผู้ป่วย และในเวลาเดียวกันก็ได้จัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชนสตรีพืชสมุนไพรโทรหัวมามีสมาชิกทั้งหมด 15 คน และจะรณรงค์ให้สมาชิกในกลุ่มปลูกพืชสมุนไพรเพื่อนำมาจำหน่ายให้กับกลุ่ม ซึ่งคุณป้าจวบบอกกับทางทีมวิจัยว่านี่ก็เป็นทางหนึ่งที่จะช่วยอนุรักษ์พืชสมุนไพรท้องถิ่นและส่งเสริมให้คนในท้องถิ่นใช้สมุนไพรในการรักษาโรค และสามารถสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชนได้อีกด้วย

สำหรับที่บ้านของคุณป้าเองก็มีสวนสมุนไพรที่ปลูกพืชสมุนไพรท้องถิ่นเอาไว้มากมายเพื่อใช้เป็นส่วนประกอบในการปรุงยา และเพื่อให้นักเรียน นักศึกษา ที่มาศึกษาคุณงานได้เรียนรู้และรู้จักพืชสมุนไพรท้องถิ่นที่หลากหลายชนิด อาทิ เช่น ขมิ้นอ้อย กระวาน ข่า จิง ใบคุณทิสอ ใบหนาด และอื่น ๆ อีกหลากหลายชนิด

คุณประจวบกล่าวว่าสำหรับพืชสมุนไพรนั้นสามารถ แบ่งออกเป็น 5 ประเภท คือ

- 1.1 ประเภทต้น เช่น ต้นพิบูล ต้นขี้เหล็ก ต้นมะตูม
- 1.2 ประเภทเถาเครือ เช่น เถาบอระเพ็ด, เถาคันแดง
- 1.3 ประเภทหัว เหง้า เช่น หัวแห้วหมู, เหง้าข่า, เหง้าจิง
- 1.4 ประเภทผัก เช่น ผักบุง ผักหนอก ผักชี ผักกาดน้ำ
- 1.5 ประเภทหญ้า เช่น หญ้าแพรก หญ้าคา หญ้าไต้ใบ

ซึ่งพืชสมุนไพรแต่ละชนิดคุณประจวบบอกว่าจะมีสรรพคุณในการรักษาโรคต่าง ๆ ที่แตกต่างกันไป เช่น

กระชายดำ เป็นยาอายุวัฒนะ ชะลอความแก่ ขับลม ขับปัสสาวะ รักษาโรคกระเพาะอาหาร แก้อาการท้องอืด ท้องเฟ้อ เนื่องจากรับประทานอาหารไม่เป็นเวลา บำรุงเลือดสตรี แก้กษาว ทำให้ประจำเดือนมาเป็นปกติ

ตะไคร้ แก้อาการท้องอืด ท้องเฟ้อ ปวดท้อง และแก้อาการคลื่นไส้อาเจียน(เกิดจากธาตุไม่ปกติ) หรือ ใช้ขับปัสสาวะ

ขมิ้นชัน ใช้รักษาโรคผิวหนังจำพวก พุพอง น้ำเหลืองเสีย โดยใช้เหง้าสดหั่นเป็นแว่นบดให้ละเอียด เอาส่วนน้ำมาทา บริเวณที่เป็น หรือใช้เหง้าแห้งบดให้ละเอียดนำมาโรยแผล ใช้แก้อาการท้องเดินที่ไม่ใช่บิดหรืออหิวาตกโรค

เสลดพังพอน ใช้รักษาโรคผิวหนังจำพวกเริมและงูสวัด โดยใช้ใบสดครั้งละ 1 กำมือ ตำให้ละเอียดเทรกพิมเสนเล็กน้อย นำมาทาหรือตำผสมเหล้าแล้วพอกบ่อย ๆ บริเวณที่เป็น (ขนาดที่ให้นี้สามารถเพิ่มหรือลดลงได้ตามอาการ) หรือใช้แก้พิษแมลงสัตว์กัด ต่อย (ไม่รวมพิษงู) โดยใช้ 2 – 10 ใบ ขยี้หรือตำให้แหลก นำมาทาหรือพอก

โพล แก้อาการเคล็ดขัดยอก ฟกช้ำ ใช้เหง้าประมาณ 1 เหง้า ตำแล้วคั้นเอาน้ำทา ถูบริเวณที่มีอาการ หรือตำให้ละเอียดผสมเกลือเล็กน้อยคลุกเคล้า แล้วนำมาห่อเป็นลูกประคบอังไอน้ำให้ความร้อน ประคบบริเวณปวดเมื่อยและฟกช้ำ เช้า-เย็น จนกว่าจะหายหรือจะทำเป็นน้ำมันโพลไว้ใช้ก็ได้

ซึ่งหลักสรรพคุณของพืชสมุนไพรไทย นอกจาก เราจะทราบว่า สมุนไพรชนิดใด มีสรรพคุณอย่างไร เราจำเป็นต้องรู้ว่าสมุนไพรมีรสอะไร ถ้าเรารู้รสของสมุนไพรแล้ว เราก็จะทราบสรรพคุณของมัน เพราะรสของสมุนไพรจะแสดงสรรพคุณเอาไว้ รสของสมุนไพรแบ่งออกเป็น 9 รส คือ

1. รสฝาด ชอบสมาน ใช้สมานแผล แก้บิด คุมธาตุ แก้อาการท้องเสีย

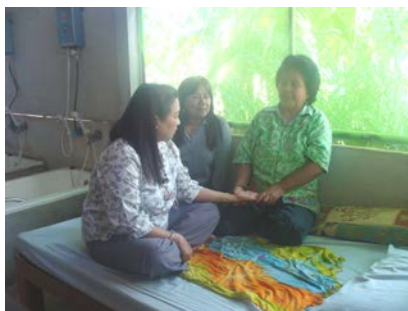
2. รสหวาน ซึมซาบไปตามเนื้อ ทำให้ร่างกายชุ่มชื้น บำรุงกำลัง แก้อ่อนเพลีย ทำให้ชุ่มคอ แก้ไอ
3. รสเมาเบื่อ แก้พิษ แก้พยาธิ แก้สัตว์กัดต่อย ขับพยาธิ แก้โรคผิวหนัง
4. รสขม แก้ทางโลหิตและดี แก้ไข้ เจ็บคอ ร้อนใน กระจายน้ำ เจริญอาหาร
5. รสเผ็ดร้อน แก้ลม บำรุงธาตุ ขับลมในกระเพาะอาหารและลำไส้ ช่วยย่อยอาหาร
6. รสมัน แก้เส้นเอ็น บำรุงเส้นเอ็น แก้ปวดเมื่อยร่างกาย แก้ไขพิการ แก้ปวดเข่าปวดข้อ
7. รสหอมเย็น ทำให้ชื่นใจ บำรุงหัวใจ ชูกำลัง แก้อ่อนเพลีย แก้ไข้ แก้ร้อนในกระหายน้ำ
8. รสเค็ม ซึมซาบไปตามผิวหนัง รักษาโรคผิวหนัง รักษาเนื้อไม่ให้เน่า แก้ประดง ลมพิษ
9. รสเปรี้ยว กัดเสมหะ แก้เสมหะพิการ แก้ไอ ช่วยให้ระบายขับถ่ายเมือกมัน แก้เลือดออกตามไรฟัน ฟอกโลหิต ทำให้โลหิตไหลเวียนดีขึ้น

นอกจากจะเป็นผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในด้านการรักษาโรคด้วยสมุนไพรแล้ว การแพทย์แผนไทยอีกศาสตร์หนึ่งที่คุณป้าจวบมีความชำนาญและเชี่ยวชาญก็คือ ด้านการนวดแผนไทย ซึ่งการนวดแผนไทย ถือเป็นศาสตร์และศิลป์ ช่วยในเรื่อง สุขภาพของคนไทย ผู้ได้รับการนวด จะได้ผลทั้งร่างกายและจิตใจ ผลทางกายคือการนวดทำให้เกิด อาการไหลเวียนของเลือดลมดีขึ้น ช่วยผ่อนคลายกล้ามเนื้อ เส้นเอ็น ผังผืด ช่วยการทำงานของข้อต่อดีขึ้นและใช้อายุการใช้งานยาวนานขึ้น กระตุ้นระบบประสาท การตื่นตัว ตบสอนอง ต่อสภาพแวดล้อมดีขึ้นและยังทำให้ทำงานมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น และยังเป็นการป้องกันและบรรเทาอาการเคล็ดขัดยอกกล้ามเนื้อและข้อต่อต่างๆ เช่น ปวดหลัง ปวดไหล่ ปวดศีรษะ หลังดึง ข้อแพลง โรค อัมพฤกษ์และอื่น ๆ ทำให้รู้สึกสดชื่น แจ่มใส ผ่อนคลายจิตใจ

คุณป้าจวบเล่าให้ทางทีมวิจัยฟังว่าเมื่อคุณป้าได้เรียนรู้จากตำราของคุณพ่อในเรื่องของการรักษาผู้ป่วยที่มีอาการของโรคกระดูก ต่อกระดูก เส้นเอ็นยึด ต่าง

ๆ แล้ว คุณป้าจวบก็ยังเรียนรู้เพิ่มเติมในเรื่องของการนวดแผนไทยโดยเข้ารับการฝึกอบรมกับสมาคมการแพทย์แผนไทย ปัจจุบันก็ได้นำความรู้ด้านการนวดและการประคบมาใช้ในการรักษาผู้ป่วยที่มีอาการ ปวดหลัง ปวดไหล่ เป็นอัมพฤกษ์ อัมพาต และยังมีกรอบตัวด้วยสมุนไพรเพื่อรักษาโรค ซึ่งมีห้องสำหรับแช่และอบสมุนไพรอีกด้วย

เรื่องความสามารถด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับแพทย์แผนไทยของบุคคลท่านนี้ยังไม่จบเพียงแค่นี้ เมื่อทีมผู้วิจัยได้สัมภาษณ์และพูดคุยกับคุณป้าจวบในเชิงลึก จึงทำให้ทราบว่าท่านยังมีความสามารถด้านอื่น อีกมากมาย เช่น ด้านคุณไสย ด้านดวงชะตาเคราะห์ เป็นผู้ทำพิธีตั้งศาลพระภูมิ และอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับวิชาด้านไสยศาสตร์ ซึ่ง

ความรู้เกี่ยวกับสิ่งเหล่านี้คุณป้าจวบก็ได้รับการถ่ายทอดและจากการศึกษาตำราของบรรพบุรุษเช่นกัน

เนื่องจากคุณป้าจวบ เป็นผู้ที่ซึมซับเอาความรู้เรื่องแพทย์แผนไทย คลุกคลีกับการใช้สมุนไพรและการรักษาผู้ป่วยด้วยวิธีการของแพทย์แผนไทยควบคู่กับคาถาอาคมมาโดยตลอดและเป็นผู้ที่ฝึกปฏิบัติธรรม ถือศีล ท่านได้ตระหนักกับความจริงที่ว่า แพทย์แผนไทยนั้นเป็นศาสตร์และศิลป์ที่ลึกซึ้งเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี และจริยธรรม เป็นศาสตร์การรักษาแบบองค์รวม

ประเทศไทยถือเป็นแหล่งภูมิปัญญาที่หลากหลาย ภูมิปัญญาชาวบ้านหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นมีอยู่ทั่วทุกภาค หรือมีในจังหวัดต่าง ๆ แม้แต่ชุมชนหรือท้องถิ่น ก็ยังพบว่าภูมิปัญญาที่จะประกอบอาชีพซึ่งเป็นหนทางที่จะนำรายได้สู่ตนเอง ครอบครัว และสังคม และภูมิปัญญาเหล่านั้นเป็นสิ่งที่มีความควรแก่การสืบสายให้เป็นมรดกตกทอดไปยังลูกหลาน หรือควรอนุรักษ์ภูมิปัญญาเหล่านั้นไม่ให้สูญหายไปจากสังคมไทย ภูมิปัญญาด้านพืชสมุนไพร เป็นผลผลิตจากธรรมชาติ ที่มนุษย์รู้จักนำมาใช้เป็นประโยชน์ เพื่อการรักษาโรคภัยไข้เจ็บตั้งแต่โบราณกาลแล้ว แต่หลังจากที่ความรู้ด้านวิทยาศาสตร์ มีการพัฒนาเจริญก้าวหน้ามากขึ้น มีการสังเคราะห์ และผลิตยาจากสารเคมี ในรูปที่ใช้ประโยชน์ได้ง่าย สะดวกสบายในการใช้มากกว่าสมุนไพร ทำให้ความนิยมใช้ยาสมุนไพรลดลงมาเป็นอันมาก เป็นเหตุให้ความรู้วิทยาการด้านสมุนไพรขาดการพัฒนา ไม่เจริญก้าวหน้าเท่าที่ควร ในปัจจุบันทั่วโลกได้ยอมรับแล้วว่าผลที่ได้จากการสกัดสมุนไพร ให้คุณประโยชน์ดีกว่ายา ที่ได้จากการสังเคราะห์ทางวิทยาศาสตร์ประกอบกับในประเทศไทยเป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ อันอุดมสมบูรณ์ มีพืชต่าง ๆ ที่ใช้เป็นสมุนไพรได้อย่างมากายนับหมื่นชนิด ยังขาดก็แต่เพียงการค้นคว้าวิจัยในทางที่เป็นวิทยาศาสตร์มากขึ้น

ในปัจจุบันพืชสมุนไพรจัดเป็นพืชเศรษฐกิจชนิดหนึ่งที่ต่างประเทศกำลังหาทางลงทุนและคัดเลือกสมุนไพรไทยไปสกัดหาตัวยาเพื่อรักษาโรคบางโรคและมีหลายประเทศที่นำสมุนไพรไทยไปปลูกและทำการค้าขายแข่งกับประเทศไทย สมุนไพรหลายชนิดที่เราส่งออกเป็นรูปของวัตถุดิบคือ กระวาน ขมิ้นชัน เว่า เปล้าน้อยและมะขามเป็ยกเป็นต้น ซึ่งสมุนไพร

เหล่านี้ตลาดต่างประเทศยังคงมีความต้องการอีกมาก แต่จากการศึกษาด้านพืชสมุนไพรทำให้ผู้วิจัยพบว่า พืชสมุนไพรในประเทศไทยในปัจจุบันยังประสบกับปัญหาในหลาย ๆ ด้าน คือ การขาดศูนย์รวมแปลงพืชสมุนไพรทุกชนิด พืชสมุนไพรที่เป็นพืชธุรกิจลดจำนวนลงอย่างรวดเร็ว ขาดการศึกษาวิจัยและเผยแพร่ความรู้อย่างจริงจังและต่อเนื่อง ปัญหาที่สำคัญคือ ไม่มีการจัดบันทึกภูมิปัญญาจากผู้รู้เพื่อถ่ายทอดความรู้ให้กับคนรุ่นใหม่ เป็นต้น ซึ่งจากปัญหาดังกล่าวทำให้พืชสมุนไพรค่อย ๆ ลดน้อยลง และคงจะหมดไปในที่สุดหากไม่มีการจัดการองค์ความรู้ด้านพืชสมุนไพรอย่างจริงจัง

2. ศักยภาพด้านศิลปะพื้นบ้าน

ศักยภาพมนุษย์ด้านศิลปะพื้นบ้านถือเป็นศักยภาพมนุษย์ที่สำคัญของประเทศไทย เพราะประเทศไทยมีศิลปะพื้นบ้านหลากหลายสาขาและได้รับการสืบทอดเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของประเทศมาอย่างยาวนาน ซึ่งได้มีผู้ให้ความหมายของคำว่า ศิลปะพื้นบ้าน หมายถึง การแสดงออกซึ่งฝีมือทางการช่างที่ให้ทางด้านต่าง ๆ เฉพาะถิ่น จากความหมายดังกล่าว เมื่อมนุษย์มาอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มและเป็นสังคมย่อมมีขนบธรรมเนียมประเพณี มีวิถีทางในการดำเนินชีวิตในกลุ่มสังคมของตน มีการสืบทอดสร้างสรรค์ และการแสดงออกทางอารมณ์ในด้านศิลปะสืบทอดต่อ ๆ กันมา จึงก่อให้เกิดเป็นศิลปะพื้นบ้าน เมื่อได้พบได้ชมหรือได้สัมผัสเกี่ยวข้องกับจะสามารถบอกได้ว่าเป็นศิลปะพื้นบ้านของถิ่นใด

ประเทศไทย ประกอบด้วยคนในชาติที่มีความหลากหลายแตกต่างกันไป ซึ่งในแต่ละท้องถิ่นมีศิลปะประเพณีที่แตกต่างกันไปตามแต่ละท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็นการฟ้อนการรำรำอันสวยงามของชาวภาคเหนือ การเซิ้งหรือแสดงหมอลำของชาวภาคอีสาน การร้องเล่นลำตัดของชาวภาคกลาง หรือหนังตะลุงที่จะนำมาเสนอเป็นบทความนี้ก็เช่นกันเป็นศิลปะประจำถิ่น สิ่งเหล่านี้ล้วนแต่เป็นตัวบ่งบอกความมีอารยธรรมและประเพณี ความมีคุณค่า บ่งบอกวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ความเชื่อต่างๆ และรากเหง้าของคนในสังคมหรือชุมชนที่อาศัยอยู่แต่ละพื้นที่

สำหรับศิลปะพื้นบ้านของภาคใต้ที่สำคัญและโดดเด่นที่อยู่คู่กับชาวใต้มาอย่างยาวนาน ได้แก่ หนังตะลุง เป็นศิลปะการแสดงประจำท้องถิ่นอย่างหนึ่งของภาคใต้ เชื่อกันว่ากำเนิดมาจากจังหวัดพัทลุง ปัจจุบันสิ่งที่บ่งบอกว่าจังหวัดพัทลุงเป็นต้นกำเนิดการแสดงหนังตะลุงนั้น เราจะได้เห็นได้จากคำขวัญประจำจังหวัดพัทลุงที่ว่า “เมืองหนังโนราห์ อู่นาข้าว พราวน้ำตก แหล่งนกน้ำ ทะเลสาบงาม เขาอกทะลุ น้ำพุร้อน” ซึ่งคำว่าเมืองหนัง ก็คือพัทลุงเป็นดินแดนที่ให้กำเนิดหนังตะลุง และการแสดงพื้นบ้านอีกอย่างหนึ่งคือ มโนราห์ การแสดงหนังตะลุงนั้นในระยะต่อมามีการขยายการแสดงออกไปยังจังหวัดใกล้เคียงทั่วภาคใต้ หนังตะลุงนั้นเป็นการเล่าเรื่องราวนิยาย

แบบการร้องกลอนสด หรือเราเรียกกันว่า การว่าบท เป็นลักษณะของกลอนแปด เนื้อหาของเรื่อง ที่นำมาแสดงหนังตะลุงนั้นเปรียบให้เห็นง่ายๆเลยก็คือ เหมือนละครแนวจักรวาลๆ เป็นการ แสดงเรื่องราวผ่านจอหนังซึ่งเป็นจอผ้าใบ เป็นการร้องกลอนสดของศิลปินหนังตะลุง ซึ่งเราชาว ปักษ์ใต้นั้นเรียกศิลปินหนังตะลุงว่า นายหนัง

ซึ่งเรื่องราวการแสดงของหนังตะลุงนั้น นอกจากจะมีการว่าบทหรือร้องเพลงของนายหนัง แล้ว การแสดงหนังตะลุงเปรียบเสมือนเป็นรถข่าวเคลื่อนที่ในชุมชนของภาคใต้ เพราะการแสดง หนังตะลุงนายหนังจะต้องรับรู้ข้อมูลข่าวสารของทางราชการข้อมูลข่าวสารทั่วไป เพื่อเอามา สอดแทรกประยุกต์ในการเล่นหนังตะลุงให้พี่น้องผู้ชมได้รับทราบข่าวสารของทางการอีกด้วย

ปัจจุบันกระแสวัฒนธรรมตะวันตกยุคโลกาภิวัตน์ ทำให้คนไทยหลงลืมรากเหง้าของ ตัวเองไปอย่างน่าวิตก การแสดงศิลปะพื้นบ้านของไทยอย่างหนังตะลุงนับวันจะได้รับความสนใจ ลดน้อยลงไปทุกที ต่อไปในอนาคตหากไม่มีผู้ชมซึ่งถือเป็นองค์ประกอบสำคัญ ศิลปินพื้นบ้านคง ไม่สามารถยืนหยัดอยู่ได้ ดังนั้น เราจึงควรหันกลับมาช่วยกันอนุรักษ์มรดกไทยเหล่านี้ เพื่อให้ สามารถสืบทอดไปสู่อนุชนคนรุ่นหลังต่อไป

เพื่อเป็นการอนุรักษ์การแสดงศิลปะพื้นบ้านภาคใต้ของไทยอย่างหนังตะลุงให้คงอยู่คู่กับ ภาคใต้ตลอดไป นักวิจัยจึงได้สนใจที่ศึกษาศักยภาพของมนุษย์ด้านศิลปะพื้นบ้านเพื่อที่จะต้องการ สืบทอดเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของชาวภาคใต้ต่อไปและผู้วิจัยก็ให้ความสำคัญกับศิลปะการแสดง พื้นบ้านด้านหนังตะลุง เป็นพิเศษ ซึ่งผลจากการที่นักวิจัยได้ศึกษาข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง และได้ลงพื้นที่เพื่อสอบถามข้อมูลด้านศักยภาพมนุษย์ของกลุ่มตัวอย่างในอำเภอรัตนพิบูลย์ จึงทำ ให้ได้ทราบว่าผู้เชี่ยวชาญด้านศิลปะพื้นบ้านที่สำคัญคือ คุณครรชิต คงรัตน์ ซึ่งเป็นผู้มีความรู้ความ ชำนาญด้านศิลปะพื้นบ้านด้านการแสดงหนังตะลุงที่สำคัญท่านหนึ่ง ของอำเภอรัตนพิบูลย์ซึ่ง เรื่องราวของมนุษย์ผู้มีศักยภาพท่านนี้ผู้วิจัยจะได้ถ่ายทอดออกมาเป็นบทเรียนดังต่อไปนี้

คุณครรชิต คงรัตน์ เป็นผู้อุทิศตนให้แก่ศิลปะพื้นบ้าน ของไทยด้านการแสดงหนังตะลุงอย่างแท้จริงมาเป็นเวลานาน ถึง 24 ปี ด้วยเป็นผู้ที่มีความรัก ความมุ่งมั่นในมรดกวัฒนธรรม ของชาติแขนงนี้มาตั้งแต่เยาว์วัย คุณครรชิต คงรัตน์ เป็นผู้มีความรู้ความชำนาญด้านการเชิดหนังตะลุงเป็นเจ้าของคณะหนัง ตะลุง “หนังลูกหมี สวงวนศิลป์” ปัจจุบันอาศัยอยู่ที่บ้านเลขที่ 90/2 หมู่ที่ 5 ตำบลรัตนพิบูลย์ อำเภอรัตนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช คุณครรชิต เกิดเมื่อวันที่ 23 ธันวาคม 2512 ปัจจุบันอายุ 40 ปี เป็นคนอำเภอรัตนพิบูลย์ ตั้งแต่กำเนิด ทางด้านประวัติ ครอบครัวสมรสกับนางอารีย์ คงรัตน์ (สมมิตร) มีบุตรสาวด้วยกัน 2 คน ส่วนทางด้านประวัติ

การศึกษา คุณครรรชิต จบชั้นประถมศึกษาจาก โรงเรียนบ้านหนองกก ต่อมาก็เข้าศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 จากโรงเรียนร่อนพิบูลย์วิทยา ซึ่งหลังจากจบการศึกษาคุณครรรชิต ก็ได้เริ่มฝึกการเล่นหนังตะลุงตั้งแต่นั้นมา

ความเป็นมาของภูมิปัญญาด้านศิลปะพื้นบ้านของคุณครรรชิต นั้นเริ่มต้นเนื่องจากคุณครรรชิตเติบโตมาในครอบครัวที่บรรพบุรุษเป็นนายหนังตะลุง ซึ่งคุณปู่ของคุณครรรชิตเองก็เป็นนายหนังตะลุง โดยมีคณะหนังตะลุงชื่อดังในสมัยนั้นคือคณะหนังหมึก หนองภูมิ ซึ่งมีชื่อเสียงพอสมควรในเขตพื้นที่ภาคใต้คุณครรรชิตจึงมีความผูกพันและมีความใฝ่ฝันที่จะเป็นนายหนังตะลุงเพราะได้แรงบันดาลใจจากบรรพบุรุษ

ดังนั้นเมื่อจบการศึกษาชั้นระดับมัธยมศึกษาปีที่ 3 (มศ. 3) แล้ว ด้วยวัยเพียง 16 ปีคุณครรรชิตจึงได้ฝากตัวเป็นศิษย์กับหนังปรีชา สงวนศิลป์ ซึ่งในยุคนั้นถือเป็นหนังตะลุงชื่อดังของจังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นนายหนังที่มีชื่อเสียงโด่งดังไปทั่วทั้งภาคใต้ มีลูกศิษย์ที่มีชื่อเสียงมากมาย ซึ่งกว่าสี่ทศวรรษที่หนังปรีชา สงวนศิลป์ ได้ใช้อาชีพศิลปินหนังตะลุง สร้างสรรค์ผลงานจนเป็นที่นิยมชมชอบของผู้ชม ทั้งในประเทศและต่างประเทศ นับเป็นผลงานการแสดงหนังตะลุงที่น่าภาคภูมิใจยิ่ง ของบรรดาศิลปินด้วยกัน และชาวนครศรีธรรมราชโดยส่วนรวม

ซึ่งในช่วงแรก ๆ ที่เข้าไปอยู่กับหนังคณะปรีชา สงวนศิลป์ คุณครรรชิตเป็นเพียงลูกคู่และนักดนตรีของคณะเท่านั้น แต่ด้วยความตั้งใจใฝ่ศึกษาหาความรู้จากครูอย่างมุ่งมั่นเกิดการเรียนรู้จากการคิดสร้างสรรค์และการฝึกปฏิบัติอย่างเคร่งครัด ต่อมาครูปรีชา สงวนศิลป์จึงได้รับไว้เป็นศิษย์และถ่ายทอดความรู้ให้ทั้งหมด คุณครรรชิต เล่าให้กับทีมวิจัยฟังว่าการฝึกหนังตะลุงไม่ใช่เรื่องง่ายที่ใคร ๆ จะฝึกได้ทุกคน เพราะการฝึกหนังตะลุงนั้นเป็นการฝึกที่ยากมากต้องเป็นคนที่มีใจรักอย่างจริงใจเท่านั้นถึงจะทำได้ที่สำคัญจะต้องฝึกให้ครบองค์ประกอบซึ่งมีทั้งหมด 5 ประการ ได้แก่

1. ฝึกปาก โดยการหัดออกเสียงตัวหนัง แต่ละตัวไม่ว่าจะเป็นตัวพระ ตัวนาง ตัวยักษ์ ตัวฤๅษี ตัวตลก และฝึกท่วงทำนองการขับกลอนแบบต่าง ๆ
2. ฝึกมือ โดยการหัดพากย์ รูปหนังในท่าทาง กิริยาอาการต่าง ๆ ให้คล่องแคล่ว และให้สัมพันธ์กับบทบาท เช่น เหาะ วิ่ง เป็นเจ้าเมือง ยักษ์ เป็นต้น
3. ฝึกสมอง โดยใช้ความคิดในการนำบทกลอน คำสอนที่เป็นคติ มาสอดใส่ในการเล่นหนังตะลุงให้เหมาะสม นอกจากนี้ยังต้องสอดแทรกเนื้อหา ที่เป็นข่าวสารบ้านเมืองลงไปด้วย
4. ฝึกความจำ โดยให้จดจำเรื่องราวต่าง ๆ ให้ได้ทั้งหมด ต้องมีความรอบรู้เรื่องราวต่าง ๆ ให้กว้าง เพื่อนำข้อมูลทั้งหมดมาใช้ในการแสดงให้เหมาะสม

5. ฝึกการติดตามข่าวสาร หรือทุกเรื่องราวที่เกิดขึ้นในสังคม เช่น เรื่องราวชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้าน เศรษฐกิจ การเมือง และสังคม เพราะสิ่งเหล่านี้จะต้องนำมาประกอบในการสร้างเรื่องราวของการแสดงหนังตะลุง

เมื่ออยู่กับหนังปรีชา สงวนศิลป์ เป็นระยะเวลาหลาย ปี ชีวิตของคุณครรชิตก็เริ่มมุ่งเข้าสู่การแสดงหนังตะลุงอย่างแท้จริง หรือเรียกว่านายหนังอย่างแท้จริง โดยการออกมาสร้างโรงหนังเป็นของตนเอง โดยใช้ชื่อว่าหนังคณะ “ลูกหมี สงวนศิลป์” โดยใช้คำว่า “สงวนศิลป์” ซึ่งเป็นชื่อคณะของครูปรีชา มาเป็นชื่อคณะของตนเอง ด้วย เพื่อเป็นการเคารพบูชาครู และเริ่มรับงานแสดงเองเล่นเอง ซึ่งคุณครรชิตเล่าให้ทีมวิจัยฟังว่าในช่วงแรก ๆ นั้นยังไม่ได้ความนิยมจากผู้ชมมากนัก เนื่องจากตนยังเป็นหนังใหม่สำหรับวงการหนังตะลุง และยุคสมัยนั้นก็มีคณะหนังตะลุงที่ดัง ๆ อยู่มากมาย แต่ด้วยความที่เป็นคนมีใจรักในการเป็นนายหนังตะลุงอย่างแท้จริง จึงไม่คิดที่จะทอดทิ้งและยังได้ครูคืออย่างหนังปรีชา สงวนศิลป์เป็นไบบี๋กทาง ในระยะเวลาต่อมา ปรากฏว่า ชื่อของหนัง ลูกหมี สงวนศิลป์ เป็นที่ชื่นชอบของผู้ชมมากมาย และมีชื่อเสียงโด่งดังเป็นที่รู้จักของชาวจังหวัดนครศรีธรรมราช และจังหวัดใกล้เคียง

สำหรับด้านรางวัลหรือเกียรติคุณที่เคยได้รับ คุณครรชิต เคยได้รับรางวัลชนะเลิศในการแข่งขันหนังตะลุงในหลาย ๆ ครั้ง ทั้งในระดับอำเภอ ระดับจังหวัด และระดับภาค ซึ่งถือเป็นนายหนังตะลุงที่มีความสามารถมากมายทีเดียวถือเป็นศิลปินพื้นบ้านผู้มีความเชี่ยวชาญด้านศิลปะพื้นบ้าน และเป็นผู้มีความตั้งใจจริงที่จะสืบทอดสืบสานศิลปะการแสดงพื้นบ้านให้อยู่คู่กับชาวภาคใต้ตลอดไป

ทางด้านความเชื่อของภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปะพื้นบ้านประเภทหนังตะลุง คุณครรชิต บอกกับทีมวิจัยว่า คนที่ฝึกเล่นหนังตะลุงไปฝากตัวเป็นศิษย์กับคณะหนังตะลุงที่ตัวเองชอบในแนวทางการแสดง พร้อมกับนำดอกไม้ รูปเทียน หมากพลู ไปมอบให้เพื่อเป็นการบูชา ฝ่ายครูก็มีการทดสอบโดยให้ร้องบทให้ฟังก่อน เพราะคนที่มาแสดงหนังตะลุงได้นั้นต้องมีการสนใจมาก่อน และจะต้องจำบทหนังตะลุงได้บ้างถึงไม่มากก็น้อย อันดับแรกครูจะฟังน้ำเสียงและเขาวัวปัญญา ถ้าไม่มีเขาวัว น้ำเสียงไม่ดี ก็ไม่รับเป็นศิษย์ หลังจากนั้นก็ต้องทำพิธีครอบครูเมื่ออาจารย์รับผู้สมัครไว้เป็นศิษย์ ถ้าบ้านลูกศิษย์อยู่ไกล เช่น ต่างอำเภอหรือต่างจังหวัด อาจารย์ก็จะรับไว้ให้อยู่ที่บ้าน อยู่กินกับอาจารย์ สอนวิชาให้ อาจารย์ไปแสดงที่ไหนก็จะพาไปด้วย สอนให้ออก

ญาติ และปรายหน้าบทก่อนเพื่อต้องการให้ชินกับคนดูมากๆ การฝึกแสดงหนังตะลุงไม่ใช่ฝึกกันได้ง่ายๆ ต้องใช้เวลามาก ถึงจะได้เป็นนายหนังเต็มตัว

ในสมัยโบราณการฝึกหนังตะลุง อย่างน้อยต้องอยู่กับอาจารย์สามปี บางคนอยู่กับอาจารย์ห้าปี หกปี ก็มี เมื่ออาจารย์เห็นว่าลูกศิษย์แสดงได้ดีแล้ว ก็จะทำพิธีครอบมือให้ เมื่อผ่านการครอบมือแล้วก็หนังตะลุงสมบูรณ์แบบ แก้มบ่นได้ (แก่้เหมมรย) หนังตะลุงโรงใดที่ยังไม่ได้รับการครอบมือ เชื่อกันว่าแก้มบ่นไม่ขาด พิธีการครอบมือเหมือนกับการไหว้ครูทุกประการ

ซึ่งคำว่า “ครู” หรือ ที่ชาวบ้านเรียกว่า ครูหมอหนังตะลุง ที่กล่าวถึงนี้ คุณครุชิตบอกว่า เป็นความเชื่อของคนโบราณว่าคือครูบาอาจารย์ที่ล่วงลับไปแล้วที่คอยปกป้องรักษาลูกศิษย์ผู้ที่เคารพบูชาและทุกๆ ปี นายหนังตะลุงจะต้องทำพิธีไหว้ครู ซึ่งจุดประสงค์ของการทำพิธีที่สำคัญ คือ เพื่อบูชาครูและเพื่อแสดงความกตัญญูต่อวิญญาณของบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วรวมทั้งเป็นการรวมญาติพี่น้องที่อยู่ห่างไกลให้มาพบกันและยังเป็นการแก้บนของบรรดาลูกหลานและคนทั่วไปที่นับถือครูหมอหนังตะลุงที่ได้บนบานเอาไว้ผลของการไม่ปฏิบัติ มีความเชื่อกันว่าชีวิตและครอบครัวจะไม่สงบสุข มีวิญญาณมาปรากฏให้เห็นอยู่เสมอๆ หรือจะเจ็บป่วยไม่มีสาเหตุ ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า **ถูกของ** นั่นเอง

พิธีการไหว้ครู การไหว้ครูเป็นประเพณีสำคัญของหนังตะลุง มีความเชื่อกันว่าหนังตะลุงคณะใดมีการไหว้ครูเป็นประจำทุกปีเป็นมงคลแก่ตัวเอง ทำมาหากินคล่อง เป็นที่นิยมของคนดูหนังตะลุงบางคนที่ไม่แสดงหนังตะลุงไม่ได้แล้ว เช่น แก่ หรือ พิการ ก็ยังมีการไหว้ครูกันแต่ไม่ประจำทุกปี การไหว้ครูเป็นการบูชาครูอาจารย์ที่ยังมีชีวิตและที่ล่วงลับไปแล้ววันที่ใช้ในการทำพิธีไหว้ครูคือ วันพฤหัสบดี โดยมีความเชื่อกันว่า วันพฤหัสบดี คือ วันครู ส่วนเดือนที่ใช้ในการไหว้ครูคือ เดือน 6 เดือน 9 เดือน 11 แต่มักใช้เดือน 6 เป็นหลัก โดยมีความเชื่อว่าเดือน 9 และ เดือน 11 ครูถือศีลเข้าพรรษา

การเกิดขึ้นของพิธีกรรมไหว้ครูหมอหนังตะลุง ตอนแรกเกิดจากความเชื่อใน **รูปหนัง** ก่อน เพราะนายหนังทุกคนมี ความเชื่อเกี่ยวกับรูปหนังไว้ว่า รูปหนังตะลุงจะมีอำนาจลี้ลับสิงอยู่ โดยเฉพาะรูปหนังที่ใช้ประกอบพิธีกรรมจะขลังมาก ซึ่งได้แก่ รูปฤาษีหน้าน้ำ ฤาษีหน้าไฟ พระราม ทศกัณฐ์ ปราย หน้าบท เจ้าเมือง เทวดา และตัวตลกบางตัว รูปเหล่านี้สังเกตได้ง่าย คือ มีผ้าแดงบ้าง ขาวบ้าง ค่ายสายลัญจณ์บ้าง พันเอาไว้และบางตัวมีขี้เทียนติดกรัง ความเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ของรูปหนังไม่ได้มีเฉพาะนายหนังเท่านั้น แต่รวมไปถึงคนในครอบครัวและชาวบ้านโดยทั่วไปด้วย

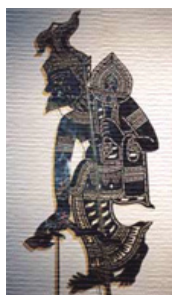

ซึ่งคุณครรชิตบอกกับทีมงานวิจัยว่า รูปหนังตะลุงทุกตัวที่นำมาเล่นนั้นได้ผ่านการทำพิธีและปลุกเสกมาแล้วทุกตัว เรียกว่าการเบิกเนตร เบิกปาก ดังนั้นจึงถือเป็นสิ่งที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ต้องเคารพบูชา จะมอบให้ใครไปก็ไม่ได้ เพราะเชื่อว่าหากยกรูปหนังให้คนอื่นแล้ว ถือว่าได้วางมือจากการเล่นหนังแล้ว ถือเป็นเคล็ดอย่างหนึ่งที่นายหนังทุกคนจะรู้ดี อีกทั้งรูปหนังตะลุงนี้จะแขวนไว้บนข้างฝาบ้านก็ไม่ได้อีกเช่นกัน จะต้องเก็บรักษาไว้ในแพงอย่างดี

รูปหนัง เป็นอุปกรณ์สำคัญในการแสดงหนังตะลุง หนึ่งคณะหนึ่งๆ ใช้รูปหนังประมาณ 150 - 200 ตัว หนังตะลุงแกะโดยนายช่างผู้ชำนาญ ในจังหวัดหนึ่งๆ ของภาคใต้ มีเพียง 2 -3 คนเท่านั้น สำหรับรูปหนังตะลุงของคุณครรชิตจะจ้างช่างแกะหนังจาก อำเภอหัวไทร รูปหนังจะจัดเก็บไว้ใน แพงหนัง โดยวางเรียงอย่างเป็นระเบียบ และตามศักดิ์ของรูป นั่นคือ เหารูปเบ็ดเตล็ดและรูปตลกที่ไม่สำคัญซึ่งเรียกรวมกันว่า รูปภาค ไว้ล่าง ถัดขึ้นมาเป็นรูปยักษ์ พระ นาง เจ้าเมือง ตัวตลกสำคัญ รูปปราชญ์หน้าบท พระอิศวร และฤาษีตามลำดับ

รูปหนังตะลุงแต่ละตัวล้วนแล้วแต่มีความหมายซึ่งคุณครรชิตบอกกับทีมงานวิจัยว่า รูปหนังตะลุงที่สำคัญๆ ที่จะต้องมีเหมือนกันทุกคณะ คือ รูปฤาษี รูปพระอิศวรทรงโค รูปหน้าบท รูปเจ้าเมือง นางเมือง รูปพระ รูปนาง ส่วนลำดับหรือขั้นตอนการแสดงหนังตะลุงหนังตะลุงทุกคณะมีลำดับขั้นตอนในการแสดงเหมือนกันจนถือเป็นธรรมเนียมนิยม คือ

1. ตั้งเครื่อง
2. แดกแพง หรือแก้แพง
3. เบิกโรง และ ลงโรง

4. ออกฤาษี หรือ ชักฤาษี ฤาษี เป็นรูปครุ มีความขลังและศักดิ์สิทธิ์ สามารถป้องกันอันตรายใดๆ และ ภัยอันตรายทั้งปวง ทั้งช่วยคลอบันดาลให้หนังแสดงได้ดี เป็นที่ชื่นชมของคนดู รูปฤาษีรูปแรกออกครั้งเดียว

5. ออกรูปพระอิศวร หรือรูปโครูปพระอิศวรของหนังตะลุง ถือเป็นรูปศักดิ์สิทธิ์ และเป็นเทพเจ้าแห่งความบันเทิง ทรงโคอุสุภราชหรือนนทิ หนังเรียกรูปพระอิศวรว่ารูปพระโคหรือรูปโค พระอิศวรมี 4 พระกร ถือตรีศูล ธนู คทา และ บาศ พระอิศวรรูปหนังตะลุงมีเพียง 2 กร ถือจักรและ พระขรรค์เพื่อให้รูปกะทัดรดสวयงาม

6. ออกรูปปราชญ์หรือรูปกาศ ปราช หมายถึง อภิปราช กาศ หมายถึง ประกาศรูปปราชญ์หรือ รูปกาศ หรือ รูปหน้าบท เสมือนเป็นตัวแทนนายหนังตะลุง เป็นรูปชายหนุ่มแต่งกายโอรสเจ้าเมือง มีหน้าเคลือบไผ่ได้ มือทำเป็นพิเศษให้นิ้วมือทั้ง 4 อ้าออกจาก นิ้วหัวแม่มือได้ อีกมือหนึ่งงอเกือบตั้งฉาก ติดกับลำตัวถือดอกบัว หรือ ช่อดอกไม้ หรือธง

8. ตั้งนามเมืองหรือตั้งเมือง เริ่มแสดงเป็นเรื่องราวตั้งนามเมือง เป็นการเปิดเรื่องหรือจบเรื่องที่จะนำเสนอในคืนนั้น กล่าวคือการออกรูป เจ้าเมืองและนางเมือง

หลังจากนั้นนายหนังตะลุงก็จะเริ่มเล่นหนังไปตามเนื้อเรื่องซึ่งก็จะเป็นรูปหนังตะลุงไปตามบทบาทตามท้องเรื่อง ซึ่งรูปหนังตะลุงที่มีบทบาทสำคัญและเป็นสิ่งที่ทำให้คอยกระตุ้นไม่ให้ผู้ชมง่วงหลับ ก็คือ รูปตัวตลก จึงเป็นเรื่องสำคัญ ที่นายหนังจะต้องคอยแทรกเรื่องตลกให้ได้สักอันให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ผู้ชมหนังตะลุงบางคนสนใจการตลกมากกว่าการดำเนินเรื่อง หนังตะลุงที่ตลกเก่ง คือมีแง่มุมตลกได้มาก ตลกเหมาะจังหวะ มีความขำคมอยู่ในที่ ไม่หยาบโหล่นมากนัก ให้เป็นที่พอใจของผู้ชมทุกเพศทุกวัย

ซึ่งสำหรับรูปตัวตลกส่วนใหญ่ที่หนังตะลุงทุกคณะจะมีและเป็นที่รู้จักของทุก ๆ คน คือนายเท่ง ยอดทอง หนู่น้อย สีแก้ว สะหม้อ นายพูล นายปราบ เป็นต้น ซึ่งรูปตัวตลกแต่ละตัวนี้คุณครรรชิตกล่าวมาแล้วแล้วแต่มีที่มาจากชีวิตคนจริง ๆ เป็นเสมือนตัวแทนของชาวบ้านซึ่งจำลองรูปร่างลักษณะ กิริยาท่าทางและนิสัยมาจากคนจริงในสังคมภาคใต้ซึ่งนายหนังตะลุงในยุคเริ่มแรกได้นำมาสร้างเป็นตัวละคร เป็นตัวตลกที่เรียกเสียงหัวเราะให้กับผู้ชม ซึ่งจะยกตัวอย่างตัวตลกหนังตะลุงบางตัวได้ดังนี้

1. เท่ง เอามาจากชาวบ้านคนหนึ่ง ชื่อเท่ง อยู่บ้านคูซูด อำเภอสะเทิง พระ จังหวัดสงขลา หนังจวนบ้านคูซูดนำมาตัดรูปตลกเป็นครั้งแรก หนังคณะอื่นๆ นำไปเลียนแบบ รูปร่างผอมบางสูง ท่อนบนยาวกว่าท่อนล่าง ผิวดำ ปากกว้าง หัวเถิก ผมงอหยิก ใบหน้าคล้ายนกกระฮัง นิ้วมือขวยยาวโตคล้ายอวัยวะเพศผู้ชาย นิ้วชี้กับหัวแม่มือซ้ายงอหยิกเป็นวงเข้าหากัน นุ่งผ้าโสร่งลายดาหมากรุก คาดพุงด้วยผ้าขาวม้า ไม่สวมเสื้อ ที่สะเอวเหน็บมีดอ้ายครก (มีด

ปลายแหลมด้านงอ โกงมีฝัก) ชอบพูดจาโผงผาง ไม่เกรงใจใคร ชูสำทับผู้อื่น ล้อเลียนเก่ง เป็นคู่หูกับอ้ายหนูน้อย

2. **หนูน้อย** นำมาจากคนชื่อๆ แกมโง่ ผิดคำ รูปร่างค่อนข้างเตี้ย พุงยาน ไช้คอตก ทรงผมคล้ายแค้นผ้า จมูกปากยื่นออกไป คล้ายกับปากวัว มีเครายาว คล้ายหนวดแพะ โครพูดเรื่องว้าวเป็นไม่พอใจ นุ่งผ้าโสร่งแต่ไม่มีลวดลาย ไม่สวมเสื้อ ถือมีคตะไกรหนีบหมากเป็นอาวุธ พูดเสียงต่ำสั้นเรื้อร้นขึ้นนาสิก ชอบคล้อยตามคนขู่งส่งเสริม แสดงความซื่อออกมาเสมอ

3. **นายยอดทอง** เชื่อกันว่าเป็นชื่อคนจริงชาวจังหวัดพัทลุง รูปร่างอ้วน ผิดคำ พุงย้อยก้นงอนขึ้นบนผมหยิกเป็นลอน จมูกยื่น ปากบวม เหมือนปากคนแก่ ไม่มีฟัน หน้าเป็นแผลจนลายคล้ายหน้าจระเข้ โครพูดถึงเรื่องจระเข้ไม่พอใจ นุ่งผ้าลายโจงกระเบน ไม่สวมเสื้อ เหน็บกริชเป็นอาวุธประจำกาย เป็นคนเจ้าชู้ ปากพูดจาโอ้อวด ใจเสาะ ชี้ขลาด ชอบขู่หลอก พูดจาเหลวไหล ยกย่องตนเอง บ้ายอ ชอบอยู่กับนายสาว ที่มีสำนวนชาวบ้านว่า "ยอดทองบ้านาย"

4. **นายสี่แก้ว** เชื่อกันว่าเามาจากคนที่ชื่อสี่แก้วจริงๆ เป็นคนมีตะบะ มือหนักโกรธใครตบด้วยมือหรือชนด้วยศิระยะ เป็นคนพูดจริง ทำจริง ผู้คนชอบอาสาเจ้านายด้วยจริงใจ ดักเตือนผู้อื่นให้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามทำนองคลองธรรม รูปร่างอ้วนเตี้ย ผิดคำ มีโหนกคอ ศิระยะล้าน นุ่งผ้าโจงกระเบน ลายตาหมากรุก ไม่สวมเสื้อ ไม่ถืออาวุธใดๆ โครพูดล้อเลียนเกี่ยวกับเรื่องพระ เรื่องร้อน เรื่องจำนวนเงินมากๆ จะโกรธทันที พูดซ้ำๆ ซัดถ้อยซัดคำ เพื่อกู่หูกือนายยอดทอง

ปัจจุบันนี้หนังตะลุงนอกจากจะไปแสดงตามสถานที่ต่าง ๆ หรือในงานต่าง ๆ แล้ว ก็ยังเป็นที่นิยมในการบันทึกลงในแผ่น VCD เพื่อวางออกจำหน่าย ซึ่งสำหรับหนังตะลุงลูกหมี สวงวน ศิลปินเอง ก็ได้บันทึกการแสดงลงในเทป และ วีซีดี โดยคุณครุฑชิตบอกกับทางทีวีจียว่า ได้ทำการบันทึกไว้กับบริษัท ไอคิว ดี มีเดียร์ ซึ่งได้บันทึกไว้เพื่อเป็นผลงานของท้องถิ่นภาคใต้ถือเป็นการเผยแพร่และอนุรักษ์การแสดงหนังตะลุงที่ทันสมัยอีกวิธีหนึ่ง

หนังตะลุง ถือเป็นศิลปะการแสดงหรือมหรสพที่เป็นเอกลักษณ์ของภาคใต้ของประเทศไทย มหรสพประเภทนี้ได้รับความนิยมมาตั้งแต่สมัยโบราณ และได้รับความนิยมสูงสุดในบรรดามหรสพทั้งปวงของภาคใต้อย่างต่อเนื่องกันมาตราบจนปัจจุบันนี้

แต่เดิมนั้นหนังตะลุงไม่แสดงในงานมงคล ไม่แสดงกลางวัน และไม่แสดงในตัวอาคาร แต่ในปัจจุบันนี้ได้เลิกยึดถือข้อจำกัดเหล่านี้เกือบหมด จึงทำให้การแสดงหนังตะลุงขยายตัวออกไปอย่างกว้างขวางยิ่งขึ้น ประกอบกับขณะนี้อัตราค่าแสดงของหนังตะลุงแต่ละคณะค่อนข้างสูง ทำให้ศิลปินประเภทนี้สามารถยึดถือการแสดงเป็นอาชีพหลักได้ ทั้งยังได้รับการยกย่องจากสังคมมากขึ้น จึงทำให้มีจำนวนนายหนังตะลุงเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ดังที่ปรากฏว่า ในบางตำบลจะมีหนังตะลุงอยู่หลายคณะ อีกทั้งรูปแบบการแสดงของหนังตะลุงในปัจจุบันนี้ได้เปลี่ยนแปลงไปมาก กล่าวคือ มีรายการวิทยุที่ถ่ายทอดรายการแสดงของหนังตะลุงอย่างกว้างขวาง และสถานีโทรทัศน์บางแห่งได้จัดให้มีรายการแสดงหนังตะลุงเป็นประจำทุกสัปดาห์ เป็นต้น รายการที่ จัดขึ้นเหล่านี้ได้รับความนิยมจากประชาชนเป็นจำนวนมาก

ด้วยเหตุนี้ จึงกล่าวได้ว่าหนังตะลุง เป็นมหรสพที่สามารถนำประสบการณ์ด้านต่างๆ เข้าไปเสนอประชาชนได้ถึงทุกหมู่เหล่า ทุกหนทุกแห่ง หนังตะลุงจึงมีอิทธิพลต่อความรู้ ความคิด ทัศนคติ และพฤติกรรมของทุกคนในครอบครัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งครอบครัวในชนบทของภาคใต้ เนื้อเรื่องและบทบาทของตัวละคร ตลอดจนคำพูดของตัวละครจากการแสดงของหนังตะลุงในครั้งหนึ่งๆ จะประทับใจคนดูไปนานเท่านั้น โดยมักจะนำไปเล่าถ่ายทอดกัน วิจารณ์กัน ในวงสังคมชนบทอย่างไม่รู้จักจบสิ้น นับตั้งแต่หมู่เด็กที่เริ่มดูหนังตะลุงเป็น ไปจนกระทั่งถึงกลุ่มคนแก่ของหมู่บ้าน ดังนั้น หนังตะลุงจึงมีอำนาจบันดาลใจของประชาชนในชนบทของภาคใต้ยิ่งกว่าสื่อประเภทใดๆ มหรสพประเภทนี้จึงสามารถพัฒนาคุณภาพของชาวบ้านในชนบท ซึ่งเป็นประชากรกลุ่มเป้าหมายเพื่อดำเนินงานด้านต่างๆ ของทางราชการได้เป็นอย่างดี

แต่ปัจจุบันศิลปะการแสดงหนังตะลุงซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของภาคใต้ เป็นวัฒนธรรมทางการแสดงและภาษา นับวันได้เลือนหายไปจากสังคมไทย หรือแม้แต่สังคมชาวภาคใต้ มีผู้ที่สานต่อลมหายใจทางศิลปะแขนงนี้เพียงไม่กี่ท่านซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นผู้อาวุโสทั้งนั้น เพราะการเข้ามาแทนที่ของเทคโนโลยีใหม่ๆ ค่านิยมใหม่ๆ รวมไปถึงการคลั่งไคล้ในวัฒนธรรมต่างชาติของคนหนุ่มสาวรุ่นใหม่ ซึ่งในทางกลับกันคนรุ่นใหม่ควรที่จะ ด้องอนุรักษ์ รักษา ความเป็นท้องถิ่นของเรา ดังนั้นผู้วิจัย จึงอยากจะมีส่วนที่จะช่วยกันต่อลมหายใจให้กับศิลปะการแสดงหนังตะลุง ตั้งใจอย่างเต็มที่เพื่อให้งานชิ้นนี้ ให้เป็นองค์ความรู้ที่มีประโยชน์ต่อสาธารณะชนโดยผ่านจากการถ่ายทอดประสบการณ์ของตัวแทนนายหนังตะลุง อย่าง คุณครรชิต คงรัตน์

3. ศักยภาพด้านศิลปหัตถกรรม

ศักยภาพมนุษย์ด้านศิลปหัตถกรรมถือเป็นศักยภาพมนุษย์ที่สำคัญอีกด้านหนึ่งเพราะชาติไทย เป็นชาติที่มีศิลปวัฒนธรรม และประวัตติความเป็นมาที่ยาวนาน ประเทศหนึ่งในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยปรากฏหลักฐาน โบราณสถาน โบราณวัตถุ ที่เป็นงานประณีตศิลป์จำนวนมาก ที่ผ่านการคิดค้น สร้างสรรค์ ประดิษฐ์ ขึ้นมา ด้วยความเพียรพยายาม ประณีต วิจิตร บรรจง สืบต่อกันมาเป็นเวลานานหลายร้อยปี หรืออาจถึงพันปี ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาข้อมูลด้านศิลปหัตถกรรมเพราะต้องการที่สืบสาน และอนุรักษ์งานประณีตศิลป์ของไทยเอาไว้ให้อยู่สืบไป ซึ่งหัตถกรรมพื้นบ้านภาคใต้อย่างหนึ่งที่ผู้วิจัยให้ความสนใจที่จะศึกษาและอยากจะอนุรักษ์ให้อยู่คู่กับภูมิปัญญาพื้นบ้านภาคใต้คือ หัตถกรรมพัดใบกะพ้อ

พัดใบกะพ้อ เป็นงานหัตถกรรมภูมิปัญญาของชาวบ้านที่ได้ประดิษฐ์คิดค้น สร้างสรรค์ใบกะพ้อจากธรรมชาติ ให้เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพ สวยงาม สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้หลายประการ มาเกือบ 100 ปีแรกเริ่มของพัดใบกะพ้อ เกิดจากราษฎร ที่อาศัย อยู่ที่บ้านโคกยาง หมู่ที่ 10 ตำบลร่อนพิบูลย์ อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช ในปัจจุบัน ไปทำสวนยางพารา และสวนผลไม้ ที่บ้านสวนเลา หมู่ที่ 5 ตำบลทุ่งโพธิ์ อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช ในปัจจุบัน บริเวณสวนยางพารา หรือสวนผลไม้ มีต้นกะพ้อเป็นจำนวนมาก จึงได้ตัดใบกะพ้อมา ตัดแต่งให้มีขนาดพอเหมาะ พัฒลมบรรเทาคลายความร้อน หลังจากเหน็ดเหนื่อยจากการทำงานในสวนยางพาราและสวนผลไม้หลังจากนั้นก็เริ่มนำมาใช้บ้านเรือน โดยใช้พัฒลมบรรเทาคลายความร้อนในยามพักผ่อน และพัฒลมในการติดไฟประกอบอาหาร ซึ่งใช้ได้ไม่นานก็เสื่อมสภาพต่อมามีการนำใบกะพ้อมาแยกเป็นกลีบแล้วสอดเป็นลายขัดทำเป็นพัดใบกะพ้อใช้ประโยชน์ได้มากกว่าเดิม แต่นึกขาดได้ง่ายเนื่องจากใบกะพ้อไม่เหนียวทนวิวัฒนาการการทำพัดใบกะพ้อจากการใช้ใบมาเป็นยอดกะพ้อที่ยังกลม โดยนำมาแยกกลีบใบแล้วลวกน้ำร้อนทำให้พัดใบกะพ้อมีความทนทาน นึกขาดได้ยาก มีสีขาวดูแล้วสวยงาม มีการตกแต่งด้ามพัดด้วยหวายที่มีความประณีตราษฎรที่ประกอบอาชีพทำสวนผลไม้ นำผลไม้มาขายตามตลาดนัดต่างๆ และนำพัดใบกะพ้อมาใช้พัฒลม ในระหว่างที่ขายผลไม้ ทำให้แม่ค้าในตลาดนัดเกิดความสนใจพัดใบกะพ้อมาใช้แทนกระดาษหนาที่ใช้พัฒลม

ซึ่งผลจากการที่นักวิจัยได้ศึกษาข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง และได้ลงพื้นที่เพื่อสอบถามข้อมูลด้านศักยภาพมนุษย์ของกลุ่มอย่างในอำเภอร่อนพิบูลย์ จึงทำให้ได้ทราบว่าผู้เชี่ยวชาญด้านหัตถกรรมที่สำคัญคือ นายจรัสฤทธิ์ทอง เป็นผู้มีความรู้ความชำนาญด้านศิลปหัตถกรรมพัดใบกะพ้อที่

สำคัญ ซึ่งเรื่องราวของมนุษย์ผู้มีศักยภาพท่านนี้ผู้วิจัยจะได้ถ่ายทอดออกมาเป็นบทเรียนดังต่อไปนี้

คุณจรัล ฤทธิทอง อายุ 62 ปี ปัจจุบันอาศัยอยู่ ณ บ้านโคกยาง เลขที่ 170/1 หมู่ 10 ตำบลร่อนพิบูลย์ อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช จากการพูดคุยกับคุณจรัลทำให้ทราบว่า เดิมคุณจรัลเป็นคนจังหวัดสุราษฎร์ธานี แต่ได้สมรสกับคุณประดับ ฤทธิทอง ภรรยาซึ่งเป็นคนร่อนพิบูลย์จึงได้มาอาศัยอยู่ที่บ้านหลังดังกล่าวจนถึงปัจจุบันซึ่งมีบุตรด้วยกัน 2 คน ซึ่งคุณจรัลได้เล่าให้กับทีมวิจัยฟังว่าภูมิปัญญาด้านหัตถกรรมพัดใบกะพ้อนี้คุณจรัลได้รับการถ่ายทอดจากกลุ่มชาวบ้านบ้านโคกยางที่ได้ทำพัดใบกะพ้อไว้ใช้เองและทำเป็นอาชีพเสริมมานานหลายปีจนมาเป็นกลุ่มจักสานพัดใบกระพ้อและธุรกิจชุมชนบ้านโคกยาง

ซึ่งตำนานของพัดใบกะพ้อนี้คุณจรัลเล่าว่าเกิดขึ้นจาก เมื่อหลังจากพายุโหมกระหน่ำภาคใต้อย่างหนักเมื่อปี พ.ศ. 2505 คนหลายอำเภอในท้องที่จังหวัดนครศรีธรรมราชโดยเฉพาะ อำเภอปากพนัง (แหลมตะลุมพุก) อำเภอเชียรใหญ่และอำเภอหัวไทร ได้ย้ายถิ่นฐานออกไปทำมาหากินถิ่นอื่นมากขึ้น พัดใบกะพ้อบ้านโคกยางก็เกิดจากผลพวงดังกล่าวเพราะว่า นายเอื่อน กำเนิดดี ก็ย้ายถิ่นมาจากอำเภอหัวไทร มาตั้งรกรากที่ดินทำสวนยางพาราและสวนผลไม้ในท้องที่อำเภอร่อนพิบูลย์และได้เข้าบ้านพักอาศัย ณ ที่บ้านโคกยาง กับพรรคพวกหลายคนเป็นชุมชนบ้านโคกยาง หรือตลาดโคกยาง แต่โดยลักษณะพิเศษเฉพาะตัวที่เป็นคนชอบค้นประดิษฐ์กรรมหรือมีความคิดสร้างสรรค์อยู่เสมอ โดยเฉพาะคิดทำผลิตภัณฑ์สินค้าเช่นนกหวีดไม้ไผ่ และพัดใบกระพ้อ

ต่อจากนั้นมาก็ได้ชวนเพื่อนฝูงในชุมชนดังกล่าว มีนายอ้อม คงทอง นายอ่ำ ทองเทพ นายเคลื่อน จันทร์นวล นางจันทร์ จันทร์นวล นายหวาย ดั่งใหญ่ นางรุ่ง จันทร์มาศ นางช่อง ศรีทองมาก นางช่วง ทองเทพ นางผล บรรจงเหลียง นางพันธ์ คงทอง ร่วมกันหาใบกะพ้อหาหวายและอุปกรณ์อื่นๆ มาจัดทำผลิตภัณฑ์กันเอง และออกหาตลาดเอง ไปขายตามหัวเมืองภาคใต้ เช่น อำเภอหาดใหญ่ อำเภอเมืองตรัง และอำเภอเมืองภูเก็ต และต่อมาได้นำสินค้าเข้าไปเมืองหลวงกรุงเทพฯ ผลปรากฏว่าตลาดที่กรุงเทพฯ พัดใบกะพ้อ ขายดีมาก

พัฒนาการผลิต จากรูปแบบไม่ค่อยสวย ค้ำเข็กลงใน ล่อน ไม้ได้ใส่หูก็ปรับปรุงใหม่เป็นค้ำหวายและใส่หูดู รูปแบบสวยงามขึ้น จากค้ำหวายมาเป็นค้ำหวายสังเคราะห์

(พลาสติก) จากหุไม้ไผ่กลานมาเป็นหุหวายและมาเป็นหุพลาสติกที่สะดวกขึ้น จากพัดสีพื้นธรรมดา มาเป็นพัดสอดสีและย้อมสีหลากสีสวยงาม จากตลาดที่ค้าขายกันเองแคบ ๆ ก็ขยายกว้างโดยมีผู้ค้า มาซื้อเองถึงบ้านผู้ผลิต

ซึ่งในเวลาต่อมาส่วนราชการ และหน่วยงานต่าง ๆ ได้มาประสานงานมากมายและ โดยเฉพาะพัฒนากรอำเภอร้อนพิบูลย์จากคนจำนวนน้อย จนผลิตกันทั้งชุมชนโคกยาง ร่วมกันขาย มาหลายปี และเมื่อประมาณพ.ศ. 2535 ก็ได้ชักชวนกันก่อตั้งกลุ่ม ชื่อว่า “กลุ่มจักสานพัดใบพ้อ” โดยร่วมกับเจ้าหน้าที่พัฒนากรอำเภอร้อนพิบูลย์ ได้พยายามช่วยเหลือหลายด้าน เช่น ทำความเข้าใจถึงระบบและระเบียบต่าง ๆ ให้แก่สมาชิก และที่สำคัญได้ช่วยจัดหาเงินทุนหมุนเวียนมาให้ กลุ่มจำนวนหนึ่งและเงินดังกล่าวทางกลุ่มได้ใช้หมุนเวียนมาตลอด หน่วยงานอื่นก็มีอุตสาหกรรม จังหวัดได้มาสนับสนุนงบประมาณให้ผู้ผลิตพัดใบกะพ้อเพื่อนำมาใช้หมุนเวียนเช่นกัน หน่วยงาน และบุคคลที่ยังไม่ได้นำมากล่าวไว้ในที่นี้อีกมากที่ได้ประสานหนุนช่วยด้วยดีตลาดมา

คุณจรัลเล่าให้ทีมนักวิจัยฟังว่าเมื่อวันที่ 7 ตุลาคม พ.ศ. 2536 เป็นวันที่อยู่ในความทรงจำของท่านและของชาวบ้านที่บ้านโคกยาง โดยจะอยู่ในความทรงจำตลอดไปไม่อาจลืมเลือน เพราะ สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถได้โปรดเกล้าให้ตัวแทนกลุ่มจักสานพัดใบกะพ้อ บ้านโคกยาง นำโดย นางประดับ ฤทธิ์ทองซึ่งเป็นภรรยาของคุณจรัล เข้าเฝ้านับเป็นพระมหากรุณาธิคุณล้นพ้นที่ พระองค์ทรงโปรดเกล้าให้เงินเป็นรางวัล และทรงสั่งให้สืบทอดงานอาชีพผลิตภัณฑ์ (ศิลปอาชีพ) สืบต่อกันไปหลังจากนั้นคุณจรัล และภรรยาจึงได้พยายามที่จะสืบสานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านพัด ใบกะพ้อต่อเนื่องมาโดยตลอด

สำหรับกะพ้อหรือมีชื่อสามัญ Fan palm มีชื่อวิทยาศาสตร์ : *Licuala squinosa* ซึ่งเป็นพืชที่มีถิ่นกำเนิด อยู่ทางภาคใต้ของไทย มาเลเซีย และอินโดนีเซีย กะพ้อเป็นปาล์มพื้นเมืองที่มีอยู่ทั่วไปในภาคใต้ กะพ้อมีต้นเป็นกอสูงประมาณ 15 - 20 ฟุต ใบรูปใบพัด ก้านใบยาวเล็กมีใบย่อยแตกออกจากกันและแตกออกจากจุดเดียวกัน ที่ ก้านใบแต่ละใบจะมีใบย่อยประมาณ 12 - 18 ใบ ตามใบย่อยมีรอยจีบ ปลายใบตัด ใบย่อยยาวประมาณ 1 ฟุต และกว้าง 4-5 นิ้ว ใบสีเขียว เข้มเมื่อเจริญ เติบโตไปสักระยะหนึ่งจะเกิดหน่อออกมาตามบริเวณ โคนต้นมากมาย กะพ้อเจริญเติบโตได้ดีในที่โล่งแจ้งสามารถปลูกใน สนามหญ้าเพื่อให้มันแตกออกเป็นพุ่มหรือจะทำเป็นสวนหย่อมก็ได้

การทำมัดใบกะพ้อเป็นงานหัตถกรรมที่มีละเอียดและยากพอสมควรซึ่งคุณจรัลบอกกับทีมวิจัยว่าผู้ที่ฝึกทำมัดใบกะพ้อจะต้องเป็นผู้ที่มีความตั้งใจจริง และมีความรักในงานศิลปหัตถกรรม เพราะเป็นงานฝีมือที่ต้องใช้ความประณีตและความละเอียด ซึ่งอุปกรณ์และขั้นตอนการทำมัดนั้น คุณจรัลได้ถ่ายทอดให้ผู้วิจัยรับฟังเพียงย่อ ๆ ดังนี้

อุปกรณ์การสานมัดใบกะพ้อ

1. ยอดอ่อนต้นกะพ้อ
2. หวายและไม้ไผ่กลาน สำหรับทำหวงหูตรงกลางด้ามของมัด
3. หวายหรือผลิตภัณฑ์ใยสังเคราะห์ สำหรับผูกพันด้าม
4. สีข้อม นิยมใช้สีแดง เขียว และสีเหลือง
5. มิดจักตอก ใช้เป็นมิดเลื่อยต่อกกะพ้อ
6. กรรไกรตัดแต่งมัดใบกะพ้อ
7. เหล็กแหลม ใช้เจาะรูสอดเชือกพันด้ามมัด

ขั้นตอนการสานมัดใบกะพ้อ

1. การเลื่อยพ้อ คือการนำยอดอ่อนใบกะพ้อสดที่ใบยังซ้อนทับกันอยู่นำมาเลาะหนาม เกลาแต่งเหลี่ยมก้านและตัดก้านให้ยาวพอเหมาะเพื่อทำด้ามมัดต่อไป ดึงแยกกริบใบหรือหูกะพ้อทั้งสองข้างออกทิ้ง ตัดสะคือกระพ้อซึ่งเป็นก้านแกนกลางออก ให้เหลือประมาณ 5-6 นิ้ว กรีดใบออกเป็นทางยาวตลอด ให้กว้างประมาณ 1 เซนติเมตร หนึ่งใบใหญ่ต้องกรีดให้ได้ 18-22 แฉก นำไปตากแดดจัด 1 วันให้ห้วยส่วนปลายใบลงเพื่อให้ใบเหี่ยวตรงไม่คดงอ เมื่อดากแดดใบสีเขียวจะเปลี่ยนเป็นสีน้ำตาลอ่อน

2. การลวกน้ำร้อนและตากแดด นำใบกะพ้อที่ตากแดดหนึ่งวันแล้วไปลวกน้ำร้อน เพื่อให้ใบนิ่มชุ่มแช่ในน้ำเดือดประมาณ 3 นาที ยกขึ้นแขวนไว้กับราวไม้ไผ่ ควรจัดวางให้เป็นระเบียบ เหมาะแก่การพลิกแปร ให้แห้งทั่วๆ กัน และเพื่อเก็บยกได้ง่ายหลังจากบ่มใบกะพ้อไว้หนึ่งคืน ให้ยกทั้งราวไม้ไผ่ไปแขวนตากแดดประมาณ 3 วัน จนกว่าจะแห้ง จึงนำไปเก็บไว้ในที่ร่ม อย่า

ให้ถูกฝนถูกน้ำและความชื้น ต้องจัดการตากและเก็บ จนกว่าจะได้ใบกะพ้อแห้งขาวสวย แล้วจึงนำไปย้อมสีต่อตามต้องการ เพื่อให้การจักสานมีลวดลายงดงามมากยิ่งขึ้น

3. การก่อพืด นำน้ำอุ่นมาพรมใบกะพ้อแห้งที่จะใช้จักสาน หรือชุบน้ำให้เปียกพอทั่ว ห่อด้วยผ้าทิ้งไว้ประมาณ 10 - 20 นาที เพื่อให้ใบกะพ้อแห้งอ่อนตัว และเกิดความเหนียวไม่แตกขณะสาน นำยอดกะพ้อที่นิ่มดีแล้วแยกตรงกลาง นับตอกข้างซ้ายและขวาให้เท่ากันจำนวนตอกตามความเหมาะสม เช่น พืดขนาดกลางนับข้างละ 18 ตอก พืดขนาดใหญ่ข้างละ 22 ตอก ส่วนตอกที่เหลือทั้งสองข้างให้ดึงออกนำมาใช้เป็นตอกก่อสานพืด

4. การขึ้นพืด นำใบกะพ้อที่เตรียมไว้วางบนพื้น หันก้านเข้าหาตัวผู้สาน ใช้เท้าข้างหนึ่งเหยียบก้านใบกะพ้อให้กระชับ แผลใบกะพ้อออกเป็นตอก ทำเป็นตอกยื่น นำตอกพ้อมาสลับหัวสลับหางซ้อนกันเป็นคู่ จะเริ่มวางตอกก่อข้างใดข้างหนึ่งก่อนก็ได้ แล้วจักสานขัดเป็นลายขัดอีกข้างหนึ่งให้ได้ 3 คู่ จัดตั้งตอกให้อยู่ในสภาพที่เรียบร้อย พร้อมทั้งจะจัดไปสานก่อลายขัดอีกข้างหนึ่ง เมื่อก่อตอกก่อ 3 คู่ ทั้งสองข้างเสร็จแล้ว ให้

นำตอกสองข้างมาขัดกันเองสานขัดเข้ากับตอกยื่นแบบลายขัดไทย โดยยกตอก 1 ตอกแล้วข้ามตอกอีก 1 ตอก ไปเรื่อย ๆ จนสุดตอก ในกรณีที่ต้องการทำพืดย้อมสีตอกบางตอกให้นำตอกที่ย้อมสีแล้ว แทรกเข้าเป็นตอกยื่นหรือตอกขัดตามที่ต้องการ

5. การเวียนพืด เมื่อขึ้นพืดเสร็จแล้ว ต้องจัดตอกให้แน่นพอดี ปลายตอกที่เหลือให้สานกลับลงมา ดึงขัดและต้องจัดรูปทรงให้สวยงาม ปลายตอกที่เหลือให้รวบมัดไว้ที่ก้านพ้อเตรียมไว้พันเป็นด้ามพืด

6. การพันด้ามพืด นำท่อนหวายสั้น ๆ หรือไม้ไผ่ที่เตรียมไว้ นำมาให้โค้งประกบคร่อมปลายก้านใบกะพ้อไว้ ให้ช่วงโค้งห่างจากปลายก้านใบราว 1 นิ้ว นำเชือกหวายมาพันทับหวายที่ประกบก้านใบพืดให้แน่นและให้ละเอียดที่สุด สอดห่วงหวายตรงปลายด้ามของพืดให้ประณีต

สำหรับคุณจรัล ถือเป็นบุคคลที่มีความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมและถือเป็นผู้คอยผลักดันให้มีการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาดังกล่าวไว้ให้อยู่กับจังหวัดนครศรีธรรมราชสืบต่อไป เพราะจากการศึกษาข้อมูลของผู้วิจัยทราบว่า การทำพืดใบกะพ้อ ในปัจจุบันจะมีอยู่เพียงที่อำเภอรัตนพิบูลย์ และอำเภอรุขประทุมเท่านั้น ดังนั้นจึงควรที่จะอนุรักษ์ไว้และถ่ายทอดภูมิปัญญานี้

ผู้คนรุ่นใหม่ให้เรียนรู้สืบทอดภูมิปัญญาต่อไป ซึ่งทั้งคุณจรัส และภรรยาคือคุณประดับ ได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของการถ่ายทอดภูมิปัญญาที่มีค่านี้ จึงได้มีการถ่ายทอดความรู้การทำผัดใบกะพ้อนี้ให้กับบุคคลที่สนใจที่สนใจและที่สำคัญได้ถ่ายทอดองค์ความรู้นี้ให้กับนักเรียนนักศึกษา โดยที่ผ่านมามคุณจรัส และคุณประดับได้เป็นวิทยากรในการอบรมให้ความรู้ให้กับนักเรียนในโรงเรียนต่าง ๆ เรื่องการทำผัดใบกะพ้อ ให้กับหลายโรงเรียนในจังหวัดนครศรีธรรมราช นอกจากนี้คุณจรัส ยังเป็นผู้ผลักดันให้ชาวบ้านมีการรวมกลุ่มกันเพื่อจำหน่ายผัดใบกะพ้อ กลายเป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านโคกยาง

ดังนั้น การนำภูมิปัญญาพื้นบ้านมาใช้เพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง พบว่า ชาวบ้านมีองค์ความรู้ภูมิปัญญาด้านการจัดการ และการใช้ประโยชน์จากป่าจากที่จะใช้แก้ปัญหาเศรษฐกิจของชุมชนด้วยการนำทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในท้องถิ่น คือ ใบกะพ้อมาใช้เพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง มีการถ่ายทอดองค์ความรู้กันมากกว่า 100 ปี และก่อให้เกิดภูมิปัญญาในการนำใบกะพ้อ จัดเป็นภูมิปัญญาด้านหัตถกรรมจักสานผลิตขึ้นมาเพื่อใช้ในครัวเรือน ที่มีประโยชน์ใช้สอยในการดำรงชีวิต ทำให้ชาวบ้านมีอาชีพสามารถสร้างรายได้ให้กับครอบครัว และชุมชน ตามทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 1 คือ ขั้นพอมิพอกิน เลี้ยงตัวเองได้ (Self – sufficiency) ขั้นต่อมาหรือทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 2 คือ ขั้นอยู่ดีกินดี ชาวบ้านมีการรวมกลุ่มในการผลิตเพื่อให้มีอำนาจในการต่อรองการซื้อขายผลผลิตของตนเอง

ดังนั้น ภูมิปัญญาพื้นบ้านจัดเป็นมิติทางวัฒนธรรมที่มีบทบาทในการช่วยพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนมานานในอดีต ถึงแม้ว่าจะถูกละเลยไปบ้างในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมา แต่ในปัจจุบันเป็นที่ยอมรับกันว่าสังคมจะอยู่รอดได้อย่างยั่งยืนนั้น การอนุรักษ์รักษาป่าด้วยภูมิปัญญาพื้นบ้านจะมีส่วนช่วยอย่างสำคัญ การนำภูมิปัญญาพื้นบ้านมาใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง จะช่วยลดความเสี่ยงต่อการล่มสลายของครอบครัว ชุมชน โดยส่วนรวมในที่สุด และยังช่วยให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้

4. ศักยภาพด้านการบริหารจัดการกองทุนและธุรกิจชุมชน (กลุ่มออมทรัพย์)

ศักยภาพมนุษย์อีกด้านที่นักวิจัยสนใจศึกษาค้นคว้าข้อมูลได้แก่ ศักยภาพด้านการบริหารจัดการกองทุนและธุรกิจชุมชน (กลุ่มออมทรัพย์) ซึ่งถือเป็นด้านสำคัญอีกด้านหนึ่งที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็งช่วยแก้ปัญหาความยากจนในชุมชนได้ เพราะการออมทรัพย์ในชุมชนเป็นการส่งเสริมให้คนในชุมชนรู้จักการออม รู้จักการใช้ชีวิตอย่างพอเพียง

ซึ่งมีความหมายของ การออมทรัพย์ ไว้ว่าหมายถึง จำนวนเงินของรายได้ส่วนที่เหลือหลังจากหักค่าใช้จ่าย หรือรายได้หักค่าใช้จ่าย ส่วนที่เหลือคือเงินออม ซึ่งจำนวนเงินออมคือส่วน

ของรายได้ที่เหลืออยู่ ซึ่งการออมทรัพย์หรือเงินออม เป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้เป้าหมายของบุคคล ซึ่งกำหนดไว้ในอนาคตบรรลุจุดประสงค์ เช่น กำหนดเป้าหมายไว้ว่าจะต้องเปิดกิจการร้านขายขนมปังเล็ก ๆ เป็นของตนเองในอนาคตให้ได้ เงินออมจะเป็นปัจจัยสำคัญที่กำหนดให้เป้าหมายที่วางไว้เป็นจริงขึ้นมาได้ นอกจากนี้เงินออมยังสามารถใช้แก้ไขปัญหาความเดือดร้อนทางการเงินที่อาจเกิดขึ้นได้ โดยไม่ต้องพึ่งพาคู่คนอื่น การออมทรัพย์จึงควรกระทำอย่างสม่ำเสมอ และเป็นกิจนิสัย

สิ่งจูงใจในการออมคือ “เป้าหมาย” อย่างใดอย่างหนึ่งในอนาคต ซึ่งได้กำหนดไว้อย่างชัดเจนแน่นอนย่อมก่อให้เกิดความกระตือรือร้นที่จะเก็บออมมากขึ้น เป้าหมายของแต่ละบุคคลอาจจะแตกต่างกันออกไป ขึ้นอยู่กับความจำเป็นและความต้องการเป็นสำคัญ ความหวังและความทะเยอทะยานก็มีส่วนจูงใจในการออม เช่น ต้องการมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี มีการศึกษาที่สูงขึ้น มีบ้านและที่ดินเป็นของตนเอง มีความสุขสบายในวัยชรา หรือมีความหวังที่จะให้ลูกหลานมีหลักฐานที่มั่นคง มีความก้าวหน้าในการงาน เป้าหมายในการออมที่แตกต่างกันจะเป็นสิ่งกำหนดให้จำนวนเงินออม และระยะเวลาในการออมทรัพย์แตกต่างกันไป

ซึ่งผลจากการที่นักวิจัยได้ศึกษาข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง และได้ลงพื้นที่เพื่อสอบถามข้อมูลด้านศักยภาพมนุษย์ของกลุ่มตัวอย่างในอำเภอปากพ่อง จึงทำให้ได้ทราบว่าผู้เชี่ยวชาญด้านการบริหารจัดการกองทุนและธุรกิจชุมชน (กลุ่มออมทรัพย์) ที่สำคัญคือ นางอุษณีย์ จันทรัมย์ ซึ่งเป็นผู้มีความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการกองทุนสหกรณ์ออมทรัพย์ที่สำคัญของอำเภอปากพ่อง ซึ่งเรื่องราวของมนุษย์ผู้มีศักยภาพท่านนี้ผู้วิจัยจะได้ถ่ายทอดออกมาเป็นบทเรียนดังต่อไปนี้

คุณอุษณีย์ จันทรัมย์ หรือ ปัจจุบันอาศัยอยู่ที่บ้านป่าขลุ เลขที่ 3 หมู่ที่ 2 ตำบลขนานนาบ อำเภอปากพ่อง จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งจากการที่พูดคุยกัน ทำให้ผู้วิจัยทราบว่าท่านเป็นคนในพื้นที่นี้มาตั้งแต่กำเนิด เกิดเมื่อวันที่ 30 ตุลาคม 2495 ปัจจุบันอายุ 57 ปี ทางด้านประวัติครอบครัวของคุณป้า ทราบว่าท่านสมรสกับนาย โกวิท จันทรัมย์ และมีบุตรด้วยกัน 5 คน ซึ่งคุณโกวิทซึ่งเป็นสามีก็เป็นผู้นำชุมชนที่สำคัญเพราะเป็นผู้ส่งเสริมให้คนในชุมชนอยู่อย่างพอเพียงช่วยสร้างอาชีพให้กับชุมชน เป็นผู้นำในการปลุกดันจากเพื่อนมาเกี่ยวเป็นน้ำตาลจากจำหน่าย โดยจัดตั้งเป็นกลุ่มผลิตน้ำตาลจาก และก็ได้รับการสนับสนุนเงินทุนและอุปกรณ์จากกลุ่มออมทรัพย์เช่นเดียวกัน นอกจากนี้ยังเป็นผู้ที่ถือได้ว่าเป็นผู้มีศักยภาพกันทั้งสามีและภรรยา

ส่วนทางด้านประวัติการศึกษาของคุณอุษณีย์ทราบว่าท่านจบการศึกษาเพียงระดับชั้นประถมศึกษา ปีที่ 4 จากโรงเรียน ตำบลขนานนาบ อำเภอปากพ่อง จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่ง

หลังจากจบการศึกษาในระดับภาคบังคับในสมัยนั้นแล้วท่านก็ออกมาประกอบอาชีพค้าขายของชำ ประกอบกับการทำสวนทำไร่ซึ่งเป็นอาชีพดั้งเดิมของบิดา-มารดา และต่อมาก็ได้สมรสกับคุณ โกวิท และประกอบอาชีพเดิมเรื่อยมา

สำหรับเรื่องราวความเป็นมาของความเชี่ยวชาญในด้านบริหารจัดการกองทุนและธุรกิจชุมชน (กลุ่มออมทรัพย์) นั้นเริ่มจากคุณอุศณีย์ ได้เป็นแกนนำสำคัญในการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์บ้านป่าขรุ และกลุ่มสัจจะบ้านป่าขรุ โดยคุณอุศณีย์เล่าให้กับทีมงานวิจัยฟังว่ากลุ่มออมทรัพย์บ้านป่าขรุ เริ่มต้นเมื่อประมาณ พ.ศ. 2544 เมื่อรัฐบาลได้มีโครงการช่วยเหลือประชาชนโดยให้เงินสนับสนุนหมู่บ้านละ 1,000,000 บาท เพื่อเป็นเงินทุนหมุนเวียนในการดำเนินธุรกิจชุมชนของหมู่บ้านและเพื่อเป็นเงินทุนหมุนเวียนช่วยเหลือสมาชิกในกลุ่ม โดยอาศัยการจัดตั้งในลักษณะของสหกรณ์ออมทรัพย์แต่การจัดตั้งดังกล่าวต้องใช้เวลาในการสะสมเงินทุนของสมาชิกให้เพียงพอเพื่อรองรับความต้องการกู้ยืมของสมาชิกในกลุ่มนั้นๆ ดังนั้นการให้เงินทุนประเดิมจำนวน 1 ล้านบาทจากภาครัฐในโครงการกองทุนหมู่บ้านฯ จึงเป็นการสร้างทางลัดให้ประชาชนในหมู่บ้านสามารถนำเงินทุนที่ได้มาบริหารให้สมาชิกได้กู้ยืม เพื่อเพิ่มศักยภาพด้านการผลิตและเป็นแหล่งเงินทุนหมุนเวียนในการประกอบอาชีพที่ทำอยู่ แต่จากความเคยชินกับรูปแบบการให้ความช่วยเหลือแบบให้เปล่าของภาครัฐในอดีต ทำให้ประชาชนที่เคยได้รับความช่วยเหลือในรูปแบบเดิม มองว่าเงินประเดิมกองทุนหมู่บ้านฯ เป็นเงินที่มีลักษณะเหมือนการช่วยเหลือเช่นที่ผ่านมา จึงไม่จำเป็นต้องชำระคืนก็ได้ ซึ่งจะเป็นอุปสรรคต่อการบรรลุเป้าหมายของกองทุนหมู่บ้านฯ ที่มุ่งหวังให้เงินจำนวน 1 ล้านบาทเป็นทุนประเดิมให้ชุมชนสร้างดอกผลเพื่อขยายเงินทุนให้กับสมาชิกอื่นๆ ที่มีความจำเป็นต้องกู้ยืมต่อไป ซึ่งคุณอุศณีย์ เป็นแกนนำสำคัญในการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์และกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ และได้รับความไว้วางใจจากกลุ่มสมาชิกในการเป็นประธานกลุ่มออมทรัพย์ ซึ่งมาจากการลงคะแนนเสียงจากสมาชิกในที่ประชุมใหญ่ของกลุ่ม ต่อเมื่อเมื่อเป็นประธานกลุ่มครบวาระก็ได้รับการคัดเลือกให้เป็นอีกหลายวาระ ซึ่งต่อมาคุณอุศณีย์ก็ได้รับความไว้วางใจจากกลุ่มให้เป็น เหนรัญญิกของกลุ่มออมทรัพย์และกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ของบ้านป่าขรุ จนกระทั่งถึงปัจจุบัน

กลุ่มออมทรัพย์บ้านป่าขรุ ได้แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม โดยกลุ่มแรกเป็นกลุ่มออมทรัพย์ที่ได้รับเงินสนับสนุนจากรัฐบาลเป็นเงิน 1,000,000 บาท เรียกว่ากองทุนหมู่บ้านโดยจัดสรรให้คนในหมู่บ้านที่มีความเดือดร้อนได้กู้ยืมไปใช้โดยในช่วงระยะแรก ๆ จะคิดดอกเบี้ยร้อยละ 1 บาท แต่ด้วยความที่ไม่อยากจะให้สมาชิกเดือดร้อน และได้หวังกำไรมากมายจากสมาชิก คุณอุศณีย์จึงได้ประชุมร่วมกับคณะกรรมการกลุ่ม เพื่อลดดอกเบี้ยลงเหลือร้อยละ 0.5 ซึ่งจากระยะเวลาจาก พ.ศ. 2544 จนถึงปัจจุบันทำให้

กองทุนหมู่บ้านมีเงินหมุนเวียนในกลุ่มถึง 1,800,000 บาท ซึ่งเงินก้อนนี้จะเป็นเงินที่ต้องทำธุรกรรมผ่านทางธนาคารออมสิน ฝากไว้กับธนาคารออมสิน และเมื่อสมาชิกยื่นเรื่องกู้ยืม เมื่ออนุมัติผ่านก็จะโอนเงินเข้าบัญชีของสมาชิกโดยตรง

ส่วนกลุ่มออมทรัพย์อีกกลุ่มหนึ่งเป็นกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ เพื่อจะได้ให้สมาชิกรู้จักการออมเงินและเพื่อจะได้มีเงินทุนมาใช้ในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนต่อไปจากสมาชิกแรกเริ่มจำนวนไม่กี่คน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวบ้านในหมู่ที่ 2 บ้านป่าขรุ ทำให้กลุ่มมีเงินเริ่มเพียงจำนวนไม่กี่หมื่นบาท แต่ต่อมาก็เริ่มมีสมาชิกสมัครเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ เงินทุนในกลุ่มก็ได้เพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ เช่นกัน ซึ่งกลุ่มสัจจะออมทรัพย์เป็นการออมทรัพย์แบบพัฒนาครบวงจร ซึ่งเป็นจุดแข็งของการออมทรัพย์ประเภทนี้ โดยสมาชิกจะออมเงินกับกลุ่มเดือนละ 1 ครั้ง โดยต้องทำการออมครั้งแรกอย่างต่ำ 1 หุ่น ในราคาหุ่นละ 10 บาท จากนั้นนำเงินออมที่ได้ไปให้สมาชิกกู้ยืมโดยสมาชิกแต่ละคนสามารถกู้ได้คนละ 10,000 – 30,000 บาทต่อครั้ง โดยต้องมีสมาชิกอย่างน้อย 2 คนช่วยค้ำประกัน และจะต้องส่งคืนให้ครบภายในระยะเวลา 1 ปี แต่หากสมาชิกคนไหนไม่มีเงินที่จะส่งคืน ก็จะต้องส่งดอกเบี้ยให้กลุ่มก่อน แล้วค่อยนำเงินต้นมาจ่ายเมื่อมีเงิน และด้วยความที่เป็นคนมีจิตใจดีมีเมตตาและอยากช่วยเหลือเพื่อนสมาชิกในกลุ่ม คุณอุศณีย์จึงมักจะยึดหยุ่นให้กับสมาชิกอย่างเสมอ บางครั้งหากสมาชิกไม่มีเงินมาชำระ แต่หากมีสินค้าอะไรที่สามารถจำหน่ายได้อย่างเช่น น้ำตาลจาก หรือข้าวเปลือก คุณอุศณีย์ก็จะรับซื้อไว้เองเพื่อนำไปจำหน่ายที่หลังหรือบางครั้งก็จะช่วยติดต่อผู้ซื้อให้ และเมื่อสิ้นปีกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ก็จะนำผลกำไรมาแบ่งเป็นปันผลให้กับสมาชิก และแบ่งเป็นเงินกองทุนสำหรับสวัสดิการกับสมาชิก หรือเพื่อซื้ออุปกรณ์ต่าง ๆ ที่จำเป็นสำหรับการประกอบอาชีพของสมาชิกในกลุ่ม เช่น สมาชิกที่มีอาชีพทำน้ำตาลจาก ทางกลุ่มสัจจะก็จะซื้อกระทะ เอาไว้สำหรับให้สมาชิกได้ใช้ในการประกอบอาชีพ หรือกำไรบางปีก็จะซื้อรถไถนา รถสีข้าวเพื่อให้สมาชิกที่ประกอบอาชีพทำนาได้นำไปใช้

ซึ่งวิธีการบริหารจัดการเงินในกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ก็จะเหมือนกองทุนทั่วๆ ไป คือ ร้อยละ 60 จะปันผลคืนให้กับสมาชิกปีละครั้ง ร้อยละ 15 เป็นค่าตอบแทนให้กับคณะทำงาน ร้อยละ 10 เก็บเข้ากลุ่มไว้เป็นทุนสำรองครั้งต่อไป และร้อยละ 10 คืนกำไรให้กับสังคมในรูปของเงินช่วยเหลือสังคม หรืองานสาธารณะต่าง ๆ ของชุมชน โดยการซื้ออุปกรณ์ประกอบอาชีพดังที่กล่าวไปแล้ว และอีกร้อยละ 5 ใช้เพื่อเป็นค่าวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ในการดำเนินงาน

เมื่อเวลาหมุนเวียนผ่านไป กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ก็ได้รับการยอมรับมากขึ้นเรื่อย ๆ เห็นได้จากยอดสมาชิกที่เพิ่มขึ้นทุกปี และมีเงินหมุนเวียนเพิ่มมากขึ้น กิจกรรมดำเนินไปด้วยความก้าวหน้า และสามารถยืนหยัดได้ด้วยวิถีของชุมชนและการบริหารจัดการของคนในชุมชน บนความสำเร็จที่ต่อเนื่องมากกว่า 8 ปี และยังมีแนวโน้มที่จะเติบโตขึ้นอย่างต่อเนื่อง มีหลายคนในกลุ่มที่ทำงาน

ร่วมกันด้วยความทุ่มเทและตั้งใจ แต่หนึ่งในนั้นที่สมาชิกทุกคนยอมรับในบทบาทก็คือ คุณอุศณีย์นั่นเอง เพราะเป็นผู้มีความรู้ความสามารถในการจัดทำบัญชีและดูแลด้านการเงินให้กับกลุ่มออมทรัพย์ทั้ง 2 กลุ่มให้กับหมู่บ้านมาตลอด

ซึ่งการดูแลเงินจำนวนนี้คุณอุศณีย์ก็กล่าวว่ามันง่ายเลย เพราะจะต้องดูแลอย่างรอบคอบแต่ด้วยความที่เป็นคนที่อุทิศตนให้กับชุมชนคุณอุศณีย์ก็ได้ทำหน้าที่อย่างเต็มที่เต็มกำลังเพียงเพื่อต้องการช่วยเหลือเพื่อนสมาชิก ด้วยหลักการที่ยึดมั่นมาตลอดชีวิตการทำงาน ผลการดำเนินงานของกลุ่มออมทรัพย์ และกลุ่มสัจจะจึงก้าวหน้าขึ้นเรื่อย ๆ ตลอดเวลาที่ผ่านไป ซึ่งความพยายามในการไขว่คว้าหาความรู้ และความเสียสละ ซื่อสัตย์ อุตุน และเสียสละเพื่อประโยชน์ของส่วนรวมคือส่วนหนึ่งที่ทำให้คุณอุศณีย์ได้รับการยอมรับจากสมาชิก และเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เธอกลายเป็นผู้มีศักยภาพ แม้จะเรียนจบเพียงชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 แต่คนเราเมื่อใฝ่รู้ ก็ไม่ยากเกินไปที่จะมีความรู้ เพราะเธอจะเข้าอบรมเรื่องการทำบัญชีกับหน่วยงานหลายหน่วยงานที่จัดอบรมด้านการทำบัญชีการเงินและยังเรียนรู้จากประสบการณ์จริงที่ได้ทำงานให้กับชุมชนมาเป็นเวลานานทำให้ความเป็นผู้มีศักยภาพ ได้เกิดขึ้นกับตัวเธอและเธอก็สามารถนำพากลุ่มออมทรัพย์ทั้ง 2 กลุ่มของบ้านป่าขรุก้าวหน้ามาจนถึงปัจจุบัน

ซึ่งจากการพูดคุยกับคุณอุศณีย์ทำให้ทราบว่าปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินงานกลุ่มออมทรัพย์ทั้ง 2 กลุ่มประสบความสำเร็จนั้นจะต้องประกอบด้วยหลายปัจจัยดังต่อไปนี้คือ

1. การมีส่วนร่วมของสมาชิก หากสมาชิกมีความรับผิดชอบและมีวินัยในการชำระเงินให้ตรงตามเวลาและนำเงินไปใช้ประกอบอาชีพตามที่ได้แจ้งไว้ จะช่วยให้ไม่เกิดปัญหาในการชำระเงินคืนในภายหลัง นอกจากนี้ การที่สมาชิกมีความตระหนักถึงการมีส่วนร่วมของการเป็นเจ้าของทุนและรักษาผลประโยชน์ของกองทุน จะช่วยให้การดำเนินงานของกองทุนฯ เป็นไปด้วยดี

2. คุณภาพกรรมการ กระบวนการเลือกสรร คณะกรรมการควรเป็นบุคคลที่มีความรู้ความสามารถ มีประสบการณ์ และมีความรับผิดชอบ รวมถึงจะต้องเป็นผู้ที่มีความเสียสละและเต็มใจที่จะเข้ามาบริหารกลุ่มออมทรัพย์ หากกรรมการมีความรู้ด้านบัญชีและมีประสบการณ์ในการบริหารกลุ่มออมทรัพย์ฯ มาก่อน จะช่วยให้การดำเนินงานของกองทุนฯ ประสบความสำเร็จ แต่หากกรรมการไม่มีความซื่อสัตย์แล้ว อาจเกิดการยกยอกเงินไปใช้ส่วนตัว ซึ่งในบางกองทุนฯ สมาชิกได้นำเงินมาชำระคืนที่กรรมการแล้ว แต่กรรมการไม่ได้นำเงินไปฝากไว้ที่ธนาคาร ทำให้เกิดปัญหาหนี้สูญและการฟ้องร้องตามมาซึ่งที่ผ่านมากลุ่มออมทรัพย์บ้านป่าขรุไม่เคยเกิดเหตุการณ์ดังกล่าวแต่จะเกิดเหตุการณ์นี้กับหลาย ๆ กลุ่มในเขตพื้นที่ใกล้เคียงกัน

3. ความเข้าใจเกี่ยวกับกองทุนฯ สมาชิกบางรายยังมีความเข้าใจว่า เงินกองทุนฯ เป็นเงินของรัฐบาล หากไม่มีเงินจ่ายก็ให้จ่ายเฉพาะดอกเบี้ยก่อน หรือหากเงินหมดทางรัฐจะเอามาให้ใหม่

อีก ซึ่งเป็นความเข้าใจที่ไม่ถูกต้อง ขณะเดียวกันกรรมการในบางกองทุนฯยังไม่สามารถชี้แจงกฎระเบียบข้อบังคับให้สมาชิกเข้าใจและยอมรับได้ ขาดการสื่อสารประชุมชี้แจงกับสมาชิก ทำให้สมาชิกยังไม่ค่อยรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของเงินทุน

4. วัฒนธรรมท้องถิ่น วัฒนธรรมท้องถิ่นที่อยู่กัน โดยอาศัยความเอื้ออาทรและประนีประนอมกันเป็นหลัก ทำให้บางครั้งเมื่อมีปัญหาสมาชิกไม่ยอมชำระหนี้คืน คณะกรรมการก็ไม่อยากมีปัญหา จึงยอมผ่อนผันให้เรื่อยมาโดยไม่มีกำหนดเวลาชำระคืน ทำให้กระบวนการฟ้องร้องไม่เกิดขึ้น ซึ่งถือเป็นความเสี่ยงต่อการดำเนินงานกองทุนฯ ที่จะก่อให้เกิดการเลียนแบบแก่สมาชิกรายอื่นที่จะไม่ชำระหนี้ตามไปด้วย

5. การใช้เงินตามเป้าหมายที่กำหนด กองทุนใดที่มีคณะกรรมการติดตามว่าสมาชิกรายใดไปใช้ตามวัตถุประสงค์ที่ขอกู้โดยอาจแบ่งสมาชิกเป็นกลุ่มย่อยๆ และแต่ละกลุ่มมีกรรมการคอยดูแล จะช่วยลดปัญหาที่จะเกิดหนี้เสียในอนาคตได้

6. ระบบเครือข่าย การประสานงานระหว่างเครือข่ายกองทุนทุกระดับ จะช่วยสร้างความเข้มแข็งให้แก่กองทุน ได้แลกเปลี่ยนองค์ความรู้ ช่วยกันแก้ไขปัญหา อันจะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพพัฒนาอาชีพ ตลอดจนบูรณาการกิจกรรมต่างๆเข้าด้วยกัน แต่ที่ผ่านมายังพบว่า เครือข่ายมีส่วนช่วยแก้ไขปัญหาในพื้นที่น้อยมาก

จากการทำงานที่ยึดหลักของการวางระบบให้ชัดเจนทั้งในเรื่องของระบบบัญชีระบบการบริหารจัดการและการมีคุณธรรม ความซื่อสัตย์ เสียสละเพื่อส่วนรวม รับผิดชอบร่วมกันเห็นอกเห็นใจและไว้วางใจกัน จากวิธีการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ ทำให้ชุมชนบ้านป่าขู เป็นชุมชนที่เข้มแข็ง สามารถแก้ไขปัญหาหนี้สินของชุมชน สมาชิกมีรายได้ มีเงินออม และมีสวัสดิการอื่น ๆ สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างเป็นสุขและใช้ชีวิตด้วยหลักเศรษฐกิจพอเพียง และยังช่วยบรรเทาความเดือดร้อนให้กับสมาชิกในกลุ่มอีกด้วย จึงเป็นที่น่ายกย่องสำหรับผู้ที่ทำงานด้วยความเสียสละตลอดระยะเวลา 8 ปีที่ผ่านมา

5. ศักยภาพด้านการเกษตรกรรม

ศักยภาพมนุษย์ด้านการเกษตรถือเป็นศักยภาพมนุษย์ที่สำคัญของประเทศไทย เพราะประเทศไทยเป็นประเทศที่มีพื้นฐานเกษตรกรรมมาตั้งแต่อดีตจนกระทั่งถึงปัจจุบัน ประชากรโดยส่วนใหญ่ของประเทศยังประกอบอาชีพด้านการเกษตร และสินค้าทางการเกษตรก็เป็นสินค้าที่ทำรายได้หลักให้กับประเทศไทยมาอย่างยาวนาน ซึ่งในปัจจุบันด้านการเกษตรกรรมของไทยได้มีการพัฒนาไปอย่างมากเมื่อเทียบกับอดีต ซึ่งการพัฒนาการเกษตรในช่วงหลายปีที่ผ่านมา ประเทศไทยมีการพัฒนาไปอย่างรวดเร็ว และเป็นการเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิต การใช้เครื่องมือที่ทันสมัย

การใช้สารเคมีและการใช้ยากำจัดศัตรูพืช เน้นการผลิตที่ใช้เทคโนโลยีและการลงทุนสูง เน้นการเกษตรแบบครบวงจร ซึ่งเป็นเกษตรอุตสาหกรรมอันเป็นธุรกิจการเกษตรรายใหญ่ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วดังกล่าวถึงแม้จะส่งผลกระทบต่อด้านบวกต่อการขยายตัวของเศรษฐกิจ ทำให้เกิดความเสียหายกับธรรมชาติ เกษตรกรต้องลงทุนสูงขึ้น ในขณะที่ค่าตอบแทนจากผลผลิตต่อครัวเรือนของเกษตรกรไม่ได้สูงขึ้น นอกจากนี้การพัฒนาที่ผ่านมาซึ่งก่อให้เกิดผลกระทบมากมายกับธรรมชาติ เช่น การบุกรุกพื้นที่ป่า การทำลายสิ่งแวดล้อม ปัญหามลภาวะ ดินจืด น้ำเน่าเสีย ป่าเสื่อมโทรม ทั้งยังมีผลต่อเนื่องถึงความยากจนของเกษตรกร ปัญหาหนี้สิน และอื่น ๆ อีกมากมาย

ในเวลาต่อจึงทำให้เกิด การทำเกษตรทฤษฎีใหม่ขึ้น ซึ่งเป็นทฤษฎีแห่งการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและการบริหารงานในการทำการเกษตรที่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช มหาราช ทรงพระราชทานแก่พสกนิกรชาวไทย เพื่อแก้ไขปัญหาการเกษตร โดยการแบ่งพื้นที่การเกษตรออกเป็น 4 ส่วน คือ ส่วนที่หนึ่งขุดสระกักเก็บน้ำ จำนวน 30% ของพื้นที่ ส่วนที่สอง ปลูกข้าว จำนวน 30% ของพื้นที่ ส่วนที่สาม ปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้นและส่วนที่สี่ เป็นพื้นที่ที่ใช้สร้างสิ่งปลูกสร้างเช่น ที่อยู่อาศัย โรงเรียนเลี้ยงสัตว์ ฉาง จำนวน 10% ของพื้นที่ จำนวนสัดส่วนของพื้นที่นี้ทั้งหมดสามารถปรับเพิ่มหรือลด ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของสภาพพื้นที่แต่ละแห่ง เช่นครอบครัวหนึ่งมีสมาชิกจำนวน 4 คน พื้นที่มีแหล่งน้ำใช้ได้ตลอดทั้งปี แต่ดินมีความอุดมสมบูรณ์ต่ำก็ควรปรับลดพื้นที่ขุดสระ และเพิ่มพื้นที่นาข้าวเพื่อให้มีข้าวบริโภคเพียงพอตลอดทั้งปี

เศรษฐกิจพอเพียงและแนวทางปฏิบัติของ **ทฤษฎีใหม่** เป็นแนวทางในการพัฒนาที่นำไปสู่ความสามารถในการพึ่งตนเอง ในระดับต่าง ๆ อย่างเป็นขั้นตอน โดยลดความเสี่ยงเกี่ยวกับความผันแปรของธรรมชาติ หรือการเปลี่ยนแปลงจากปัจจัยต่าง ๆ โดยอาศัยความพอประมาณและความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดี มีความรู้ ความเพียรและความอดทน สติและปัญญา การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และความสามัคคี

อย่างไรก็ตาม แม้กระทั่ง ในทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 1 ก็จำเป็นที่เกษตรกรจะต้องได้รับความช่วยเหลือจากชุมชนราชการ มูลนิธิ และภาคเอกชน ตามความเหมาะสม ความพอเพียงในระดับชุมชนและระดับองค์กรเป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้า ซึ่งครอบคลุมทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 2 เป็นเรื่องของการสนับสนุนให้เกษตรกรรวมพลังกันในรูปกลุ่มหรือสหกรณ์หรือการที่ธุรกิจต่าง ๆ รวมตัวกันในลักษณะเครือข่ายวิสาหกิจ

กล่าวคือ เมื่อสมาชิกในแต่ละครอบครัวหรือองค์กรต่าง ๆ มีความพอเพียงขั้นพื้นฐานเป็นเบื้องต้นแล้วก็จะรวมกลุ่มกันเพื่อร่วมมือกันสร้างประโยชน์ให้แก่กลุ่มและส่วนรวมบนพื้นฐาน

ของการไม่เบียดเบียนกัน การแบ่งปันช่วยเหลือซึ่งกันและกันตามกำลังและความสามารถของตน ซึ่งจะสามารถทำให้ ชุมชนโดยรวมหรือเครือข่ายวิสาหกิจนั้น ๆ

เกิดความพอเพียงในวิถีปฏิบัติอย่างแท้จริง

เนื่องจากอาชีพการเกษตรนั้นต้องพึ่งพาอาศัยปัจจัยต่างๆ มากมาย ไม่ว่าจะเป็นสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ อันได้แก่ ดิน น้ำ ลมฟ้าอากาศ รวมทั้งศัตรูพืชและสัตว์ชนิดต่าง ๆ สิ่งเหล่านี้ล้วนแต่มีสภาพเปลี่ยนแปลงไปเป็นอย่างมากเมื่อก่อนดินเคຍอุดมสมบูรณ์ปลูกพืชอะไรก็เจริญเติบโต สามารถเก็บเกี่ยวผลิตผลได้ แต่ปัจจุบันดินมีสภาพเสื่อมโทรมขาดแร่ธาตุอาหารที่จำเป็นต่อการเจริญเติบโตของพืช โรคและแมลงศัตรูต่าง ๆ ก็ระบาดรุนแรงมากขึ้น ปลูกพืชอะไรถ้าหากไม่ใส่ปุ๋ย ไม่ฉีดพ่นสารเคมีป้องกันกำจัดโรคและแมลงศัตรูพืช ก็จะไม่ไ้เก็บเกี่ยวผลิตผลไม่เพียงแต่โรคและแมลงศัตรูพืชนั้น ยังมีภัยพิบัติทางธรรมชาติอีกมากมายที่ก่อให้เกิดปัญหาในการประกอบอาชีพของเกษตรกร เช่น ฝนแล้ง น้ำท่วม พายุ ลูกเห็บ เป็นต้น นอกจากนี้ การประกอบอาชีพทางการเกษตรนั้น ยังขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมอื่นๆ เช่น สภาพเศรษฐกิจและการตลาดเป็นสำคัญ ถ้าหากปีใดเศรษฐกิจดี ตลาดมีความต้องการสูง ราคาผลิตผลทางการเกษตรก็จะดีไปด้วย เกษตรกรที่ประกอบอาชีพนี้ ก็จะขายผลิตผลได้ในราคาสูง สามารถมีรายได้เพียงพอต่อการครองชีพ ภายในครอบครัว แต่ถ้าหากปีใดเศรษฐกิจตกต่ำ รายได้ไม่คุ้มกับต้นทุนที่ลงไป ประสบกับภาวะขาดทุน บางรายถึงกับล้มละลายไปก็มีไม่น้อย

เพื่อเป็นการรณรงค์ให้เกษตรกรหันมาใช้วิถีทางเกษตรทฤษฎีใหม่ซึ่งเป็นการเกษตรที่อยู่ไม่ทำลายธรรมชาติและไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม นักวิจัยจึงได้สนใจที่ศึกษาศักยภาพของมนุษย์ด้านการเกษตรเพื่อที่จะต้องการเผยแพร่ข้อมูลด้านการทำการเกษตรโดยไร้สารพิษให้สังคมได้รับรู้และเล็งเห็นประโยชน์ของการเกษตรที่พึ่งพิงธรรมชาติ และเพื่อปลูกฝังให้คนรุ่นใหม่หันมาให้ความสนใจทำการเกษตรแบบพอเพียงและการปลูกพืชไร้สารพิษ ซึ่งเป็นการทำเกษตรทฤษฎีใหม่ ซึ่งผลจากการที่นักวิจัยได้ศึกษาข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง และได้ลงพื้นที่เพื่อสอบถามข้อมูลด้านศักยภาพมนุษย์ของกลุ่มตัวอย่างในอำเภอปากพนัง จึงทำให้ได้ทราบว่าผู้เชี่ยวชาญด้านการเกษตรกรรม (เกษตรทฤษฎีใหม่) ที่สำคัญท่านหนึ่ง ของอำเภอปากพนัง คือคุณวาสนา คงไสยะซึ่งเรื่องราวของมนุษย์ผู้มีศักยภาพท่านนี้ผู้วิจัยจะได้ถ่ายทอดออกมาเป็นบทเรียนดังต่อไปนี้

คุณวาสนา คงไสยะ เป็นผู้รณรงค์และเป็นผู้นำให้ชุมชนบ้านเกาะรูงทำการเกษตรทฤษฎีใหม่ และการเกษตรไร้สารพิษ ด้วยเป็นผู้ที่มีความรัก ความมุ่งมั่นในธรรมชาติ ปัจจุบันอาศัยอยู่ที่บ้านเกาะรูงบ้านเลขที่ 34 หมู่ที่ 2 ตำบลบ้านใหม่ อำเภอร่อนปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช คุณวาสนา เกิดเมื่อวันที่ 15 กรกฎาคม 2507

ปัจจุบันอายุ 46 ปี เป็นคนบ้านเกาะรูง อำเภอปากพนังตั้งแต่กำเนิด ทางด้านประวัติครอบครัวสมรสกับนายชาติรี คงไสยะ มีบุตรสาวด้วยกัน 3 คน ส่วนทางด้านประวัติการศึกษา คุณวานา จบชั้นประถมศึกษาชั้นปีที่ 4 จากโรงเรียนบ้านเกาะรูง และจบชั้นประถมศึกษาชั้นปีที่ 6 จากโรงเรียนวัดเกาะจาก ต่อมาก็เข้าศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 จากโรงเรียนโสภณคณาพร และเข้าศึกษาต่อในระดับ ปวช. ที่วิทยาลัยอาชีวศึกษานครศรีธรรมราช ด้านอาหารและโภชนาการ และศึกษาต่อในระดับ ปวส. ที่วิทยาลัยอาชีวศึกษาสุราษฎร์ธานี ด้านอาหารและโภชนาการเช่นกัน ซึ่งหลังจากจบการศึกษาคุณวานา ก็ได้ประกอบอาชีพเป็นครูให้ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนของอำเภอปากพนังเป็นระยะเวลา 5 ปี จากนั้นก็ออกมาประกอบอาชีพทำสวนทำไรนาสวนผสมเรื่อยมา แต่ในระหว่างที่ทำสวนทำไร่ คุณวานาก็ได้อุทิศตนให้กับชุมชนบ้านเกิดโดยการเป็น อสม. ของหมู่บ้าน และเป็นผู้นำในการพัฒนาหมู่บ้านในหลาย ๆ ด้าน

ความเป็นมาของภูมิปัญญาด้านการเกษตรกรรมของคุณวานา เริ่มเกิดขึ้นเมื่อหน่วยอาสาสมัครของอสม. บ้านเกาะรูง ได้ออกตรวจหาสารพิษตกค้างในพืชผักภายในหมู่บ้าน ซึ่งหลังจากที่ได้ตรวจสอบแล้วปรากฏว่าในพืชผัก และผลไม้ภายในหมู่บ้านมีสารพิษตกค้างเป็นจำนวนมาก และเมื่อได้นำกลุ่มชาวบ้านจำนวนหนึ่งไปตรวจหาสารพิษตกค้างในเลือดก็ปรากฏว่าพบสารพิษตกค้างอยู่ในเลือดจำนวนหลายคน ดังนั้นคุณวานาจึงมีแนวคิดว่าจะทำอย่างไรจึงจะช่วยชาวบ้านได้ เพื่อให้ชาวบ้านปลอดภัยจากสารพิษตกค้างที่อยู่ในพืช ผัก ที่ปลูกกันในหมู่บ้าน จึงได้มีแนวคิดที่จะทำน้ำหมักชีวภาพ และปุ๋ยหมักชีวภาพไร้สารพิษ เพื่อให้คนในชุมชนได้ใช้ในแปลงพืชผัก และผลไม้ ซึ่งในหมู่บ้าน 2 บ้านเกาะรูงก็มีโรงปุ๋ยหมักอยู่ก่อนแล้วซึ่งได้รับงบประมาณสนับสนุนจากรัฐบาล ซึ่งมีเพียงโรงผลิต แต่ไม่มีเงินทุน และคนที่จะมาผลิตปุ๋ย ดังนั้นคุณวานา จึงมีแนวคิดที่ผลิตปุ๋ยหมักชีวภาพขึ้น จึงได้เริ่มหาสมาชิกร่วมลงทุนผลิตน้ำหมักและปุ๋ยหมักชีวภาพไร้สารพิษโดยใช้วัสดุเหลือใช้จากธรรมชาติ เช่น ใช้ขุยมะพร้าว จี๊ว น้ำหมักหอยเชอรี่ ซึ่งเริ่มขึ้นในปี พ.ศ. 2549 ในครั้งนั้นมีสมาชิกเพียง 40 คน นำเงินมาลงทุนกันในรูปแบบสหกรณ์ ผลิตได้ก็นำไปจำหน่ายและนำเงินกำไรมาแบ่งกัน ถ้าสมาชิกซื้อไปใช้เองก็จะหักเงินส่วนแบ่งกำไรตรงนั้น ไป ซึ่งเมื่อทำแล้วปรากฏว่าได้ผล พืชผักในหมู่บ้านเริ่มไม่มีสารพิษตกค้าง สมาชิกในชุมชนเริ่มมองเห็นความสำคัญของการทำเกษตรแบบไร้สารพิษมากขึ้น

เนื่องจากบรรพบุรุษของคุณวานา มีอาชีพทำสวนทำนามาตั้งแต่อดีต ชีวิตของคุณวานาเองจึงคลุกคลีอยู่กับธรรมชาติจึงทำให้มีประสบการณ์ด้านการเกษตรมาตั้งแต่วัยเด็ก และทำให้รู้สึกรักและผูกพันกับบ้านเกิดของตนเอง จึงทำให้พยายามที่จะหาทางช่วยเหลือแผ่นดินเกิด ตลอด

ระยะเวลาหลายปีที่ผ่านมา ซึ่งนอกจากจะเป็นผู้มีภูมิปัญญาด้านการเกษตรแล้วยังเป็นผู้มีภูมิปัญญาด้านการบริหารจัดการชุมชน โดยเป็นผู้นำชุมชนในการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ของบ้านเกาะรุ้งอีกด้วย

สำหรับผลงานหรือรางวัลที่เคยได้รับก็มีมากมายหลายรางวัล เช่น

ปี พ.ศ. 2546 และ พ.ศ. 2547 ได้รับคัดเลือกเป็นอาสาสมัครสาธารณสุขดีเด่น ระดับหมู่บ้าน

ปี พ.ศ. 2544 ได้รับการเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล

ปี พ.ศ. 2550 ได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติผู้ทำคุณประโยชน์เพื่อท้องถิ่น จากหนังสือพิมพ์ข่าวผู้ นำ

ปี พ.ศ. 2548 ได้รับการยกย่องเป็นผู้ทำประโยชน์ให้แก่ดินของจังหวัดนครศรีธรรมราช

ซึ่งในปัจจุบันคุณวาสนา ก็ได้ทำอาชีพทำไร่สวนผสม ทำนาทำสวนยางพาราและปลูกพริกชี้หนู โดยใช้วิธีปลูกพริกชี้หนูไว้ในร่องของสวนยางพารา ซึ่งในการทำไร่ ทำสวนนี้ก็จะใช้ปุ๋ยหมักชีวภาพที่

ผลิตเองนำมาใช้ปรากฏว่าทำให้ลดสารพิษตกค้างและทำให้พืชผลทางการเกษตรได้ผลดีถึงแม้จะไม่เท่ากับปุ๋ยเคมีหรือสารเคมีโดยทั่วไป แต่ก็มีประสิทธิภาพดีพอเหมาะพอควร

จากการพูดคุยกับคุณวาสนา ทราบว่าในปัจจุบันสมาชิกในชุมชนเริ่มที่จะหันมาให้ความสนใจในการทำเกษตรชีวภาพ หรือเกษตรทฤษฎีใหม่ นั้นเพราะเมื่อลองใช้แล้วทำให้รักษาหน้าดินดินไม่เสื่อมสภาพ อีกทั้งผลผลิตที่ได้ก็มีคุณภาพใกล้เคียงกับการใช้สารเคมี อีกทั้งราคาค้นทุนก็ยังถูกกว่า ที่สำคัญคือไม่มีสารพิษตกค้างอยู่ในพืชผลผลิตทางการเกษตรอีกด้วย

ซึ่ง "เกษตรทฤษฎีใหม่" เป็นแนวทางหนึ่งซึ่ง เป็นความหวังที่จะทำให้เกษตรกรไทย มีสภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และจะทำให้ระบบเศรษฐกิจ ของประเทศชาติโดยรวม มีความเข้มแข็งและมั่นคงตลอดไป เนื่องจากการ เกษตรทฤษฎีใหม่ เป็นการพัฒนาการประกอบอาชีพของเกษตรกรที่เป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศ เมื่อเกษตรกรมีอาหารไว้บริโภค มีงานทำ มีรายได้เพียงพอต่อการดำรงชีพ และครอบครัวอยู่อย่างอบอุ่นและมีความสุขถ้าประชาชนส่วนใหญ่ของ

ประเทศมีสภาพเช่นนี้แล้ว ก็จะทำให้ ประเทศชาติ มั่นคงทั้งระบบ ไม่ว่าจะเป็น ระบบเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง เกษตรทฤษฎีใหม่ จึงมีความสำคัญและจำเป็นต่อประเทศชาติยิ่ง

สำหรับความสำคัญของเกษตรทฤษฎีใหม่ เกษตรทฤษฎีใหม่ทำให้การใช้พื้นที่การเกษตร มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น จากหลักการเกษตรทฤษฎีใหม่ที่มีการจัดสรรพื้นที่ปลูกพืชอย่างเหมาะสม

เช่น แบ่งเป็นพื้นที่ปลูกข้าว และปลูกพืชชนิดอื่นๆ ได้แก่ พืชไร่ ไม้ผล พืชผัก สมุนไพร และไม้ใช้สอย รวมทั้งมีการจัดแบ่งพื้นที่สำหรับเป็นที่อยู่อาศัย และในบริเวณที่อยู่อาศัยนี้เอง สามารถใช้เป็นที่ปลูกผักสวนครัว พืชเห็ด และ

เลี้ยงสัตว์ไว้บริโภค การจัดสรรพื้นที่แบบนี้จะทำให้พื้นที่ทุกส่วนได้นำมาใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่ สามารถใช้พื้นที่ได้ตลอดทั้งปี ผิดกับเมื่อก่อนที่เกษตรกรส่วนใหญ่มักจะปลูกพืชชนิดเดียว พื้นที่ก็ไม่ได้นำมาใช้เต็มที่ มีการใช้เฉพาะที่หรือบางฤดูกาลเท่านั้น นอกจากนี้ยังทำให้เกษตรกรมีอาหารไว้บริโภคอย่างเพียงพอ ผลผลิตจากพืชเหล่านี้ก็สามารถนำมาบริโภคได้เช่นกัน นอกจากนี้ บริเวณที่เป็นที่อยู่อาศัยก็สามารถใช้เป็นที่เลี้ยงสัตว์ พืชเห็ด สำหรับใช้เป็นอาหารบริโภคภายในครัวเรือน จึงถือได้ว่าเกษตรทฤษฎีใหม่นี้ สามารถทำให้เกษตรกรมีอาหารไว้บริโภคอย่างเพียงพอตลอดทั้งปี

เนื่องจากเกษตรทฤษฎีใหม่ เป็นระบบการเกษตรที่จัดให้มีแหล่งน้ำสำหรับการเกษตร มีการจัดสรร พื้นที่ สำหรับปลูกพืชหลายชนิดอย่างเหมาะสม และหมุนเวียนปลูกพืชได้ตลอดทั้งปี เป็นการใช้ประโยชน์จากพื้นที่อย่างคุ้มค่าและมีรายได้หมุนเวียนตลอดทั้งปีโดยรวมแล้วจึงทำให้เกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้นต่างจากเมื่อก่อนที่เกษตรกรมีรายได้จากการปลูกพืชชนิดเดียวหรือมีเพียงครั้งเดียวในหนึ่งปี จึงไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพและสามารถลดต้นทุนการผลิตได้ด้วย

การทำเกษตรทฤษฎีใหม่จะทำให้เกษตรกรมีความมั่นคง เนื่องจากมีงานทำ มีอาหารบริโภค มีรายได้เพียงพอต่อการดำรงชีพ จึงทำให้เกษตรกรมีกำลังในการจับจ่ายใช้สอยตามอัตราภาพ ดังนั้นเมื่อเกษตรกร ซึ่งเป็นฐานของประเทศมีความมั่นคง ก็จะทำให้ประเทศชาติมั่นคง ระบบเศรษฐกิจ ของประเทศส่วนรวมก็จะมั่นคงตามไปด้วย และถ้าหากเกษตรกรไทยปฏิบัติ หรือทำเกษตรทฤษฎีใหม่และยึดหลักการเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ มาเป็นเวลานานแล้วประเทศชาติก็就不用ประสบภาวะวิกฤติทางเศรษฐกิจเช่นในปัจจุบัน

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การจัดการความรู้และสำรวจแผนที่ศักยภาพมนุษย์(Human Mapping) เพื่อการบริหารจัดการงานพัฒนาอย่างยั่งยืนและแก้ปัญหาคความยากจนในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง” มีวัตถุประสงค์ในการวิจัยดังนี้

1. เพื่อสำรวจศักยภาพของประชาชนของแต่ละชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง
2. เพื่อศึกษามูลเหตุและที่มาของศักยภาพที่มีในตัวบุคคล
3. เพื่อศึกษาความสำเร็จของการนำศักยภาพของบุคคลไปใช้ในการพัฒนางานสร้างอาชีพในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง
4. เพื่อค้นคว้าบันทึกองค์ความรู้ในตัวบุคคล ออกมาเป็นลายลักษณ์อักษรและเป็นขุมความรู้ของชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง
5. เพื่อจัดทำแผนที่ศักยภาพมนุษย์ (Human Mapping) ในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง

ซึ่งการดำเนินการวิจัยนี้มีขอบเขตพื้นที่ที่เลือกศึกษา คือในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังของจังหวัดนครศรีธรรมราช จำนวน 3 อำเภอ ได้แก่ อ.ปากพนัง อ.ชะอวด และ อ.ร่อนพิบูลย์ เพราะเป็นอำเภอที่มีข้อมูลการลงทะเบียนคนจนมากที่สุดในจังหวัดนครศรีธรรมราช ส่วนขอบเขตเนื้อหามุ่งศึกษาและสำรวจศักยภาพของประชากร แต่ละชุมชนและศึกษามูลเหตุที่มาของศักยภาพที่มีอยู่ในตัวบุคคล จากนั้นจึงศึกษาว่าความสำเร็จของการนำศักยภาพของบุคคลไปใช้ในการพัฒนางานสร้างอาชีพเป็นอย่างไร หลังจากนั้นจึงบันทึกองค์ความรู้ในตัวบุคคลออกมาเป็นลายลักษณ์อักษร และเป็นขุมความรู้ของชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง

ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเชิงก้อนหิมะ (Snowball Sampling) โดยใช้ผู้เชี่ยวชาญที่ได้จากการศึกษาเอกสารเป็นผู้ให้ข้อมูลคนแรก จนได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 5 ด้าน ได้แก่ ด้านแพทย์แผนไทย ด้านศิลปะพื้นบ้าน ด้านหัตถกรรม ด้านเกษตรแผนใหม่ และด้านการบริหารจัดการชุมชน

สรุปผลการวิจัย

ศักยภาพของประชาชนของแต่ละชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง

ศักยภาพของประชาชนของแต่ละชุมชนในเขตลุ่มน้ำปากพนังจะมีความแตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ ซึ่งความแตกต่างนี้จะสอดคล้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชนนั้น และขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่มีความอุดมสมบูรณ์ไม่เท่าเทียมกัน เช่น ในเขตอำเภอปากพนังเป็นพื้นที่ที่มีที่ดินเพื่อใช้ในการทำการเกษตรน้อยและเป็นพื้นที่ที่มีปัญหาเรื่องดินเสื่อมสภาพ ทำให้คนในพื้นที่ดังกล่าวมุ่งศึกษาความรู้เพื่อที่จะให้ได้มาซึ่งการแก้ไขปัญหาการทำการเกษตร จึงทำให้เกิดความเชี่ยวชาญ ชำนาญ และเกิดศักยภาพมนุษย์ที่สำคัญในด้านการเกษตรกรรม ส่วนในพื้นที่อำเภอร่อนพิบูลย์เป็นพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์ พื้นที่ส่วนใหญ่ของอำเภอร่อนพิบูลย์ ใช้ในการเกษตรกรรม และมีวัตถุประสงค์ในการทำงานหัตถกรรมต่าง ๆ จึงทำให้เกิดความเชี่ยวชาญชำนาญในด้านหัตถกรรมพื้นบ้าน ซึ่งการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อจัดทำแผนที่ศักยภาพมนุษย์ นี้ จะเน้นไปที่ศักยภาพมนุษย์ที่ได้นำมาขยายผลต่อให้กับชุมชนเป็นหลัก และเน้นที่ศักยภาพส่วนบุคคลไม่ได้เน้นที่ศักยภาพของชุมชน แต่ในความเป็นจริงยังมีศักยภาพส่วนบุคคล ศักยภาพของชุมชนแอบแฝงอยู่เป็นจำนวนมาก และเป็นศักยภาพที่สามารถนำมาใช้ในการพัฒนาชุมชนได้อีกด้วย

มูลเหตุและที่มาของศักยภาพที่มีในตัวบุคคล

ผลจากการศึกษาพบว่ามูลเหตุและที่มาของศักยภาพของบุคคลส่วนใหญ่เกิดจากการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษที่ได้รับการสืบทอดต่อ ๆ กันหลายช่วงอายุ และส่วนใหญ่องค์ความรู้ที่ได้รับการถ่ายทอดมานั้นคือเป็นภูมิปัญญาพื้นบ้านแทบทั้งนั้น ซึ่งภูมิปัญญาชาวบ้านเหล่านี้ล้วนแล้วแต่ใช้การจัดการองค์ความรู้เป็นตัวขับเคลื่อน และมีการถ่ายทอดองค์ความรู้ที่สืบทอดต่อกัน แต่จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างและการสังเกตพบว่าองค์ความรู้หรือศักยภาพมนุษย์ที่มีอยู่ในตัวบุคคลคนนั้นล้วนแล้วแต่เป็นความรู้ที่ยังไม่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร นอกจากนี้ที่มาขององค์ความรู้หรือความเก่งที่มีอยู่ในตัวบุคคลก็เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ การสังเกต การสั่งสมประสบการณ์ตลอดชีวิตการทำงาน ซึ่งมูลเหตุและที่มาของศักยภาพหรือองค์ความรู้ของผู้เชี่ยวชาญแต่ละด้านสามารถสรุปได้ดังนี้

สำหรับศักยภาพด้านแรกคือ ด้านการแพทย์แผนไทย ผลการศึกษายังพบว่าเป็นศักยภาพที่ถือเป็นภูมิปัญญาตั้งแต่สมัยโบราณ ในการรักษาโรคภัยไข้เจ็บมักจะรักษาโดยใช้สมุนไพรแพทย์แผนไทยได้ถ่ายทอดภูมิปัญญา เช่น จารึกสรรพคุณยาและวิธีการรักษาเป็นตำรายาของบรรพบุรุษ ซึ่งสมุนไพรต่างๆที่นำมาเป็นยานี้ ถือได้ว่าเป็นภูมิปัญญาที่นอกจากการรักษาด้วยสมุนไพรแล้ว และยังมี การรักษาด้วยวิธีการนวด การประคบ การรักษาโรคด้วยวิธีนี้ทำให้โลหิตไหลเวียนสะดวกขึ้นเป็นการปรับสภาพร่างกายให้เกิดความสมดุลและยังทำให้ร่างกายรู้สึกสบายตัวมากขึ้น ไม่ทรมานต่อความเจ็บปวดเมื่อยร่างกายที่แสนจะยากลำบากในการเคลื่อนไหวของร่างกาย

ของเราที่เกิดจากการเคลื่อนไหวรวดเร็วเกินไปจนทำให้ร่างกายปวดเมื่อย กระดู กกล้ามเนื้อ และเส้นเอ็น อาจจะเคลื่อนจากเดิมหรือหักหรือขาดไปได้ ซึ่งในโบราณเราใช้การนวด การเหยียบ การบีบ และการประคบสมุนไพร จนเป็นที่มาของภูมิปัญญาไทยในด้านแพทย์แผนไทย ซึ่งภูมิปัญญาด้านแพทย์แผนไทยจะแฝงในรูปแบบของความเชื่อและประเพณีที่สืบทอดต่อกันมา ประสบการณ์ชีวิตของหมอพื้นบ้านแต่ละคนที่อยู่กับวิถีชีวิตที่มีความใกล้ชิดกับเครือญาติ ซึ่งลักษณะความสัมพันธ์ในชุมชนเป็นแบบเครือญาติกัน การประกอบพิธีกรรมร่วมกันในครอบครัว เครือญาติ และชุมชน ทำให้คนในชุมชนมีลักษณะช่วยเหลือเกื้อกูลกัน พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ความคิดที่จะช่วยเหลือคนและปกป้องดูแลทุกข์สุขของลูกหลานของหมอพื้นบ้านนั้นจึงเป็นลักษณะเด่นทางวัฒนธรรมของผู้คนในชุมชน ที่มีจิตใจ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ดูแลช่วยเหลือกัน เป็นพี่น้องกัน ฉะนั้นความเป็นหมอพื้นบ้านจึงถูกบ่มเพาะขึ้นได้เพราะการซึมซับตั้งแต่วิถีชีวิต ความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณี วิถีคิดและวิถีปฏิบัติ และสืบทอดกันมารุ่นต่อรุ่น

ศักยภาพด้านศิลปะพื้นบ้าน ซึ่งการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ให้ความสนใจศิลปะพื้นบ้านประจำท้องถิ่นภาคใต้ คือศิลปะการแสดงหนังตะลุง ผลจากการศึกษาวิจัยพบว่า เป็นศักยภาพมนุษย์ที่มีเฉพาะอยู่ในตัวบุคคล และถือเป็นศักยภาพที่เป็นภูมิปัญญาที่สำคัญ ซึ่งศักยภาพด้านศิลปะพื้นบ้านที่สำคัญและเป็นศิลปะพื้นบ้านของภาคใต้ที่โดดเด่นและอยู่คู่กับชาวใต้มาอย่างยาวนานถือเป็นศิลปะการแสดงประจำท้องถิ่นอย่างหนึ่งของภาคใต้ สำหรับมูลเหตุและที่มาของศักยภาพด้านนี้คือมาจากการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษหรือครูอาจารย์ที่ผู้สนใจจะเล่นหนังตะลุงไปฝากตัวเป็นศิษย์ ซึ่งภูมิปัญญาด้านนี้เชื่อว่าถ่ายทอดให้กับบุคคลทั่วไปได้ง่าย ๆ แต่จะต้องเป็นบุคคลที่มีใจรักมีความตั้งใจใฝ่ศึกษาหาความรู้จากครูอย่างมุ่งมั่นเกิดการเรียนรู้จากการคิดสร้างสรรค์และการฝึกปฏิบัติอย่างเคร่งครัด เพราะการฝึกเล่นหนังตะลุงนั้นเป็นการฝึกที่ยากมากต้องเป็นคนที่มีใจรักอย่างจริงจังเท่านั้นถึงจะทำได้ที่สำคัญจะต้องฝึกให้ครบองค์ประกอบซึ่งมีทั้งหมด 5 ประการ ได้แก่ ฝึกปาก ฝึกมือ ฝึกสมอง ฝึกความจำ และฝึกการติดตามข่าวสาร โดยในสมัยโบราณการฝึกหนังตะลุงอย่างน้อยต้องอยู่กับอาจารย์ประมาณ 3 ปี หรือบางคนอาจจะอยู่ถึง 5 – 6 ก็มี เมื่ออาจารย์เห็นว่าลูกศิษย์แสดงได้ดีแล้ว ก็จะทำพิธีครอบมือให้ เมื่อผ่านการครอบมือแล้วก็ป็นหนังตะลุงสมบูรณ์แบบพิธีการครอบมือเหมือนกับการไหว้ครูทุกประการ ซึ่งถือเป็นความเชื่อและพิธีกรรมที่สอดแทรกอยู่ในภูมิปัญญาด้านนี้ และถือเป็นการย้ำให้บุคคลมีความเคารพในครูบาอาจารย์ถือเป็นเรื่องสำคัญที่ต้องถือปฏิบัติ

ศักยภาพมนุษย์ด้านศิลปหัตถกรรม ผลจากการวิจัยพบว่ามูลเหตุหรือที่มาของศักยภาพมนุษย์ ด้านนี้คือมาจากการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ ประกอบกับการปรับปรุงพัฒนาเพื่อให้เกิดความประณีตงดงามมากยิ่งขึ้น ผ่านการคิดค้น สร้างสรรค์ ประดิษฐ์ ขึ้นมา ด้วยความเพียรพยายาม

ประณีต วิจิตร บรรจง สืบต่อกันมาเป็นเวลานานหลายปีซึ่งหัตถกรรมที่ผู้วิจัยทำการศึกษาในครั้งนี้ ภูมิปัญญาพื้นบ้านภาคใต้ ด้านหัตถกรรมปักโบกะพ้อ เพราะถือเป็นงานหัตถกรรมภูมิปัญญาของ ชาวบ้านที่ได้ประดิษฐ์คิดค้น สร้างสรรค์โบกะพ้อจากธรรมชาติ ให้เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพ สวยงาม และถือเป็นการนำภูมิปัญญาพื้นบ้านมาใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน พึ่งตนเอง ทำให้ ชาวบ้านในชุมชนเกิดมีองค์ความรู้ภูมิปัญญาด้านการจัดการ และการใช้ประโยชน์ จากป่าจาก ที่จะใช้แก้ปัญหาเศรษฐกิจของชุมชนด้วยการนำทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในท้องถิ่น คือ โบกะพ้อ มาใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจในชุมชน สามารถพึ่งพาตนเองได้ มีการถ่ายทอดองค์ ความรู้กันมาอย่างยาวนาน และก่อให้เกิดภูมิปัญญาในการนำโบกะพ้อ จัดเป็นภูมิปัญญาด้าน หัตถกรรมจักสาน ผลิตภัณฑ์ขึ้นมาเพื่อใช้ในครัวเรือน ที่มีประโยชน์ใช้สอยในการดำรงชีวิต ทำให้ ชาวบ้านมีอาชีพสามารถสร้างรายได้ให้กับครอบครัว และชุมชน

ศักยภาพด้านการบริหารจัดการกองทุนและธุรกิจชุมชน (กลุ่มออมทรัพย์) ถือเป็นศักยภาพ ด้านสำคัญอีกด้านหนึ่งที่ทำให้ชุมชน เข้มแข็งช่วยแก้ปัญหาความยากจนในชุมชน เพราะการออม ทรัพย์ในชุมชนเป็นการส่งเสริมให้คนในชุมชนรู้จักการออม รู้จักการใช้ชีวิตอย่างพอเพียง ซึ่งองค์ ความรู้หรือมูลเหตุที่มาขององค์ความรู้ที่ได้ส่วนใหญ่มาจากการเรียนรู้และการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม ซึ่งการบริหารจัดการกองทุนและธุรกิจชุมชนเป็นเรื่องที่ไม่ง่ายเลย เพราะเป็นเรื่องที่มี “เงิน” เข้า มาเกี่ยวข้อง และต้องดูแลอย่างรอบคอบ ดังนั้นผู้ที่จะมีองค์ความรู้ด้านการบริหารจัดการแล้วยัง จะต้อง เป็นคนที่อุทิศตนให้กับชุมชนและสังคม ทำหน้าที่อย่างเต็มที่เต็มกำลังเพียงเพื่อต้องการ ช่วยเหลือเพื่อนสมาชิก อีกทั้งต้องใช้ความพยายามในการไขว่คว้าหาความรู้ และความเสียสละ ซื่อสัตย์ อดทน และเสียสละเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม จึงจะสามารถทำให้กลุ่มไปรอดและอยู่ได้ อย่างยั่งยืน

ศักยภาพด้านการเกษตรกรรม ผลจากการวิจัยพบว่ามูลเหตุหรือที่มาของศักยภาพมนุษย์ ด้านนี้คือมาจากการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ ประกอบกับการค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติมอยู่ตลอดเวลา โดยผลิตน้ำหมักและปุ๋ยหมักชีวภาพ ไร้สารพิษโดยใช้วัสดุเหลือใช้จากธรรมชาติ ก็ได้ทำอาชีพทำ ไร่สวนผสม ทำนา ทำสวนยางพาราและปลูกพริกชี้หนู โดยใช้วิธีปลูกพริกชี้หนูไว้ในร่องของสวน ยางพารา ซึ่งในการทำไร่ ทำสวนนี้ก็จะใช้ปุ๋ยหมักชีวภาพที่ผลิตเองนำมาใช้ปรากฏว่าทำให้ลด สารพิษตกค้างและทำให้พืชผลทางการเกษตรได้ผลดีถึงแม้จะไม่เท่ากับปุ๋ยเคมีหรือสารเคมี โดยทั่วไป แต่ก็มีประสิทธิภาพดีพอเหมาะพอควร

ดังนั้น ภูมิปัญญาพื้นบ้านจัดเป็นมิติทางวัฒนธรรมที่มีบทบาทในการช่วยพัฒนา เศรษฐกิจชุมชนมานานในอดีตจนกระทั่งถึงปัจจุบัน ถึงแม้ว่าจะถูกกลืนไปบ้างในช่วงหลาย ทศวรรษที่ผ่านมา แต่ในปัจจุบันเป็นที่ยอมรับกันว่าสังคมจะอยู่รอดได้อย่างยั่งยืนนั้น ด้วยภูมิ

ปัญญาพื้นบ้านจะมีส่วนช่วยอย่างสำคัญ การนำภูมิปัญญาพื้นบ้านมาใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง จะช่วยลดความเสี่ยงต่อการล่มสลายของครอบครัว ชุมชนโดยส่วนรวมในที่สุด และยังช่วยให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้

การนำศักยภาพของบุคคลไปใช้ในการพัฒนางานสร้างอาชีพ

ผลจากการนักวิจัยลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลและจากการรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างพบว่า ความรู้ความสามารถที่มีอยู่ในตัวบุคคลแต่ละคนนั้นสามารถนำไปใช้ในการสร้างอาชีพ หรือพัฒนาอาชีพทั้งของตนเองและของบุคคลอื่นได้อีกมากมาย ซึ่งจะออกมาในรูปแบบกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้กับบุคคลอื่น ซึ่งจากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างพบว่าทุกชุมชนใช้ศักยภาพที่มีอยู่ในตนเองเพื่อการพัฒนาอาชีพ พัฒนาชุมชน เช่นสำหรับผู้มีศักยภาพด้านการเกษตรก็มุ่งที่จะพัฒนาอาชีพการเกษตรให้มั่นคง พึ่งพาตนเองได้ และเป็นการทำเกษตรที่เป็นมิตรกับธรรมชาติ ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม

สำหรับผู้มีศักยภาพด้านศิลปะพื้นบ้านหรือศิลปหัตถกรรมก็มีความตั้งใจที่จะอนุรักษ์องค์ความรู้ที่มีอยู่ไว้สืบทอดให้กับคนรุ่นต่อ ๆ ไปเพื่อเป็นวัฒนธรรมท้องถิ่นของภาคใต้ต่อไปและถือเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่อยู่คู่กับสังคมไทยไปอีกยาวนาน

หรือแม้กระทั่งศักยภาพด้านการบริหารจัดการกองทุนหรือกลุ่มออมทรัพย์ ก็สามารถช่วยในการพัฒนาอาชีพ หรือช่วยเหลือสมาชิกในชุมชนได้ เพราะการออมทรัพย์ในชุมชนเป็นการส่งเสริมให้คนในชุมชนรู้จักการออม รู้จักการใช้ชีวิตอย่างพอเพียง อีกทั้งยังใช้องค์ความรู้ด้านการบริหารจัดการเพื่อการส่งเสริมอาชีพให้กับชุมชนโดยใช้วิธีการนำผลกำไรที่ได้จากกลุ่มออมทรัพย์หรือกลุ่มสัจจะ มาซื้ออุปกรณ์ต่าง ๆ ที่จำเป็นสำหรับการประกอบอาชีพของสมาชิกในกลุ่ม เช่นสมาชิกที่มีอาชีพทำน้ำตาลจาก ทางกลุ่มสัจจะก็จะซื้ออุปกรณ์ เอาไว้สำหรับให้สมาชิกได้ใช้ในการประกอบอาชีพ หรือกำไรบางปีก็จะซื้อรถไถนา รถสีข้าวเพื่อให้สมาชิกที่ประกอบอาชีพทำนาได้นำไปใช้

ในส่วนของศักยภาพด้านแพทย์แผนไทยพบว่าการสร้างอาชีพให้กับคนในชุมชนโดยการรณรงค์ให้สมาชิกในชุมชนปลูกพืชสมุนไพรเพื่อนำมาจำหน่ายให้กับกลุ่ม ซึ่งถือว่าเป็นหนทางหนึ่งที่จะช่วยอนุรักษ์พืชสมุนไพรท้องถิ่นและส่งเสริมให้คนในท้องถิ่นใช้สมุนไพรในการรักษาโรค และสามารถสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชนได้อีกด้วย

การอภิปรายผล

การเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อจัดทำ แผนที่ศักยภาพมนุษย์ ในครั้งนี้ จะเน้นไปที่ศักยภาพของมนุษย์ที่ได้นำมาขยายผลต่อให้กับชุมชนเป็นหลัก แต่ในความเป็นจริงแล้ว ยังมีศักยภาพส่วนบุคคล ศักยภาพเฉพาะของชุมชน และศักยภาพแอบแฝง อยู่อีกมากมาย ซึ่งผลจากการวิจัยทำให้ผู้วิจัยทราบว่าองค์ความรู้หรือศักยภาพที่มีอยู่ในตัวบุคคลนั้น ส่วนใหญ่เป็นองค์ความรู้ที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ และสืบทอดต่อ ๆ กันมาจากรุ่น สู่รุ่น โดยใช้วิธีการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น การปฏิบัติให้ดู การอธิบาย การบอกเล่า ซึ่งจากการศึกษาพบว่าที่ผ่านมามีองค์ความรู้หรือศักยภาพต่าง ๆ ที่มีอยู่ในตัวบุคคลนั้น ยังไม่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ดังนั้นงานวิจัยนี้จึงได้นำความรู้ที่ได้จากการศึกษาข้อมูล นำมาจัดเก็บเป็นชุดความรู้ในรูปแบบรายงานการวิจัย โดยใช้วิธีการบรรยาย เพื่อจัดทำเป็นแผนที่ศักยภาพมนุษย์ โดยการนำเอาเรื่องราวและความรู้ของบุคคลในแต่ละชุมชนที่มีศักยภาพในตัวเองที่จะสามารถสร้างการพัฒนาให้กับท้องถิ่นของตนได้ มาถอดเป็นบทเรียนและเผยแพร่องค์ความรู้

ซึ่งองค์ความรู้หรือศักยภาพของบุคคลนั้นเกิดมาจากการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษที่ได้รับการสืบทอดต่อ ๆ กันหลายช่วงอายุ และส่วนใหญ่องค์ความรู้ที่ได้รับการถ่ายทอดมานั้นถือเป็นภูมิปัญญาพื้นบ้าน ซึ่งภูมิปัญญาชาวบ้านเหล่านี้ล้วนแล้วแต่ใช้การจัดการองค์ความรู้เป็นตัวขับเคลื่อน และมีการถ่ายทอดองค์ความรู้ที่รุ่นต่อรุ่น ซึ่งภูมิปัญญาต่าง ๆ จะแฝงในรูปแบบของความเชื่อและประเพณีที่สืบทอดต่อกันมา โดยการค้นหาคนที่มีความรู้เพื่อนำไปสู่การสร้างแผนที่ศักยภาพมนุษย์ก็จะต้องให้ความสำคัญกับบุคคลที่สามารถนำความรู้ดั้งเดิมมาต่อยอดใช้ได้เหมาะสม โดยไม่หลงไปกับเม็ดเงินอันเกิดขึ้นจากภูมิปัญญาที่สืบสานมา มากไปกว่าความพออยู่พอกินและความสุขในชีวิตที่น่าภูมิใจปัญญานั้นมาใช้กับชีวิต นอกจากนี้องค์ความรู้ยังเกิดมาจากการสังสรรค์ ประสพการณ์และการเรียนรู้มาตลอดชีวิตอีกด้วย ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของนายแพทย์ประเวศ วชิร ที่ทำการศึกษารูปแบบที่ศักยภาพมนุษย์ที่กล่าวไว้ว่า คนทุกคนมีความรู้ที่อยู่ในตัวที่สะสมมาจากรับประสบการณ์ชีวิตและการทำงาน ประสบการณ์ชีวิตคือ การเรียนรู้จากชีวิตและวิถีชีวิตร่วมกันทั้งระหว่างคนกับคน และคนกับธรรมชาติ ซึ่งการทำงานแต่ละอย่างสร้างความรู้ไว้ในตัวและเป็นความรู้ที่ใช้งานได้จริง ๆ

สำหรับการผลของการนำศักยภาพไปพัฒนาอาชีพในชุมชน พบว่า ความรู้ความสามารถที่มีอยู่ในตัวบุคคลแต่ละคนนั้นสามารถนำไปใช้การสร้างอาชีพ หรือพัฒนาอาชีพทั้งของตนเองและของบุคคลอื่น ได้อีกมากมาย ซึ่งจะออกมาในรูปแบบกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้กับบุคคลอื่น โดยศักยภาพที่มีอยู่ในตนเองเพื่อการพัฒนาอาชีพ

ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าศักยภาพมนุษย์ หรือองค์ความรู้ที่มีอยู่ในตัวมนุษย์ นั้นหากสามารถดึงความรู้ที่มีอยู่ในตัวบุคคลออกมารวบรวมให้เป็นขุมความรู้ และนำออกมาใช้ได้นั้น ชุมชนก็จะสามารถพัฒนาได้อย่างยั่งยืน

ผลจากการที่ได้ศึกษาวิจัย ในครั้งนี้พบว่า มีการจัดการความรู้ในระดับบุคคล แต่ละคนมีการสืบทอดความรู้มาจากบรรพบุรุษ นอกจากนี้ความรู้บางส่วนยังได้แสวงหาจากผู้เฒ่าผู้แก่และผู้รู้ในชุมชนที่ตนอาศัยอยู่ การสอบถาม แลกเปลี่ยนความรู้กันในกลุ่มอาชีพเดียวกันและใช้วิธีการเรียนรู้ด้วยตนเองแบบครูปักหลักจำ การนำความรู้ที่ตนเองมีนั้นช่วยเหลือบุคคลอื่นในชุมชนแฝงในรูปของวิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี ข้อห้าม และความเชื่อต่างๆ สำหรับการถ่ายทอดแบ่งปันความรู้ นั้น ใช้กระบวนการถ่ายทอดความรู้ในลักษณะของการบอกเล่าการให้เข้าร่วมประสบการณ์จริง และให้ลงมือปฏิบัติ สำหรับการจัดการความรู้ ไม่มีการรวมกลุ่มของกลุ่มอาชีพเดียวกันอย่างที่ชัดเจน และยังขาดในเรื่องของการแสวงหาความรู้เพิ่มเติม การนำความรู้ไปใช้นั้น แฝงในรูปของวิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี ข้อห้าม และความเชื่อต่างๆอยู่ ส่วนการถ่ายทอดแบ่งปันความรู้นั้นไม่มีการถ่ายทอดแบ่งปันความรู้ที่ชัดเจน การจัดการความรู้ แต่องค์ความรู้ต่าง ๆ เหล่านี้มีแนวโน้มว่าจะลดลงไป เพราะสภาพสังคมและวิถีชีวิตของคนที่เปลี่ยนแปลงไป อีกทั้งยังขาดการสนับสนุนและการกระตุ้นจากองค์กรภาครัฐในท้องถิ่นและมีแนวโน้มของการสูญหายของภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังนั้นหากจะให้องค์ความรู้เหล่านี้ยั่งยืนต่อไป และไม่ให้สูญหาย จะต้องสร้างพลังให้เห็นคุณค่าของภูมิปัญญาเหล่านี้ และส่งเสริมสนับสนุน เข้าไปจัดการเกี่ยวกับความรู้อย่างต่อเนื่องและมีการพัฒนาอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. องค์กรภาครัฐในท้องถิ่น เช่นองค์การบริหารส่วนตำบล ควรให้การสนับสนุน และส่งเสริมในด้านการจัดการความรู้ โดยอาจจะให้มีผู้จัดการความรู้เข้าไปดูแลและวางแผนจัดการความรู้ของภูมิปัญญาในท้องถิ่น
2. สร้างความเข้มแข็งในชุมชน โดยจัดเวทีแลกเปลี่ยนความรู้กันในหมู่บ้าน ในชุมชน ส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาด้านต่าง ๆ ในท้องถิ่น
3. ควรมีการบันทึกและเผยแพร่องค์ความรู้ด้านต่าง ๆ ออกมา อย่างเป็นลายลักษณ์อักษร
4. มีการนำเอาความรู้ในเรื่องของภูมิปัญญาท้องถิ่นในเรื่องต่าง ๆ มาจัดการเรียนการสอน ในสถานศึกษาโดยบรรจุในหลักสูตรท้องถิ่น

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาวิจัยอย่างต่อเนื่องในเรื่องของการจัดการความรู้ของศักยภาพมนุษย์ เพื่อเป็นฐานในการพัฒนาองค์ความรู้ของประชาชน
2. อาจมีการวิจัยการจัดการความรู้ในกลุ่มพื้นที่อื่น ๆ ในเขตภาคใต้หรือทั่วประเทศไทย เพื่อเปรียบเทียบ และพัฒนาองค์ความรู้ให้ได้รับการสืบทอดต่อไป

บรรณานุกรม

- กาญจนา แก้วเทพ.(2538).การพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชนโดยถือนุชนเป็นศูนย์กลาง.
สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา.กรุงเทพฯ
- เทียมจันทร์ พาณิชย์ผลินไชย.(2548).การจัดการความรู้.กรุงเทพฯ.
- นวลศิริ เปาโรหิตย์. (2527). จิตวิทยาสังคมเบื้องต้น. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ธวัช ปุณโณทก. (2531). ภูมิปัญญาชาวบ้านอีสาน : ทศนคติของอาจารย์ปรีชา พิณทอง, ใน
ทิศทางหมู่บ้านไทย.
- ประเวศ วะสี.(2530).การสร้างสรรค์ภูมิปัญญาไทยเพื่อการพัฒนา.วารสารชุมชนพัฒนา ปีที่ 1
ฉบับที่ 5.
- พิชิต ฤทธิจรูญ. (2544). ระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์. กรุงเทพฯ : ศูนย์หนังสือสถาบันราชภัฏ
พระนคร.
- ลัดดา กิติวิภาต. (2532). ทศนคติทางสังคมเบื้องต้น. กรุงเทพฯ : ชวนพิมพ์.
- วิเชียร เกตุสิงห์. (2537). การวิจัยเชิงปฏิบัติการ. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุวรรณี พรหมจันทร์.(2548).รายงานสรุปผลการดำเนินงานโครงการแผนที่ศักยภาพมนุษย์.
สถาบันวิจัยโภชนาการ.มหาวิทยาลัยมหิดล.กรุงเทพฯ
- สุมน อมรวิวัฒน์.(2542).การพัฒนาการเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสตร์ : ทักษะกระบวนการเผชิญ
สถานการณ์,มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช.
- อนุช อาภาภิรม.(2545).การพัฒนาอย่างยั่งยืนคำตอบอยู่ในความหลากหลาย.กรุงเทพฯ.
- เอกวิทย์ ณ ถลาง.(2544).ภาพรวมภูมิปัญญาไทย.อมรินทร์.กรุงเทพฯ.
- อภิชัย พันธเสน.(2544).พุทธเศรษฐศาสตร์ : วิวัฒนาการ ทฤษฎี และการประยุกต์กับเศรษฐศาสตร์
สาขาต่าง ๆ .กรุงเทพฯ

www.nesdb.go.th

www.SML.go.th

www.rmutl.ac.th

www.hrcenter.com

www.dapa.go.th

www.moph.go.th

www.cmtca.or.th

www.Khonthai.com

ภาคผนวก

แบบสัมภาษณ์

โครงการวิจัย “การจัดการความรู้และสำรวจแผนที่ศักยภาพมนุษย์(Human Mapping) เพื่อการบริหารจัดการงานพัฒนาอย่างยั่งยืนและแก้ปัญหาความยากจนในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง
จ.นครศรีธรรมราช”

ชื่อ.....นามสกุล.....
บ้านเลขที่.....หมู่ที่.....บ้าน.....ตำบล.....
อำเภอ.....จังหวัด.....
วันที่สอบถาม.....เดือน.....พ.ศ. ....

ตอนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับประชากรศาสตร์

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงใน ( ) หน้าข้อความที่ต้องการและเติมข้อความลงในช่องว่าง

1. เพศ

( ) 1. ชาย ( ) 2. หญิง

2. อายุ

( ) 1. ต่ำกว่า 25 ปี ( ) 2. 25 – 34 ปี

( ) 3. 35 – 44 ปี ( ) 4. 45 – 54 ปี

( ) 5. มากกว่า 54

3. สถานภาพการสมรส

( ) 1. โสด ( ) 2. สมรส ( ) 3. หม้าย/หย่า ( ) 4. แยกกันอยู่

4. ศาสนา

( ) 1. พุทธ ( ) 2. อิสลาม ( ) 3. คริสต์ ( ) 4. อื่นๆ ระบุ.....

5. ระดับการศึกษา

( ) 1. ไม่รู้หนังสือ ( ) 2. ประถมศึกษา

( ) 3. มัธยมศึกษาตอนต้น ( ) 4. มัธยมศึกษาตอนปลาย

( ) 5. อนุปริญญา/ปวส. ( ) 6.ปริญญาตรี

( ) 7. สูงกว่าปริญญาตรี

6. อาชีพหลักในปัจจุบันของท่านคือข้อใด

( ) 1. ทำนา ( ) 2. เลี้ยงสัตว์ ( ) 3. ทำสวนยางพารา

( ) 4. ทำสวนผลไม้ ( ) 5. ไร่นาสวนผสม ( ) 6. ประมง

- ( ) 7. ค้าขาย ( ) 8. ลูกจ้างหรือพนักงานของรัฐ/บริษัท
( ) 10. รับเหมาก่อสร้าง ( ) 11. รับราชการ ( ) 12 . อื่น ๆ ระบุ

.....

7. รายได้เฉลี่ยต่อเดือน

- ( ) 1. ต่ำกว่า 8,000 บาท ( ) 2. 8,001 – 12,000 บาท
( ) 3. 12,001 – 16,000 บาท ( ) 4. 16,001 – 20,000 บาท
( ) 5. 20,001 – 24,000 บาท ( ) 6. 24,001 – 28,000 บาท
( ) 7. 28,001 – 32,000 บาท ( ) 8. สูงกว่า 32,000 บาท

ตอนที่ 2 สาเหตุและที่มาของศักยภาพที่มีในตัวบุคคล

1. ภูมิปัญญาที่ท่านมีความเชี่ยวชาญเป็นพิเศษคือเรื่องใด

- ( ) 1. แพทย์แผนไทย ( ) 2. ศิลปพื้นบ้าน
( ) 3. หัตถกรรม ( ) 4. เกษตรแผนใหม่
( ) 5. การบริหารจัดการชุมชน

2. ท่านได้รับความรู้ด้านภูมิปัญญามาจากแหล่งใด

- ( ) 1. การศึกษาเล่าเรียน ( ) 2. ถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ
( ) 3. ศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง ( ) 4. จากหน่วยงานของภาครัฐ
( ) 5. อื่น ๆ ระบุ.....

3. ท่านได้รับความรู้ด้านภูมิปัญญาเป็นระยะเวลากี่ปี

- ( ) 1. ต่ำกว่า 2 ปี ( ) 2. 3 – 6 ปี
( ) 3. 6 – 9 ปี ( ) 4. 9 ปีขึ้นไป

ตอนที่ 3 ความสำเร็จของการนำศักยภาพของบุคคลไปใช้ในการพัฒนางาน

1. วันเดือน ปี เกิด

.....

2. ลักษณะครอบครัว

.....
.....
.....

3. ภูมิปัญญา

.....

4. ความเป็นมาของสาขาที่เชี่ยวชาญ

.....
.....
.....
.....

5. ความเชื่อด้านที่เชี่ยวชาญ

.....
.....
.....
.....

6. ความรู้ที่ได้มาจากที่ไหน อย่างไร

.....
.....

.....
.....
.....
7. มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากใคร หรือแหล่งความรู้ใดบ้าง

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
8. มีการถ่ายทอดความรู้ให้กับใครบ้าง อย่างไร

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
9. ท่านมีบทบาทอย่างไรบ้างในการพัฒนาชุมชนที่อาศัยอยู่

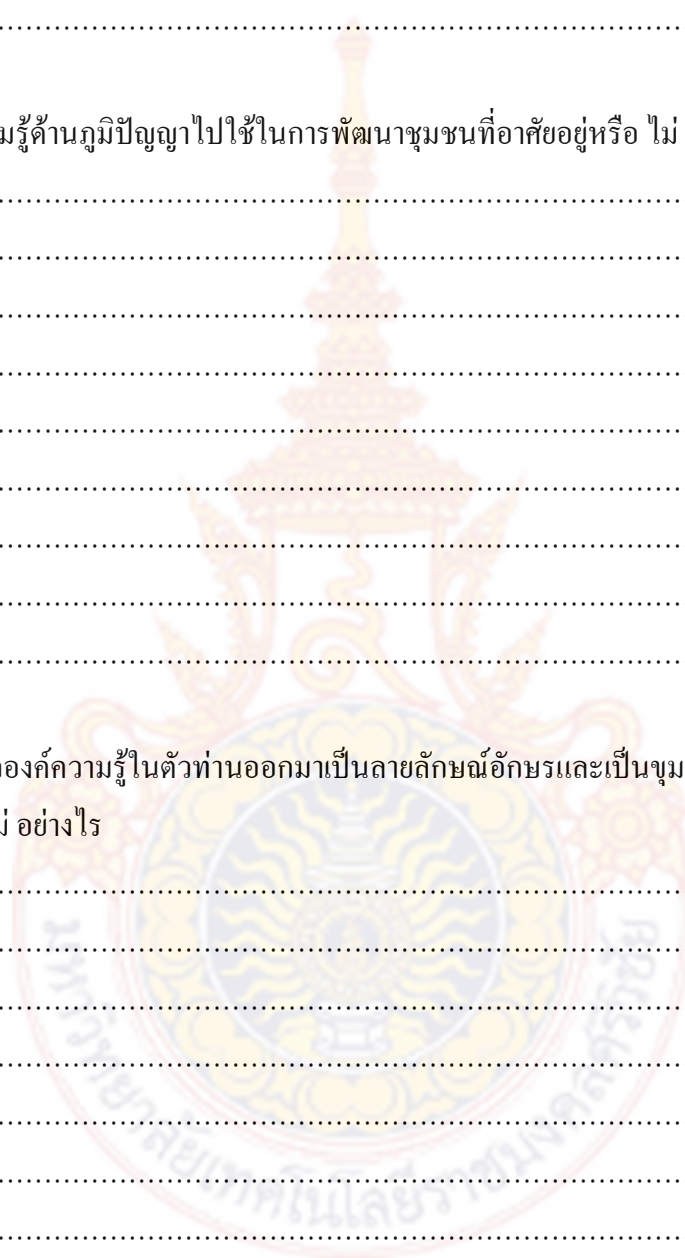
.....
.....
.....
.....

10. ท่านได้นำความรู้ด้านภูมิปัญญาไปใช้ในการพัฒนาชุมชนที่อาศัยอยู่หรือไม่ อย่างไร

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

11. ท่านเคยบันทึกองค์ความรู้ในตัวท่านออกมาเป็นลายลักษณ์อักษรและเป็นภูมิความรู้ของชุมชนในพื้นที่บ้างหรือไม่ อย่างไร

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

12. ท่านคิดว่าภูมิปัญญาของท่านสามารถที่จะแก้ไขปัญหาคความยากจนในชุมชนได้หรือไม่
อย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

